

Min lille sol.

Bussen spytter henne ud i vores by
skoletasken er så fin og lidt for ny
mellem store stygge biler
går min lille sol og smiler
jeg har et lille anker
jeg har et lille timeglass
jeg har en lille sol
der stråler

veien hjem er som en rejse fuld av mål
der skal ses på ost og torsk og døde ål
der er rækker av butikker
hun er en trofast lille kikker
jeg har et lille anker
jeg har et lille timeglass
jeg har en lille sol
der stråler

når hun så er sluppet uskadt ud av byens kløer
står hun pludseli` der og kimer på min dør
hun har tabt to mælketænder
gemmer dem et sted som ingen kender
jeg har et lille anker
jeg har et lille timeglass
jeg har en lille sol
der stråler

kom min egen sol og varm meg indeni
lille kraftverk fuld av gratis energi
jeg har bakt deg i min mave
tænk en gang at man kan lave
sit eget lille anker
sit eget lille timeglass
sin egen lille sol
der stråler.

Bodil Gudrun Nielsen.

Til Lilli.

Sammendrag

Hovedoppgaven er en analyse av hvordan ulike diskurser om moderskap og kvinnelighet oppleves blant småbarnsmødre. Avhandlingen bygger på feltarbeid i sentrumsnære og litt mer perifere bydeler i Trondheim, fra januar til juni 2016. Det meste av observasjon og informanttreff foregikk innen en radius på maks fem kilometer fra mitt eget hjem. Likevel fant jeg tilstrekkelig «radikal annerledeshet for å katalysere analyse» (Frøystad 2003). I et halvt år fulgte jeg seks norske mødres håndtering av morsrollen.

De forholdte seg på ulike måter til noen rådende diskurser i den offentlige samtalen om moderskap og familieliv. Hvem er «den gode mor» i dag? Litt satt på spissen kan kravene til dagens norske mødre sies å innbefatte full jobb, evig duft av nybakte boller, stram mage, spennende ferier og kvalitetstid med barna. Ved å sammenligne ulike oppfatninger av moderskap utforsker oppgaven blant annet om det er mulig å være «god mor» og «karrierekvinne» samtidig, og om mor og karrierekvinne er motstridende kategorier?

Med utgangspunkt i ulike forståelser av begrepene «natur» og «kultur» diskuteres paradokser knyttet til kvinnelighet og moderskap. Blant mine informanter blir det naturlige betraktet både som noe storslått og ideelt, og samtidig noe som undertrykkes og nedvurderes i moderskapet. I analysen er den feministisk orienterte antropologen Sherry B. Ortner og Simone de Beauvoir sentrale. De argumenterer for at moderskapet er grunnlaget for kvinnens underordning. Deres perspektiv står i kontrast til flere av mine informanters narrativer, der hovedfortellingen er at nettopp det å bli mor opplevdes som emansiperende på mange vis.

Ordet «morsrolle» høres ofte i dagligtalen, og Goffmans rolleteori blir et nyttig analytisk verktøy i diskusjonen. Paradokset er at jo større rollerepertoar mødrene har å velge mellom, jo større krav opplever de om å finne *sin* rolle, sin individuelle måte å være mor på. Noe som også er viktig for meg å belyse i avhandlingen er de store kulturforskjellene og mangfoldet som eksisterer blant norske mødre. På bakgrunn av materialet fra mitt eget feltarbeid og ved innhenting av komparativ empiri, sammenlikner jeg ulike diskurser om hva en kvinne er og hva som kjennetegner «den gode mor».

Forord og takk

«No man is an island», og spesielt ikke en masterstudent. Når jeg nå kan si meg ferdig har jeg mange å takke. For det første må jeg få takke mine samtalepartnere og informanter; kjære mødre! Dere er verdens beste mødre alle sammen. Takk for alt dere har delt av livet deres og tida deres; som mor vet jeg at tid ikke alltid er det man har mest av. Takk for alle gode stunder. Dere har gitt meg kunnskap som har blitt en del av meg.

Min gode veileder Liv Haram har også delt av sin kunnskap med inspirerende og klok veiledning. Takk for tålmodig og innstendig innsats helt til siste punktum. Takk for kaffekopper og appelsiner og oppmuntring!

Takk til mine kjære supersnorkere hjemme; dere gjør det til en fest å gå på den stille lesesalen! Takk for kjærlighet. Takk for alt dere er og gjør. Takk til «Reodor Felgen», sykkelreparatør, it-fantom, vedfyrer, pennalsnekrer, kverulant, kosebjørn, kokk, kaffekoker, brødbaker, snøfreser, kjæreste og ektemann Magne. Du er heil ved. Takk til «Lars Monsen», lille frosk, ormus pormus, ”storen”, pie, lilli- pilli, solstråle, anker, kraftverk og verdens beste Lilli. Du har lært meg mer om moderskap enn noen andre. Denne avhandlingen er tiltenkt deg. I tillegg til Magne og Lilli har jeg tre andre klipper i livet mitt; takk til mine «brødre i blodet», Solveig, Torunn og Størk. Hva skal jeg si. Jeg elsker dere!

Kjære mamma og pappa. En oppgave om moderskap har også rørt ved vårt forhold. Dere er verdens beste foreldre! Spesielt takk for språkvask, kjære lærer-mamma! Takk for at dere er «bestemor og bestefar Knausen» for Lilli. Kjære svigermor og svigerfar Ellen og Terje; dere har oppdratt han jeg er gift med! Jeg er evig takknemlig. Takk for at dere er «bestemor og bestefar Kjeller» for Lilli. Takk for all omsorg til Lilli, Magne og meg! Vi er heldige. Spesielt takk til besteforeldrene for at dere i tur og orden var vertskap for Lilli og Magnes «påsketurne», da jeg satt hjemme og reiv meg i håret, spiste alt for mye sjokolade og skrev litt på masteren innimellom.

Kjære vennene mine! Jeg gleder meg vilt til å kunne se dere oftere snart. Kjære Kari, takk for latter, tårer og bading. Takk for verdens beste stammerop; «jalla, jalla, habibti!». Takk til verdens beste badetanter Siri og Ellen; når jeg har levert masteren skal vi bade døgnet rundt, og spise brøøøød! Kjære Sigrun! Det har vel fremdeles ikke gått helt opp for meg at du faktisk bor i Trondheim; jeg synes det er så utrolig fint! Snart skal vi skravle! Takk til kjære Stine og Rune, Elen og Karen for at dere alltid vil komme og leke med Lilli, Magne og meg. Takk, kjære Margrethe, for avslappende og inspirerende kvelder på Ni Muser, det har betydd mye; leve Villkvinnen!

Takk til Jostein Hagen for en modig og klok beslutning for noen år siden.

Takk til Alba, Anne, Agnes, Cicilie, Hanne, Tirill og alle andre ansatte i verdens beste barnehage; Steinerbarnehagen i Ila. All omsorg og kjærighet som dere gir Lilli (og meg!) er uvurderlig; takk for at jeg har kunnet skrive master og vite at barnet mitt er i de aller beste hender. Uten den vissheten hadde det ikke blitt noen avhandling. Takk til alle mine medstudenter på lesesalen, for deilige digresjoner og kloke kaffepauser. Takk for en iherdig korrekturlesning av oppgaven mot slutten, kjære, kjære Madelen! Jeg tror knapt du kan forestille deg hvor mye det betydde.

Trondheim , mai 2017

Ragnhild Avelsgaard Lien

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	iii
Forord og takk.....	iv
Kapittel 1: Introduksjon	1
Kort historisk tilbakeblikk på morsidealet.....	1
Bakgrunn for studien	3
Litteraturvitenskapelig perspektiv	4
Tematisk bakteppe	5
Reproduksjon i dagens Norge; et kulturelt imperativ	6
Kort gjennomgang av oppgaven	8
Kapittel 2: Teoretisk rammeverk.....	9
Det liminale moderskapet.....	9
Feministiske perspektiv på reproduksjon.....	10
Moderskapet; undertrykkende eller frigjørende?	11
Antropologisk forskning på moderskap.....	13
Innspill fra psykologifeltet.....	13
Kapittel 3: Metode og datagrunnlag	15
Feltarbeid i egen kultur	15
Empiri via narrativer	17
Informantene	18
Rolle i felt	19
Nærhet som forutsetning eller begrensning?.....	20
Noen metodiske utfordringer med «hjemme-antropologi».....	20
Feministiske perspektiv	22
Empati og ”raw moments”	24
Feilempatisering?	24
Kapittel 4: Svangerskap og amming: å bli mor	25
Moderskapet; grunnlag for kvinnens underordning?	25
For mye gravid, for lite gravid?.....	31
Perfeksjonsslaveri.....	32
Motstridende idealer	33
Amming; forpliktelse eller fornøyelse?	37
«Amming er kroppsarbeid!»	38
”Det føltes nesten som en liten begravelse”	41
Amming; naturlov eller sosial konstruksjon?	43
”Far må jo få slippe til han også!”	44
”Jeg ammer fordi det er det skjønneste jeg vet!”	45
Amming; et sosialt fenomen?	45
”Barselgrøt! Jeg har aldri smakt noe så godt i hele mitt liv”	47
Kapittel 5: Mor eller kvinne: noen paradokser	51

”Kvinnemoren”	52
”Kan jeg ikke få være mamma?”	53
”Men hva med oss som ikke kan velge?”	55
Den likestilte mor?	57
I stresslessen.....	58
Nyvasket hus og avkledd sjel.....	61
«Jeg må jo være meg selv!»	65
Den tvetydige kvinnekroppen	68
”Jeg er jo fremdeles meg selv!”	70
”Jeg har jo funnet noen andre! Trenger ikke være meg selv lenger”	71
Grenser i det grenseløse?	73
«Den gode mor», «den likestilte mor?»	74
Undertrykkende strukturer	75
Det symbiotiske moderskapet	78
«Har vi likestillingspolitisert oss bort fra instinktene våre?»	78
Natur og kultur	81
Kapittel 6: Mot en ny feminisme	83
Kapittel 7: Avsluttende refleksjoner.	87
Litteraturliste	89

Kapittel 1: Introduksjon

Avhandlingen bygger på feltarbeid i min egen by. For å sette mine informantere liv og fortellinger i kontekst følger jeg diskurser og debatter om moderskap i media og i litteraturen. Norske kvinner sies å være blant verdens mest likestilte, og i 2015 ble Norge kåret av Redd Barna (Redd Barna.no) til det beste landet å være mor i. Gjennom lovfestet rett til barnehageplass for ettåringer og forelderpermisjonsløsninger legger samfunnet aktivt til rette for toinntektsfamilien og kombinasjon av yrkesliv og småbarnsliv. Et mål med avhandlingen blir å undersøke hvordan statlige institusjoner legger føringer på mødrenes personlige utforming av moderskapet. «Tidsklemme» og «kombinasjonsliv» har blitt vanlige begrep i den offentlige debatten om familieliv i småbarnsfasen. I avhandlingen ser jeg blant annet på hvordan dette oppleves blant mødrene jeg er sammen med.

Er det for eksempel mulig å være «god mor» og «karrierekvinne» samtidig? Kong Harald sa noen kloke ord i nyttårstalen i 2014: *Når alt er mulig blir ingenting godt nok*. Det kan virke som om norske mødre er blant verdens mest privilegerte, med velferdsordninger andre bare kan drømme om. Alle disse mulighetene kan for noen virke overveldende og det kan føles som et nederlag å ikke lykkes på alle plan; familie, karriere, og det siste elementet; ivareta selvet; trene, gjøre karriere, pleie parforhold og vennskap, dra på spennende reiser og selvutviklingskurs, for å nevne noe av konteksten som omgir norske mødre. På bakgrunn av dette ønsker jeg å undersøke norske mødres opplevelse av moderskap, med følgende problemstilling;

«Hvordan er det å være mor i Norge? Hvem er «den gode mor» i 2017? Jeg vil se på ulike diskurser rundt moderskap og ønsker å undersøke om det å være god mor og samtidig likestilt, moderne kvinne er overlappende kategorier».

Kort historisk tilbakeblikk på morsidealet.

I boka *Det fleksible kjønn* (1993) beskriver etnologen Liv Emma Thorsen mentalitetsendringer i moderskapet fra 1920 til 1985. I løpet av 1900- tallet gikk morsrollen over fra å være en selvsagt ting til å bli noe problematisk. Morsomsorgen kom i fokus, og det ble viktig å bruke tid sammen med barnet. Hun sier at det å kose seg med barna er et moderne uttrykk, og fremstår nærmest som et slags imperativ; «nå må vi kose oss!» Blant mine

samtalepartnere har jeg funnet mye av det samme i begrepet «kvalitetstid»; det oppleves ikke som tilfredsstillende å bare *være* sammen med barnet, det skal være *kvalitet* over samværet. Thorsen beskriver endringer i løpet av 1900-tallet i den normative modellen for hvordan morskjærlighet skulle uttrykkes;

I dette århundret kan utviklingen kort oppsummeres som et skifte fra at mødre primært skulle være ansvarlige for barnets fysiske utvikling, til en vektlegging av deres psykiske utvikling. Dette skiftet i ekspertenes syn ga morsarbeidet et nytt ideologisk innhold i etterkrigstiden. Mødrene skulle ikke bare produsere *sunne* barn, men også *lykkelige* barn; sunne sjeler i sunne legemer (Thorsen 1993: 206-7).

Dette idealet oppsto i etterkrigstida, da Norge var et av landene i Europa med lavest yrkesdeltakelse blant kvinner. Forskjellen mellom kvinner og menn i inntektsgivende arbeid sank jevnt utover 70- tallet og i 2011 var forskjellen på fem prosent (Statistisk Sentralbyrå, SSB). På tross av at yrkesdeltakelsen blant kvinner er nesten like høy som menns i dag, er det mye som tyder på at kravene til morsrollen likevel har eksplodert. Sosiolog Anne Lise Ellingsæter mener det stilles mye større krav til mammarollen nå enn tidligere, der mor forventes å bruke mest mulig tid med barna, samtidig som hun skal bygge karriere for seg selv. Hun mener kravene til å være en god mor begynner allerede når kvinnen finner ut at hun er gravid (Ellingsæter 08.02.2015, V.G). I doktoravhandlingen *En kropp: To liv. Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen- en antropologisk analyse* gir antropologen Malin Noem Ravn (2004) et godt eksempel på dette ved å vise til idealet om den gravide kroppen og hva den gravide skal kle på seg, hvordan hun skal oppføre seg, hva hun skal spise, drikke og ellers foreta seg av ulike aktiviteter for å være en «perfekt gravid». Etter fødselen, som også er omfattet av ulike ideal, forplanter forestillinger om «det perfekte» seg videre inn i utformingen av morsrollen. Det kommer tydelig til uttrykk i dagens morsideal beskrevet i Klassekampen 15.10 2007, om *Alfamoren*;

Hun er høyt utdannet, har stålkontroll på teknologiske virkemidler, og en ustoppelig multitasker; trening, frisyre, pedikyr og sex med den bredskuldrede alfahannen, foreldremøter, styremøter, eplekaker, ny skokolleksjon fra Marc Jacobs og fagboka hun skriver på si. Powersuits og kitten heels til åttende måned og jeg antar hun føder i yogastilling og ammer mens hun jogger (Bekeng 2007).

Litt satt på spissen, men jeg synes det gir en treffende beskrivelse av det senmoderne moderskapsidealet; det inneholder ikke noe spesifikt om det å faktisk *være* mor for barna sine, som vi skal se at mange av mine informanter etterlyser.

Bakgrunn for studien

Før jeg selv ble mor hadde jeg et opphold i en palestinsk flyktningleir, der jeg levde tett på kvinner, mødre og barn. Ikke bare levde de som statsløse uten sivile rettigheter, men problemene og bekymringene de opplevde i forhold til barna var for meg overveldende; kom toåringen til å falle ned i den åpne kloakken? Får 16-åringen seg en jobb i dag, eller blir han satt i fengsel av den libanesiske kollegaen? Har jeg råd til å kjøpe nye klær til den minste når vinteren kommer? Deres utgangspunkt og opplevelser som mødre preget tankene mine under mitt eget svangerskap med regelmessige kontroller og oppfølging på alle bauger og kanter. Under selve fødselen var jeg også i de beste hender. Det ble veldig tydelig for meg at jeg var privilegert som mor, bare fordi jeg var norsk. I løpet av min morspermisjon kom jeg over en mengde litteratur skrevet av norske kvinner. Bøkene *Det stille mammaopprøret* (Laila Fresjarå Foldvik 2013), *Likestillingslykke* (Kristin Briseid 2012), *Tidsklemte damer i verdens beste land* (Linn Stalsberg 2013), *Kjøkenbenkrealisme. Ærlege historier om tidsklemma* (Olaug Nilsen 2012) og *Hele Norge baker ikke* (Martha Breen 2014) fortalte om et stadig trangere nåløye for å lykkes som kvinne og mor. Briseid spør seg blant annet om et vellykket likestillingssamfunn også kan være dypt kvinneundertrykkende, og nevner for eksempel at det å bli fratatt muligheten til å være hjemme med egne barn også kan føles som et overgrep.

Denne litteraturen, sammen med erfaringene fra den palestinske flyktningleiren gjorde at jeg fikk lyst til å utforske tema moderskap på egen hånd; på tross av velferdsgoder og støtteordninger kunne det virke som at det likevel var vanskelig å være mor i et av verdens rikeste og mest likestilte land. Denne uttalelsen fra lege Gisle Roksund kan fortelle noe om *hvorfor* det kan oppfattes som vanskelig;

Jeg kan ha lyst til å kalle det perfektjonssamfunnet. Vi skal alle være så vellykkede og perfekte. Ikke bare i arbeid, men også hjemme. Vi skal være flinkest, vakrest, sprekest, mest vellykket. Se bare på Facebook, hvor en kappes om å gi inntrykk av hvor vellykket en er. Reklamene flommer over av vakre og tynne idealer som spiser den sunneste mat og gjennomfører Birken med den største selvfølgelighet. På jobb forventes ekstraordinær innsats, hjemme venter barn og ektefelle. Gisle Roksund (15.12.2016 i Tidsskriftet *Varden*).

Litteraturvitenskapelig perspektiv

Før man drar av gårde på «ordentlig feltarbeid» i utlandet, anbefaler blant andre Nielsen (1996) å lese skjønnlitteratur fra det respektive landet, for å få en følelse av hva som rører seg av kulturelle strømninger, hvordan det politiske landskap ser ut, og folks væremåte og mentalitet. Siden mitt feltarbeid har foregått i min egen kultur, har jeg funnet det relevant å trekke inn forskning på emnet moderskap fra litteraturvitenskapelig hold. Litteraturviteren Line Fallan Sørensen har analysert moderskapsdiskurser i to samtidsromaner, Hanne Ørstaviks *Tiden det tar* (2000) og Trude Marsteins *Plutselig høre noen åpne en dør* (2000). Sørensen (2007) påpeker hvordan det i moderne, vestlige samfunn er to ting som er mest hellige, det er barn og arbeidet. Disse to livsprosjektene er mest identitetsskapende av alle, og er de som forventes å skape mening i en senmoderne fragmentert og usikker tilværelse. For det unge, individualistiske 1990- talls mennesket ble personlig suksess avgjørende. Det å gjøre suksess pekte mer og mer mot en omfattende iscenesettelse av *det perfekte livet*, som familie og barn nå er en del av. Spesielt kvinnene blir stilt over store forventninger, der de skal være en slags «superwoman»; attraktiv, supermor, husmor og karrierekvinnelike samtidig. Sørensen har kommet fram til tre perspektiver som har vekslet i de ulike moderskapsdiskursene;

1. *Det naturaliserte moderskap*, der religiøse og senere sekulære diskurser om det naturlige/ normalt moderlige i kvinnen som gjør oppofrelsen for barnas skyld til en glede.
2. *Likestillingsfeminisme*, der diskurser som reflekterer tanken om at moderskapet bidrar til undertrykkelse av kvinner, betrakter det konkrete omsorgsarbeidet som en plikt moren må ta på seg om ingen andre gjør det.
3. *Barnets beste*; diskurser som omhandler barns optimale utviklingsbetingelser og morens fundamentale betydning for barnets velbefinnende både fysisk og mentalt (Sørensen 2007:38).

Hun kommer frem til at idealet om *den naturaliserte moren* står sterkest, og at mødre strever med å leve opp til ideen om «den gode mor». Som vi skal se, kan mitt datamateriale tyde på at pendelen nå svinger den andre veien, der den likestilte, heltidsarbeidende moren fremstår som normen. Jeg fant dette lille diktet som svært illustrerende for poenget mitt om alle forventninger som omgir mødrene, og som kan gi dem følelsen av å være hverken, eller; hverken superhusmor eller suksessrik karrierekvinnelike, men midt i mellom; «betwixt and between».

Be hole, be dust, be dream, be wind
Be night, be dark, be wish, be mind
Now slip, now slide, now move unseen,
Above, beneath, betwixt, between.
(Neil Gaiman 2008)

Tematisk bakteppe

En avhandling om moderskap er omfattet av ulike diskurser rundt reproduksjon og likestilling. Reproduksjon er et felt hvor det i alle samfunn foregår implisitte og eksplisitte forsøk på å regulere og kontrollere både ønsker, idealer og adferd. Samtidig er reproduksjon en del av livet hvor enkeltindivider og grupper investerer emosjoner, kreativ energi og visjoner om fremtiden hvor natur og kultur viser sin skaperkraft, og hvor det ligger en iboende spenning mellom det regulerte og det kreative, og det stabile og det foranderlige (Ravn m.fl 2016). Et viktig mål med denne avhandlingen er å utforske spenningen mellom det naturlige som ideal versus noe som må temmes, undertrykkes og «kultiveres», og når kulturen ses på som et ideal eller som en fornektning av «det naturlige», forstått som det gode moderskapsideal. Jeg skal undersøke hvilke moderskapsideal som eksisterer i det «nye» Norge, et samfunn der idealer, valg og handlingsmønstre er i endring.

Reproduksjon er en grunnleggende kjønnet tematikk i kraft av å være forbundet med de kroppslige reproduksjonsfunksjonene. Spesielt kvinnekroppens reproduktive funksjoner har vært ansett som grunnlaget for kvinnens kobling til «naturen» og dermed hennes universelle underordning i forhold til mannen, som assosieres med den offentlige «kulturen» (Beauvoir 1949, Ortner 1974, Ravn 2007). Den feministiske litteraturen rundt reproduksjon kan i følge Ravn for eksempel formuleres i disse to fortellerlinjene; den første tematiserer en utvikling fra en «naturligggjort» underordning av kvinner til muligheter for teknologisk frigjøring. Den andre, som kan beskrives som en form for kontrafortellerlinje, omhandler behovet for å anerkjenne den kvinnelige natur som motsvar til den maskuline dominans som hevdes å følge med teknologi (Ravn m.fl 2016). Som vi skal se er det mellom disse to ytterpunktene jeg finner mine hovedinformanter. Noen oppfatter det eksempelvis som frigjørende å overlate mating av spedbarn til far og dermed slippe å amme. Andre opplever nettopp det «naturlige» (det biologiske) ved moderskapet som frigjørende, og at å ikke få amme ville vært undertrykkende. De forteller om en lengsel etter mer anerkjennelse for den kvinnelige natur. Altså; «det naturlige» kan oppleves både som begrensende og frigjørende.

Dette vil utgjøre en viktig diskusjon i avhandlingen min; er for eksempel idealer om godt moderskap på den ene siden, og idealer om selvrealisering og likestilt karriere på den andre siden uforenlige? Eller som Vivian, en av mine informanter uttrykker det; «Som om det å bli mor ikke er selvrealisering, liksom?»

Reproduksjon i dagens Norge; et kulturelt imperativ

«Alle sa til meg at jeg måtte få barn. Etterpå sa de at jeg måtte ut og finne meg en jobb og finne meg selv og sende barnet i barnehage.» -Vilja.

I 2016 ble det født 58 900 barn i Norge, nesten like mange som i 2015. Dette gir et samlet fruktbarhetstall på 1, 71 barn per kvinne. Fruktbarheten har gått ned hvert år siden 2009. I boka *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge* (Ravn, Kristensen og Sørensen [red] 2016) argumenterer forfatterne for at det å få barn i dagens Norge kan forstås som et kulturelt imperativ, på den måten at det å få barn ikke bare anses som mulig, men *naturlig*, både i betydningen naturgitt og sosialt selvsagt:

Denne kulturelle naturaliseringen av det å få barn ser ut til å være nokså tydelig kjønnet. I dette ligger det at det oppfattes som mer naturlig, og dermed også viktigere- og mer forventet- for kvinner enn for menn å bli foreldre (Ravn m.fl 2016: 17).

Forventningene fra samfunnet om å bli foreldre er altså sterkere rettet mot kvinner enn mot menn. Som det vil komme fram av empirien ligger den samme «naturligheten» og forventningene til grunn når det gjelder kvinners yrkesdeltakelse. Kvinnene er forventet å delta i arbeidslivet på linje med menn, mens det ikke er like store forventninger til at menn skal bli fedre. Kvinner som velger å være hjemme et år utover betalt permisjon, som to av mine informanter, eller jobbe deltid, som en annen informant, oppfatter seg alle som kritisert for å gått i «deltidsfella». Slik jeg ser det tar disse mødrene valg nettopp med utgangspunkt i det som føles riktig og «naturlig» for dem, altså den samme naturligheten som det å føde barn. Den kulturelle naturaliseringen av det å få barn ser ut til å være nokså tydelig kjønnet; det oppfattes som mer naturlig, og dermed også viktigere og mer forventet- for kvinner enn for menn å bli foreldre (Ravn m.fl 2016).

Toril Moi (1998) hevder at et særegent «moderskapsideal» gjennomsyrrer det norske samfunnet og knyttet legitim kvinnelighet til det å få barn. Mine informanter opplever at dette moderskapsidealet endrer seg raskt, som Vivian og andre mødre sier: «ja, vi skal ha barn. Men vipps, så fort barnet er ute omtrent, så er det forventet at vi bare skal lengte tilbake til

arbeidslivet, vinkveldene og treningstightsen, og bort fra barnet». Som jeg vil vise gjennom avhandlingen er det stor variasjon i oppfatninger om hvorvidt det å bli mor anses, eller anerkjennes som et ideal og når det fremstilles som noe kvinnene må frigjøre seg fra. En stor grad av statlig regulering av reproduksjonsfeltet kjennetegner også dagens Norge; dette foregår blant annet gjennom lovverk knyttet til familieplanlegging, familiepolitikk, foreldrepermisjonsordninger, fedrekvote, svangerskapsomsorg og barnehage tilbud (Ravn m.fl 2016). Disse statlige reguleringene skal jeg diskutere i lys av informanters opplevelser og Foucaults begrep om hvordan ulike diskurser preger vår oppfatning av blant annet hva vi opplever som sannhet.

Diskursbegrepet er hentet fra den franske filosofen og historikeren Michel Foucault. Det finnes et språk om mødre og moderskap. Det påvirker samfunnsstrukturene som er bygget opp om moderskapet, den offentlige og den private talen om moderskap, den litterære talen om moderskapet og det påvirker den individuelle kvinnens opplevelse av moderskap. Dette språket kan kalles diskursen om moderskap, og former hva som sies om moderskap. Diskurs kan forstås som «det talte språk» (ordnett.no).

Jeg vil hevde at «det talte språk» om moderskap som har funnet sted i det vestlige samfunn vil passe inn i Foucaults diskurs- og maktmodell. Han mener det oppsto en helt ny «kjønnsteknologi» på slutten av 1700- tallet som gjorde kjønnnet ikke bare til et verdslig anliggende, men til et statsanliggende, der hele samfunnet og nesten alle dets individer ble kallet til å «la seg overvåke» (Foucault 1999). Den utviklet seg langs tre akser; pedagogikken, som omhandlet barnets spesifikke seksualitet, medisinen, som omhandlet *kvinnens seksuelle fysiognomi* (min utheving), og demografien, som omhandlet *fødselsreguleringen* (min utheving). Det ble et medisinsk og politisk prosjekt å «organisere en statlig forvaltning av ekteskapene, fødslene og menneskenes overlevelse» (ibid: 129). Denne «statskontrollen» gjør seg gjeldende gjennom hele reproduksjonsprosessen, for eksempel ved at stadig flere planlegger svangerskap og termin dato etter barnehageopptak, helsemyndighetenes klare anbefalinger/føringer på mors kosthold og aktivitet under svangerskapet og ved selve fødselen, der liggetiden på barselavdeling er kuttet til to dager. Når staten også regulerer foreldrepermisjon slik at den deles likt mellom mor og far, er det en politikk som i mange tilfeller vil føre til mindre amming (Nylander 2015). Det er en ny inngripen i folks intimsfære. Dette mener jeg kan kobles til en kontroll av *kvinnens seksuelle fysiognomi*, herunder å produsere spesialtilpasset morsmelk til akkurat sitt barn. Ifølge Helsedirektoratet er ammetallene i Norge på vei nedover, etter 40 år med oppgang (Helsedirektoratet.no). Ulike diskurser rundt amming vil jeg vise i kapittel fire. Diskursbegrepet bygger både på mangfold

og makt, da moderskapsdiskurser kan sies å være «samfunnets normative metaspråk om mødre» (Ellingsæter 2005: 375). Foucaults begrep om «normaliseringsdiskurser» innebærer at enkelte kulturelle og diskursive praksiser oppretter grenser for hva som blir betraktet som *normalt*. Begrepet «normalt» og «naturlig» utpekte seg som nyttige kategorier å bygge deler av analysen rundt; to av informantene opplever hele moderskapet svært forskjellig, men gjør begge det de oppfatter som normalt og naturlig, ut fra sine perspektiv.

Kort gjennomgang av oppgaven

I kapittel 2 setter jeg prosjektet i en faglig sammenheng ved å trekke inn forskning på moderskap fra litteraturvitenskap, psykologi og antropologi. Jeg presenterer ulike teorier og tidligere forskning som en samlet teoretisk bakgrunn og benytter meg av både antropologisk og tverrfaglig litteratur. Kapittel 3 presenterer oppgavens metodiske rammeverk, der fremgangsmåten peker frem mot funnene mine og jeg diskuterer hvordan metode og funn henger sammen. Kapittel 4 blir det første empirinære kapittelet, der jeg skildrer den første fasen i det å bli mor, den mest kroppslige fasen som omhandler graviditet, fødsel og amming. Her vil jeg drøfte ulike idealer om svangerskap, fødsel og amming, herunder informantenes delte oppfatninger rundt når naturen ses på som idealet og når det mer kultiverte er målet. Ulike syn på natur og kultur kommer tydelig til uttrykk når det gjelder alle fasene i moderskapet. I det neste kapittelet, kapittel 5, utforsker jeg tida etter permisjon, og ulike opplevelser av barnehagestart, tilbake til jobb eller forlenga ulønna permisjon. Her blir blant annet det mangslungne ved moderskapet drøftet, og mødrenes ulike utføring av morsrollen. Foucaults teorier om biomakt og statsmakt er relevante for analysen i kapittelet. Kapittel 6 gir en drøfting av ulike former for feminisme, og oppsummerer noen av funnene fra kapittel 4 og 5. Kapittel 7 er en reflekterende tekst om funnene som har kommet fram gjennom analysen, og antyder ideer for videre utforskning av moderskap og kvinnelighet.

Kapittel 2: Teoretisk rammeverk.

Det liminale moderskapet

Det å skulle gå fra å tilhøre kategorien «ung kvinne» til kategorien «ung mor» oppleves for mange mødre som problematisk. Det er problematisk og risikofylt å gå over til en ny sosial orden (se for eksempel Victor Turner og Arnold van Gennep). Van Gennep introduserte det opprinnelige begrepet «liminalitet» i boka *Le Rites de Passage* (1990). Han sammenligner et livsforløp med et menneskes gang gjennom mange rom, hvor hvert rom representerer et bestemt stadiet i menneskelivet. For å nå et nytt stadiet eller ny sosial status, må mennesket forlate det forrige og tre over terskelen (*limen*) inn i et nytt rom. Han argumenterer for at mennesket ikke kan gå fra det profane til det hellige uten en overgangsperiode, og undersøker hvordan overgangen fra et stadiet til et annet ble sosiokulturelt markert og effektivt gjennom såkalt *overgangsriter* (van Gennep 1960: 1).

Turner (1996) beskriver overgangsritene som oppdelt i tre faser; en *separasjonsfase*, der individet adskilles fra sin vante posisjon i den sosiale strukturen og blir fratatt sin tidligere identitet. Adskillelsen kjennetegnes ved at individet forflytter seg fra et fast punkt i den sosiale strukturen eller tilstanden, et *brudd*. Når bruddet er gjennomført går aktøren inn i den *liminale fasen*, der individet verken fullt ut tilhører den ene eller andre gruppen. Aktøren befinner seg i en slags tvetydig mellomfase, der han eller hun står utenfor samfunnet og i en viss forstand utenfor seg selv, man er hverken, eller; altså «betwixt and between». I liminalfasen står man utenfor og har en unik sjanse til å betrakte seg selv og sitt samfunn utenfra. Det er derfor en farlig og risikofylt tilstand, både for samfunnet og individet. Samfunnet risikerer at individet retter seg mot det og tar avstand fra dets sentrale verdier, mens individet risikerer å bli hjemløst og normløst. I nesten alle samfunn er personer i liminalfasen «strukturelt om ikke fysisk usynlig i henhold til sin kulturs standardiserte definisjoner og klassifikasjoner» (Turner 1974: 232). Den siste fasen kalles *reintegreringsfasen*. I den fasen vender den utstøtte tilbake, som en ny person, til den sosiale struktur, og ofte, men ikke alltid, på et høyere rangnivå. I avhandlingen vil jeg vise hvordan mine informanter på ulike vis utfordrer sin kulturs standardiserte definisjoner; hva er for eksempel den norske kulturs definisjonen på «den gode mor», og hvordan utfordrer mine samtalepartnere den definisjonen?

Noe som også kommer fram av empirien min er nettopp *fravær* av ritualer for å markere overgangen fra ikke - mor til mor. Den uttalte normen om den politisk korrekte mor er at hun skal tilbake i full jobb etter seks måneders permisjon. Ideelt sett med en kropp som

ikke bærer synlige preg av nettopp å ha vært gravid, som er et av idealene om den likestilte mor. De fleste av mødrene jeg ble kjent med snakket om behovet for å «få tilbake kroppen sin». Da jeg spurte om de kunne gå litt mer detaljert inn på hva de egentlig mente med det fikk jeg til svar at de lengtet etter å smette inn i den trange dongeribuksa, at den fine brystholderen skulle sitte som et skudd igjen, at puppene ikke skulle henge, at magen skulle bli flat og at «jeg ikke bare skulle se ut som en mamma», som en mor uttrykte det. Også Malin Noem Ravn sin doktoravhandling, *En kropp: To liv Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen- en antropologisk analyse* (2004) vitner om at kvinner opplever et stort kroppspress og har sterke ønsker og behov for «å være seg selv», kort tid etter fødselen. Flere av mine informanter uttrykte bekymring for å bli «kjedelige mødre med hengepupper», hvis de ikke deltok på treningstimer og ivaretok sitt sosiale liv som fra før de ble mødre. De vil ivareta sitt «selv», som vist til i kapittel 1, som den tredje komponenten i norske mødres kombinasjonsliv; jobb, familie og «selvet». Den andre hovedgruppen informanter uttrykker et savn og en lengsel etter nettopp det å *få lov til* å være kjedelige mødre, eller bare mamma`er, for en stund. Det er som vi skal se ingen tydelige kriterier for når man er akseptert som medlem av den nye sosiale ordenen «mødre», men tvert i mot mangslungne og motstridende krav. Dette kan forklare mine informanters følelse av skvis mellom blant annet god mor og likestilt kvinne; «betwixt and between».

Feministiske perspektiv på reproduksjon.

I *Hva er en kvinne?* har Toril Moi en interessant argumentasjon om hvorvidt konseptet «biologisk kjønn» og ordet «kvinne» nødvendigvis må fungere undertrykkende. Hun kommer frem til at ordet «kvinne» er en lingvistisk enhet som refererer til en entydig kategori som er definert ut fra biologiske faktorer, men at «anvendt av ulike talere i ulike situasjoner får ordet «kvinne» svært forskjellige betydninger» (Moi 1998: 71). Ordet «mor» kan håndteres på lignende måte; det er en lingvistisk enhet som viser til «en kvinne som har født barn». Ordet «moderskap» er i likhet med «kvinnelighet» en lingvistisk kategori som ikke entydig viser til et gitt innhold, verken biologisk eller sosialt. Sørensen mener at det kan betraktes som «en kondensering av et mangfold av politisk og sosial mening», som innehar en «ubestemt betydningsfylde» (Sørensen 2007:18). Dette synes jeg illustrerer godt det mangslungne ved moderskapet. Ved hjelp av to motstridende feministiske perspektiv skal jeg gi en analyse av de sprikende tendensene i moderskap som kommer til uttrykk i mitt materiale.

Moderskapet; undertrykkende eller frigjørende?

Kroppen og forestillinger om det naturlige har vist seg som en sentral fortolkningsramme når reproduksjon skal tematiseres. I Simone de Beauvoirs mest kjente bok, *Det annet kjønn* (2000) [1949] er kvinnekroppens biologiske funksjoner i reproduksjonen et sentralt tema. Hun anså kroppen som en av flere situasjoner hvor kjønn gjør seg gjeldende som forskjells og ulikhetsskapende. Idealet for Beauvoir var *grenseoverskridelse* (transcendens) for å endre kvinners handlingsrom og muligheter. Hun betraktet kvinnens funksjon i reproduksjon som særlig problematisk for kvinners frigjøring. Om kvinner som opplevde barnefødsler, amming og andre sider ved moderskapet som så gledelige at de gjerne fikk flere barn, brukte hun ord som «rugekasse», «underkastet arten», «fanget i naturens snarer», og hevdet at «ingen andre organismer er så tydelig underlagt den reproduserende funksjon, ingen har vanskeligere for å akseptere den» (ibid:75, 595). Hun argumenterte for at *arten*, og ikke individet, tilskrives handlekraft, og at naturen «bruker» spesielt kvinner, for å reprodusere arten. Siden grenseoverskridelse var idealet for Beauvoir, kunne ikke reproduksjon være frigjørende, fordi reproduksjon er biologiske prosesser og ikke aktive handlinger; det er noe som *skjer* med kvinnene heller enn noe de *gjør*. Transcendens krever handling, reproduksjon er noe som *skjer*. For Beauvoir ble seksualitetens frikobling fra reproduksjon, gjennom muligheter for bruk av prevensjon, abort og reproduksjonsteknologier et viktig skritt på veien mot kvinners frigjøring. Mitt materialet viser mødres opplevelse av frigjøring *nettopp* med grunnlag i reproduksjon; flere av informantene gir uttrykk for at kroppen deres ble avseksualisert da de ble mødre, og det opplevdes som frigjørende. Dette blir et sentralt tema i både kapittel 4 og 5.

Den feministisk orienterte antropologen Sherry Ortner bygger på Beauvoirs fremstilling av kvinnen som artens slave: menn bygger kultur, kvinner lager og oppdrar barn. I sitt klassiske essay «Is female to Male as Nature is to Culture?» (1974) utfordrer hun ideer om hva som er naturlig, og forsøker å destabilisere dikotomien mellom «natur» og «kultur». I artikkelen tar hun utgangspunkt i det hun anser som «one of the true universals»; at kvinner er underordnet menn (ibid: 647), og forsøkte å forklare underordningen uten å redusere det til et spørsmål om biologi, men å vise hvordan biologiske forskjeller bare kan forstås som betydningsfulle innenfor rammen av et kulturelt definert verdssystem (ibid: 71). Som vi skal se opplever flere av mine informanter at de biologiske kjønnsforskjellene ikke tas høyde for i norsk likestillingspolitikk. Vilja uttrykker det slik: «lik deling av foreldrepermisjonen! Jeg synes det er diskriminering. Jeg har gått gravid, jeg har født, jeg har ammet til brystene blødde; jeg fortjener den permisjonen!» I kapittel 5 vil jeg vise til informanters ulike

oppfatning av biologiske forskjeller og drøfte hvorvidt de opplever for eksempel deling av foreldrepermisjon som likestilling eller diskriminering.

Svaret på hvorfor kvinner universelt synes å være underordnet menn, ligger ifølge Ortner i en symbolsk konstruksjon av forholdet mellom natur og kultur. Med dette forstås kvinners underordning som et resultat av en sterk kobling mellom kvinnelighet og natur, en kobling som kommer fra kvinnens rolle i reproduksjon (ibid: 73). En annen radikal feministisk tenker, Shulamith Firestone (1971), hevdet at målet måtte være å oppløse kjernefamilien og avvise morsrollen, både som biologisk prosess og som sosial institusjon. Innføring av reproduksjonsteknologier ville i følge henne frigjøre kvinner både fra undertrykkende natur og undertrykkende kultur. I følge hennes argumentasjon må menneskeheten frigjøres fra biologiens tyranni, i overensstemmelse med Beauvoirs forståelse av naturen som noe som må temmes og formes av kultur. Feminister med dette perspektivet ser på kvinnen som underordnet mannen, grunnlagt kroppens reproduktive funksjoner som assosieres med natur, og dermed underlegen kulturen som mannen representerer.

Dette perspektivet blir utfordret av en kontrafortellerlinje som oppvurderer og anerkjenner nettopp kvinnekroppens funksjon i reproduksjon for å sikre lik anerkjennelse av kvinner og menn. Feministen Gina Corea (1985) opererer med et skarpt skille mellom natur og kultur, hvor patriarkat, teknologi og menns kontroll tilhører kulturen. Naturen ser hun derimot som representant for noe godt, kvinnelig og autentisk. I motsetning til Beauvoirs perspektiv om frigjøring fra «naturlig» underordning ved hjelp av teknologi, blir hennes påstanden at kvinnefrigjøring kan oppnås ved å fremelske natur og søke å likestille det «naturlige» med det «kulturskapt». I dette bildet blir «natur», «det naturlige», og kvinners «naturlige kropp» omtalt med positive fortegn. Eksempel på dette kan ses i idelaet om den såkalte «naturlige fødselen», som på mange vis frontes som en kampsak, og for noen av mine informanter enda en måte å skulle «prestere» på. For andre innebar naturlig fødsel en dyp anerkjennelse av egen kropp og egen «natur», som jeg skal komme tilbake til. Mellom disse motsetningene befinner mine informanter seg som norske mødre, undertrykt og frigjort på ulike måter, i skvis mellom rollen som yrkeskvinne og småbarnsmor. Som nevnt kan overgangen fra å være kvinne til å bli mor forstås som en prosess, eller en transformasjon, for å låne et begrep fra Turner (1999[1960]), der mellomfasen omtales som en liminal fase; en overgang mellom tilstander. Han omtaler den liminale fasen som en tilstand av «betwixt and between». I den fasen er man som individ ikke er helt den man var før, men har heller ikke rukket å bli fullstendig det man skal endre seg til, og er i denne fasen utenfor alle kategorier, og dermed farlige, eller forurensende. Turner skriver:

Transitional beings are particularly polluting, since they are neither one thing nor another; or may be both, or neither here nor there, or may even be nowhere (in terms of any recognized topography), and are at the very last betwixt and between) (Turner 1967:97).

Antropologisk forskning på moderskap

I den norske antropologiske debatten om moderskap er det spesielt to feltarbeid jeg finner særlig relevant for oppgaven min. Den første er Marianne Gullestads *Kitchen-table society*. Studien tar for seg husmødre i Bergen på tidlig 80- tallet. Her er et eksempel på deres opplevelse av moderskap:

Being a mother, in the Bergen population studied, is a composite role that is all important and directly transformed into an identity...becoming a mother is a fundamental, self- evident, and «natural» part of their lives...Most of them had not planned the exact point in time and circumstances under which they became mothers, i.e becoming a mother was not an accident, but that they were at one point in time to become mothers seems to have been self- evident (Gullestad 2001: 135).

Dette snakker til materialet mitt på to måter. Den ene gruppa av informantene mine transformerer ikke morsrollen direkte til en identitet, slik arbeiderklasse mødre blir beskrevet av Gullestad. Disse mødrene uttrykker en motstand mot at barnet skal utgjøre hele deres liv. Den andre gruppa viser til motstand fra *samfunnet*, ikke fra seg selv, mot å skulle la barnet utgjøre hele livet.

I kapittel 4, hvor jeg tar for meg ulike opplevelser av svangerskap og fødsel, er Ravns doktoravhandling om den gravide kroppen relevant (Ravn 2004). Hennes materiale gir resonans til mitt eget på flere måter, blant annet gjennom ulike oppfatninger av natur og kultur, kroppsideal rundt den gravide kroppen og ulike diskurser om graviditet.

Innspill fra psykologifeltet

Som jeg viste innledningsvis har idealene om den gode mor endret seg gjennom tidene. Det har fått meg til å tenke på myten om den gode mor; hva består den av i dag? *Myten om den gode mor* (Hanne Haavind m.fl) er tittelen på ei bok fra 1973 som beskriver datidens krav til å være en oppofrende mor, en forventning mange kjente seg igjen i den gangen. Tittelen ble

del av en forståelsesramme som ga mot til å overskride en morsrolle som opplevdes for innsnevrende.

Psykologen Guri Vindegg tar opp denne tematikken i artikkelen *Myten om den kule mor* (2010: 250-251). Hun viser til at kravene til det å være mor, har blitt snudd på hodet. 70-tallsmødrene ville gjøre et opprør mot kravet om å være den selvoppofrende, gode mor, mens kravene til dagens mødre er nettopp å ta vare på seg selv, på parforholdet, karrieren og pensjonspoengene, heller enn å oppgi egne behov for barnas skyld. Et ideal for dagens mødre er i følge Vindegg å være uberørt. Dette ser jeg tydelig i feltarbeidsmaterialet mitt, der flere av mødrene uttrykker en lengsel etter å få lov til å være «bare mamma». Vindegg påpeker at vi har mange ord for å nedtone verdien av å gi omsorg fremfor å jobbe, som «deltidsfella». Hun mener at det å snakke om betydningen av å gi omsorg kan påføre dårlig samvittighet på kort sikt, men kan bli bekreftende på en dypere måte i lengden. Dessuten kan det like gjerne oppleves som en støtte, en kunnskap som gir mot til å bryte med kulturelle normer, til ikke å gå på akkord med både egne og barnets behov. Akkurat slik en annen type kunnskap hjalp forrige generasjon til å bryte med normer på en måte som var nødvendig da.

Vindegg avslutter med følgende vignett; «der forrige generasjons mor måtte kjempe for å få være noe mer enn bare god, må dagens mamma kjempe for det å få være god» (ibid: 51).

Som vi skal se uttrykker flere av informantene mine seg i denne retningen, som om en konsekvens av kvinnekampen har blitt en trangere kjønnsrolle, bare med motsatt fortegn; «en frarøving av morsrollen», som en mor uttrykte det. I spennet mellom kravet om uberørthet, raskt tilbake til jobb og tidlig barnehagestart, samtidig med økt fokus på barnets utvikling og tilknytningsteori befinner mine mødre seg. Ofte i hver sin ende av skalaen. Hvordan legger disse motstridende diskursene føringer på moderskapet, helt fra da første lille spire er et faktum, fram til hun fødes, ammes og begynner i barnehagen? Hvordan har jeg kommet fram til mine funn? I neste kapittelet skal jeg beskrive feltarbeidet og hvordan jeg ble kjent med mine informanter. Jeg vil gi en grundig innføring i metoden, og hvordan jeg gjennom den har samlet data.

Kapittel 3: Metode og datagrunnlag

Hva innebærer det å gjøre feltarbeid i egen kultur? I dette kapitlet vil jeg først skildre noen sentrale metodologiske sider ved feltarbeidet som kan ha hatt ulike implikasjoner for analysen av det innsamlede materialet. Spørsmål og problemstillinger knyttet til det å gjøre feltarbeid i egen kultur vil stå sentralt her. Videre vil jeg gjøre nærmere greie for den praktiske gjennomføringen av datainnsamlingen; hvem var informantene mine- og hvordan gikk jeg fram for å etablere kontakt med dem?

Feltarbeid i egen kultur

Hva betyr det å gjøre feltarbeid i egen kultur? En av de eldste definisjonene på kultur er fra Edward Tylor (1871);

Kultur er den komplekse helhet [that complex whole] som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn (Tylor 1871 [Eriksen 1993]).

Ut fra denne definisjonen kan mine informanter sies å tilhøre ulike kulturer; de har høyst ulike ferdigheter og vaner. Hovedgrunnen til at jeg valgte å gjøre feltarbeid i min «egen kultur» er at jeg blir like provosert hver gang det nevnes fra politisk hold at «innvandrere og flyktninger må tilpasse seg våre norske verdier og kultur» (integreringsminister Sylvi Listhaug, Dagbladet 12.01.16). Gjennom feltarbeid blant norske mødre ønsker jeg blant annet å slå hull på myten om en homogen, norsk kultur, som Listhaug mener innvandrere skal integreres inn i. Jeg fant for eksempel flere likheter med en norsk og en gambisk mors ammepraksis, enn mellom to norske mødre fra samme nabolag.

Feltarbeidet mitt kan sies å være et studie av en *delkultur* heller enn et studium av *deler* ved vår felles kultur. Håpet er at jeg ved å studere mødre, som medlemmer i en *delkultur* (Wadel 1991), kan belyse sider ved samfunnet vårt som helhet. Det norske samfunnet omtales ofte som «prestasjonssamfunnet» «perfeksjonssamfunnet» og «et akselererende samfunn» (Hylland Eriksen 2008). Gjennom den empiriske analysen vil det bli tydelig at norske mødre er preget av disse sidene av samfunnet som helhet, på ulike måter.

Wadel (1991) påpeker at et feltarbeid i egen kulturkrets alltid vil være et studie av deler av samfunnet og ikke av hele samfunn.

En forutsetning for å drive antropologisk arbeid er kravet til nær kontakt med de man studerer, samtidig som man må ha evnen til å reflektere over den virkeligheten man etterhvert blir mer og mer engasjert i. Feltarbeidet ble i utgangspunktet utviklet som en sentral metode for å forstå *fremmede* kulturer, og den antropologiske virksomheten ble viet de såkalte primitive samfunn og kulturer. Dette har endret seg i det senere, delvis grunnet en erkjennelse om at det eksotiske er et analytisk grep som antropologer foretar enten de er i regnskogen i Peru eller i en forstad til Oslo. Dermed er ikke forestillingen om «de andre» knyttet til steder og folk som er langt fra oss, og ideen om «de andre» kan like gjerne overføres til feltarbeid i egen bakgård, som i mitt tilfelle (Howell og Melhus 1994) .

Antropologi som fag har tradisjonelt tatt utgangspunkt i en kulturell og geografisk *avstand* mellom forskeren og de som skulle studeres. Hvorfor trenger antropologi som disiplin denne avstanden? Ifølge Frøystad (2003) henger forestillinger om «ordentlig feltarbeid» sammen med hvilken forhåndskunnskap antropologen sitter inne med. Ideelt sett bør antropologen gjennom et «kultursjokk» som skjerper synet på ulikhetene mellom «oss» og «dem». «Hjemblindhet» blir følgelig en fare for antropologer som studerer sitt eget samfunn, da skillet mellom oss og dem viskes ut. Dikotomiseringen av kategoriene oss og dem eller det kjente versus det ukjente har ligget til grunn for hele det sosialantropologiske prosjekt og preger fortsatt fagets tilnærming til sitt studieobjekt.

Gjennom forskjeller oppdager vi likheter og gjennom likheter ser vi forskjeller, og dermed er forutsetningen for komparasjon etablert (Howell og Melhus 1994). Jeg trengte ikke «reise» lenger enn et par kilometer fra min egen stue for å finne disse forskjellene. Halvard Vike (1994) argumenterer i samme antologi for at grunnpremisset for antropologisk virksomhet i Norden ikke nødvendigvis avhenger av kulturell og geografisk avstand mellom forsker og subjekt og dermed fremmedhet, men at det antropologiske prosjekt dypest sett handler om en krysskulturell og/eller historisk *sammenligning*. Gjennom deltagende observasjon og samtaler blant mødre i ulike situasjoner, har jeg funnet flere grunnlag for sammenligning, der det mest innlysende var mødrenes divergerende oppfatninger rundt det å være *god mor*.

Empiri via narrativer

Hovedtyngden av det empiriske materialet er hentet fra mødres fortellinger rundt ulike faser ved å bli og å være, mor. I boken *Livets fortælinger* fremhever den danske antropologen Marianne Horsdal fortellingens betydning for menneskets tilværelse. Narrativer og livshistorier er i følge Horsdal «fortælinger og ikke empiriske data om virkeligheden. Men livshistorierne er heller ikke et fritt forum, fiktive fortælinger, men netop fortælinger, der giver det virkelige liv konkret mening» (1999: 10). Jeg ville undersøke norske mødres opplevelse av det å være mor, gitt at de bor i et av verdens mest likestilte land. De mødre som bidro med flest narrativ, hadde erfaringer av moderskap som på ulike vis pirker litt i den etablerte sannheten om at Norge er et av verdens mest likestilte land. Empirien er derfor ikke nødvendigvis et representativt uttrykk for norske mødres hverdag generelt. Det er også åpenbart at kvinnenens fortellinger er valgt ut, filtrert, fortolket og satt i kontekst av meg som produsent av teksten. Noen mødre blir hyppigere sitert enn andre; noen ganger av den enkle grunn at vi rett og slett kommer godt overens og har god kontakt, andre ganger fordi jeg opplever fortellingene deres som særlig treffende om dilemmaene som omgir norsk moderskap.

Det kan være at mitt fokus for feltarbeidet har vært av den typen som har lokket på de nære samtalene, og det at mødre har tatt seg tid og ork til det tolker jeg som at det betydde noe for dem. Jeg opplevde det som at de gjerne ville snakke. Flere uttrykte savn etter et «mammafellesskap» utover barseltreffene, med mer rom for ro. Min deltakende observasjon på åpen barnehage, ordinær barnehage, barseltreff og kafe var til tider hektisk og åpnet ikke for de store spørsmålene. De kom gjerne på kveldstid eller en stille formiddagsstund med sovende småbarn i vogna, som sammen med den delaktige observasjonen tidligere på dagen resulterte i fylldige feltnotater; «en ideell kombinasjon er først å delta i samhandlingen for så i neste omgang å samtale om det som foregikk i samhandlingen med en eller flere informanter» (Wadel 1991: 21).

Selve feltarbeidet foregikk i perioden januar til juni 2016. I den perioden var jeg oppslukt av moderskap med alle sanser. Jeg så, luktet, hørte og følte. Alt for å prøve å leve opp til målsettingen til han som omtales som «feltarbeidets far». I følge han var målet med feltarbeid å komme så nært på sine informanter at det ble mulig for feltarbeideren «to realize his world, to grasp the natives point of view» (Malinowski 1922: 25).

Informantene

Jeg kom i kontakt med informantene gjennom tilfeldig utvalg; noen kom jeg i kontakt med via en jordmor som driver med hjemmefødsler, andre kom jeg tilfeldigvis i snakk med om prosjektet og de ga uttrykk for at de gjerne ville delta i forskningen. Noen tok selv kontakt ved å svare på tilfeldig opphengte lapper der jeg søkte etter informanter. En tredje type informanter er de jeg har kontaktet via forum på sosiale media (*Den Selskabelige Diskusjonsforening, Barn i magen.no*). Det er sju mødre som utgjør hovedtyngden i materialet mitt. De representerer ulike måter å være mor på, og indikerer det mangfoldige og mangslungne moderskapet: **Marte**, på 25 år. Hun har ett barn på et halvt år med samboeren sin. Hun har fagbrev som barne- og ungdomsarbeider, mannen er mekaniker. De bor i rekkehus et stykke utenfor sentrum. **Frida** er 37 år og har ett barn på et halvt år. Hun har utdanning innen naturmedisin og driver et senter for meditasjon med samboeren, som har utdanning i østlig filosofi og ulike former for meditasjon. De bor i en leilighet et godt stykke fra byen, omgitt av skog på alle kanter. **Hanne** er 40 år, utdannet lærer, med et spedbarn på fire måneder og en på fire år. Hun bor i en liten leilighet med mannen sin og barna. **Sunniva** er 37 år og sosialantropolog. Hun har to barn på tre og et halvt og ett og et halvt år. Mannen er utdannet ingeniør, de bor i et rekkehus. **Vilja** er 30 år og bor i firemannsbolig i sentrum, med sin mann og deres barn på to og fire år. Hun er blomsterdekoratør av yrke, mannen sykepleier. **Hilde** er 35 år og har utdanning innen organisasjon og ledelse. Mannen er økonom. De bor i en enebolig, med barn på to og fire år. **Vivian** er 38 år og har to barn som er seks måneder og fem år gamle. Sunniva og Vivian fikk jeg kontakt med i det sosiale forum *Den Selskabelige Diskusjonsforening*, en diskusjonsgruppe med en feministisk profil. Det at både Hilde og de begge er medlemmer der og definerer seg selv som feminister, kan være en indikator på en feminisme som ønsker å ta et steg mot et mer kvinnevennlig samfunn. Dette kommer tydelig fram i samtalene jeg har med dem.

Informanttreff foregikk på ulike kaffebarer, utover våren flyttet mer og mer av feltarbeidet seg ut til byens parker, med en take-away-kaffe trygt plassert i koppholderen på barnevogna. Ellers har møtene funnet sted hjemme hos de ulike mødrene, og i noen tilfeller hjemme hos meg selv.

Alle informantene lever i heterofile parforhold, som kan karakteriseres som stabile og gode. De representerer ulike sosiale lag av befolkningen. Alle informantene kan beskrives som «ressurssterke», og det gjenspeiler noe av hovedpoenget i avhandlingen; de er ressurssterke, men opplever likevel mange og motstridende krav i rollen som den moderne,

likestilte mor versus rollen som den altoppførende gode mor. De kan på hvert sitt vis sies å være representanter for de ulike moderskapsdiskursene nevnt innledningsvis.

Rolle i felt

En teknikk for å frigjøre meg fra «hjemblindhet», var en bevissthet om hvilke roller jeg tok og fikk på feltarbeidet. Ved innledende intervju var samtalene relativt strukturerte rundt intervjuguiden, da var jeg tydelig *forsker*. Da jeg etterhvert fikk innpass i kvinnenes barselgrupper, prøvde jeg å innta en *lærlingsrolle* for at informantene skulle lære meg noe om hvordan det var å være og å bli, mor. Noen av informantene på barseltreffene var andre- og tredjegangsfødende, dermed var det åpenbart at jeg hadde mye å spørre om, som bare var mor til et barn (lærling). Andre var nybakte mødre med barn på to og tre måneder. I løse samtaler mellom kaffekopper og bleieskift, der våkenetter og ømme bryst var blant temaene, valgte jeg selv å fortelle om min egen erfaring og ulike tiltak vi hadde prøvd (ekspert).

I følge Wadel (1991:42) ville rollen min kanskje blitt karakterisert som en «du vet selv hvordan det er»- rolle. Som mor til en ettåring var nærheten min til felten åpenbar. Jeg valgte å ikke ha med mitt eget barn på treff innendørs, da jeg ville blitt fullstendig sysselsatt med å hindre henne i å rive ned kaffekopper og andre rekvisita. På første møte i barselgruppene presenterte jeg meg som forsker og spurte om det var greit for mødrene at jeg av og til skrev litt i notatboka mi. Etterhvert forsøkte jeg å være mer en *deltakende observatør* enn en *intervjuer* på barseltreffene, for å få en veksling mellom deltakelse i aktiviteter og samtaler på den ene siden og observasjon av samtaler og aktiviteter på den andre siden. Ingen hadde motforestillinger mot den vesle notatboka mi heller, selv om noen riktignok stilte seg litt undrende; kunne det være så mye interessant å skrive om morsfølelsen, bleier, gulp og gulerotmos? Vivian, en av mødrene jeg skulle komme til å få mest kontakt med, ga meg følelsen av at jeg holdt på med noe som var relevant;

åh, så bra at du skal skrive om dette! For det er jo ikke sånn som alle skal ha det til, at vi er så lykkelig og frie og likestilte. Vi har ikke likestilling, og vi er ikke frie! En konsekvens av denne kvinnekampen, som er ført alt for langt og i feil retning, ble for meg at jeg følte det som et overgrep, vold, mot kropp og sjel, å forlate min seks måneder gamle baby, hylende i armene på sin svette far, fordi jeg støttet opp om likestilling og er en moderne kvinne, som deler permisjonen med far. Det handlet ikke om frihet for meg! Bare om en annen form for undertrykking.

Nærhet som forutsetning eller begrensning?

Jeg vil argumentere for at det var nettopp min nærhet til feltet som gjorde akkurat dette feltarbeidet mulig. Mange av samtale og møtene jeg hadde med mine informanter var preget av hyppige «ja, ikke sant», «jeg skjønner akkurat hva du mener!», og «jeg har ikke sovet i natt jeg heller, så det er helt greit om du er litt i ørska», avbrutt av mange latterkramper! Jeg oppdaget tidlig i feltarbeidet at det å felte på mødre og barn bidro gratis til en uformell atmosfære; gulping, amming, melkelekkasje på den nye genseren, gulrotmos i håret og konstant utslipp av diverse kroppsslyder fra barna, pluss det faktum at vi alle gikk på konstant søvnunderskudd, gjorde sitt til at vi kom nær hverandre fort.

Min nærhet til felten ved at jeg selv er mor og har mange felles referanserammer som mine samtalepartnere, har lettet min tilgang til felten. Det ble veldig naturlig for meg å delta i samtaler om barneoppdragelse, tidsklemme, hengemage og ømme pupper, for eksempel. I starten var jeg litt bekymret for om jeg kom til å klare å gjennomføre feltarbeidet med en liten datter, men jeg har skjønt i ettertid at det var nettopp det at jeg selv var mor, og i skvis mellom motstridende krav og forventninger til morsrollen, at jeg faktisk klarte å få data.

Noen metodiske utfordringer med «hjemme-antropologi»

«Et feltarbeid er aldri *helt hjemme* (selv om du gjør feltarbeid på deg selv); heller ikke er det noen gang så *helt fremmed* at det ikke går an å finne et felles språk, bare man tar tiden til hjelp. Et feltarbeid kan bare være *mer* eller *mindre* hjemme; det kan aldri *være* hjemme» (Nielsen 1996:159).

Selv om jeg nå har vist til alle mulighetene det gir å felte i egen kultur, på erfaringsnært felt, har det selvfølgelig ikke vært uproblematisk. I starten av feltarbeidet var likheten mellom meg og informantene snarere begrensende, og jeg kunne ta meg selv i å lengte etter en «radikal annerledeshet». Likheten mellom oss følte diskvalifiserende; hva kunne jeg lære om å være mor, når jeg selv var det? Noe av løsningen ble å representere et slags eksklusivt «pusterom» for informantene fordi jeg selv var mor. Jeg kjente godt til den overordnede situasjonen, som våkenetter, ammeproblemer, fødselsgleder og traumer, altså ulike sider av moderskapsarbeidet. I samtaler oss i mellom trengte de for eksempel ikke å forklare hvorfor de var trøtte, eller diskutere de hotteste nyhetene innen populærkulturen; jeg var eksklusivt interessert i deres opplevelser rundt det å være *mor*. Jeg vil illustrere poenget mitt med følgende utsagn fra Hanne;

hverdagen bare suser av gårde, jeg jobber, jeg trener, jeg møter venner, jeg lager middag, jeg prøver så godt jeg kan å være en god kjæreste, men når jeg snakker med deg er jeg bare *mor*. Det er den eneste identiteten min da. Og det føles ganske luksus, faktisk. -Hanne.

Jeg synes det hun sier belyser noe vesentlig ved den antropologiske metoden; hva gjør at informantene er villige til å legge ut om sitt liv og sine tanker, og hva får de igjen? I dette tilfelle følte jeg at jeg også *ga* noe; et øre i konstant beredskap og en dyp interesse for en del av henne som ikke fikk komme så sterkt til uttrykk i løpet av hverdagen hennes, som bare «suste av gårde».

Jeg er kvinne. Jeg er mor. Sosialantropologi vektlegger nettopp forskerens ståsted i felt, egne fordommer og forutsetninger (Nilssen 2007). Som en forlengelse av diskusjonen rundt nærhet som ressurs eller diskvalifikasjon finner jeg den amerikanske feministen Donna Harawyas (1998) begrep «situated knowledge» som et nyttig perspektiv; hun insisterer på at all viten er situert, forskeren har et «selv» og en kropp som er situert i verden. Øynene som ser er ikke løsrevet fra denne kroppen. Fra hennes utsagn «det embodied nature of all vision» (1998: 581) kan jeg se på min egen nærhet til feltet som en ressurs. Nettopp det at jeg selv er kvinne og mor gir meg en helt annen tilgang til felten enn om jeg hadde vært en mann på 60 år. Jeg har spydd meg gjennom tre måneder av et svangerskap. Jeg har spist sju appelsiner i løpet av en kveld. Jeg har født. Jeg har kjent på ulike forventninger fra omgivelsene og meg selv til rollen som mor. Jeg har selv sittet, ligget og ammet i timevis. I møte med informantene har jeg brukt disse erfaringene aktivt i møte med informantene, i tråd med Wadels «du –vet-selv-hvordan- det- er»- rolle. Jeg har brukt mitt «selv» og min kropp og mitt ståsted, min posisjonering, som en ressurs og skrevet *ut* fra min «situated knowledge», men ikke *om*.

Antropologens egen posisjonering, forutsetninger og fordommer påvirker forståelsen av fenomenet som studeres. I boka *Nærmere kommer du ikke...håndbok i antropologisk feltarbeid* (Nielsen 1996) fremheves det å lære seg sine informanternes *arbeid* for å få innsikt i hvordan folk lever, og at målet med deltagende observasjon var å lære seg de prosedyrene som folk selv må kunne for å greie seg der de er. Til slutt skal vi ha kommet så langt at vi kan delta i dette arbeidet som om vi var en av dem (1996: 51). Riktignok hadde jeg ikke med meg mitt barn på barseltreff, men jeg hadde fersk kunnskap om ammearbeid og kunne lett identifisere meg med mødrenes opplevelser av det.

Feministiske perspektiv

Michel Z. Rosaldo og Louise Lamphere redigerte i 1974 en artikkelsamling med en klart feministisk profil; *Women, Culture and Society*. Boka representerte et oppgjør med den androsentriske antropologien. Feministene angrep vanetenkningen om kjønn, og de var spesielt kritiske til hypoteser om kjønn som søkte å naturliggjøre eller biologisere kvinners samfunnsmessige stilling. Mange av problemstillingene var nyskapende fordi de fremhevet kvinnes roller i sosiale systemer og gjorde dem til like viktige aktører som menn. Dermed ble det analytiske fokuset i mange antropologiske undersøkelser forskjøvet fra menn til kvinner. Kritikken mot fagets vektlegging av menn og menns aktiviteter kom ikke bare fra kvinner; den britiske antropologen Edwin Ardener (1972) problematiserte mannlige- og kvinnelige, antropologers ureflekterte tendens til å forholde seg til kvinner og andre undertrykte grupper, som det han kalte *muted group*.

Poenget er ikke at kvinner ikke uttrykker seg, men at de gjør det som medlemmer av en dominert kategori, og at språket de uttrykker seg i, er den dominerende gruppens språk. Ardener hevder at i mange samfunn har kvinner ingen annen måte å formidle sin virkelighetsforståelse på enn gjennom de offentlig tilgjengelige, «mannlige» modellene. Fordi disse modellene *ikke* springer ut av kvinners erfaring, passer de ofte dårlig for kvinner. Det kvinner formidler og gjør kan derfor virke mindre interessant, mindre tillitvekkende og mindre relevant enn det menn sier og gjør. Ardeners påstand er, kort oppsummert, at antropologer, uansett kjønn, nærmest er programmert til å høre og se menn, til å overhøre og overse kvinner. Flere av mine informanter viser for eksempel at de *følelsene* som oppstår når de får barn, ikke blir tatt på alvor i den offentlige, mannlige diskursen. Informantene har i enkelte tilfeller uttrykt en lengsel etter et samfunn som var mer basert på myke verdier;

hvorfor er det sånn at ord som morskjærlighet, kvinnefellesskap, mammahjerte, nærmest har blitt litt tabu å snakke om? Folk synes liksom det er litt kleint når jeg begynner å snakke om det. Det er mer sånn; 'jaja, du er så følsom du vet du, det går nok bra skal du se'. Hvis jeg hadde visst at jeg ville blitt hørt hvis jeg snakket om hva jeg følte da jeg gikk ut i jobb etter seks måneder, og da han begynte i barnehage som ettåring og gråt det første halve året....Hvis jeg da hadde visst at følelser forteller oss noe, at følelser og instinkter er viktige, da ville vår første fase som småbarnsforeldre vært helt annerledes. -Vilja.

Fordi jeg har min «situated knowledge», som mor til et barn som ikke begynte i barnehage før hun ble to år, og som et samfunnsengasjert menneske, kan jeg nok anta at jeg i stor grad har fått de informantene jeg ville ha. En av mine første informanter utbrøt følgende da jeg introduserte henne for prosjektet; å skrive om mødres opplevelse av det å være god mor i verdens beste land; «åh! Kan du ikke ordne det sånn at vi får være mamma`er?» – Frida. Gjennom henne ble jeg kjent med flere mødre med lignende opplevelser; en forventning om å legge lokk på alt som handlet om morskjærlighet og morsinstinkt for å tekkes likestillingssamfunnet.

Avhandlingen er gjennomgående preget av *følelser*. Nettopp de følelsene som oppstår når en blir mor, står i skarp kontrast til kravet om uberørthet som gjennomsyrrer synet på moderskap (Vindegg 2007). En av mine første informanter svarte dette da jeg spurte henne hvordan hun opplevde det å være mor i verdens beste land; «jo, på mange måter er Norge det beste landet å være mor i. Det *er* det beste landet å være mor i, så lenge jeg ikke tenker på hva jeg føler » -Sunniva.

Ifølge Paul Stoller er det i antropologien behov for etnografi som i større grad vektlegger følelser. Han skriver; «if anthropologists take a sensual turn, they too, can `open up´» (1989: 38). Som nevnt tidligere under denne overskrifta har jeg benyttet meg av Harraways begrep «situated knowledge» for å befeste min rolle i felt. En konsekvens av den rollen og mitt personlige engasjement for tema jeg studerte, var nettopp en opplevelse av å «åpne opp» informantene, og få tilgang på deres tanker og følelser rundt det å være mor og kvinne. Språket i avhandlingen vil variere mellom det følelsesnære og poetiske når jeg skildrer informanter og deres liv, og det mer vitenskapelige i analysedeler, men siden empiri og teori går hand i hand gjennom hele oppgaven, vil en litt «blomstrete» stil muligens skinne igjennom overalt. Tanken er at en emosjonsrettet antropologi som innlemmer poetiske skildringer av tanker, drømmer og stemninger, skal gi leseren muligheten til å erfare dimensjoner ved livet som ofte forblir usynlig i et antropologisk begrepsapparat. Det finner jeg også hos Stoller; «With very few exeptions, anthropological writing has become as flat, neutral and slodgy as the prose of the natural sciences, as anthropologists have attempted to legitimize the scientific nature of their discipline» (ibid: 50). Informantenes utsagn er i seg selv fargerike, og med min skrivestil forsøker jeg å gi fortellingene deres en ramme som matcher.

Empati og ”raw moments”

Hvordan forholder jeg meg til min egen tolkning av et så følelsesladet materiale? Den nåtidige samfunnsviteren som kanskje har understreket emosjonens betydning sterkest, er Nancy Chodorow. I *The Power of Feelings* (1999) argumenterer hun for at alle studier av menneskers væren i verden kan ta utgangspunkt i emosjonshåndtering. Hun mener emosjoner er styrende for både aggressive og omsorgsfulle handlinger. Som det vil fremgå av empirien er mine informanternes valg i større eller mindre grad styrt av følelser. De som oppgir å ha «lyttet til følelsene» da de tok viktige avgjørelser i forbindelse med for eksempel barnehagestart/jobbing deltid/permisjon utover betalt, forteller om en større tilfredshet enn de som valgt å «undertrykke» følelsene og bare gjøre det som var forventet av dem.

Studier av for eksempel Wikan løfter frem empatisk innsikt som et metodisk grep der forskerens sensitivitet bidrar til og understreker behovet for empatiske evner for å oppnå meningsfulle møter og vellykkede forskningsresultater (Broch 2016). Det å bruke mine empatiske evner i møte med informantene har preget en stor del av datamateriale, og jeg tviler på om jeg hadde kommet fram til samme resultat hvis jeg hadde forholdt meg mer nøytral. Empati defineres ofte som en persons evne til å intuitivt sette seg inn i en annen persons følelser. I gitte tilfeller vil empatisøren helt og holdent gi opp sitt ego til fordel for den andre personens forståelsesverden (ibid). Wikan introduserer forskerens opplevelse av overensstemmelser med andres erfaringer og samtidig forsøk på å forestille seg situasjonen fra den andres perspektiv, med begrepet resonans (ibid). Hun delte øyeblikk av erfaringsnær forståelse med sine informanter i situasjoner som Hastrup (1995) ville definert som *raw moments*. Mitt datamateriale er gjennomgående farget av slike rå øyeblikk, der intense følelser og stemninger skildres.

Feilempatisering?

Som den første antropologen som anvender begrepet resonans og knyttet det til empati, bidro Wikan (1990) til å gjøre begrepene virkelighetsnære og anvendelige. Hun reflekterer rundt mulig over-resonans, og her ligger også min utfordring; empatisk forståelse, inkludert resonans, kan være unøyaktig. Det å legge for mye av seg selv i tolkningen av andre kan føre til unøyaktighet og kanskje feilempatisering. Det er en reell mulighet for at det forekommer. Jeg våger likevel å stole på at jeg ved å ha kjennskap til feltet klarte å sette meg inn i mine informanternes følelser relativt raskt og har klart å gjengi dem slik de ønsker og har krav på.

Kapittel 4: Svangerskap og amming: å bli mor

Det å bli mor, å være mor, var for meg en helt annen kontakt med meg selv, med naturen, jeg fikk endelig kontakt med urkvinnen i meg! Selv om det ikke akkurat er noe man skal gå rundt og være stolt av, i vårt såkalte likestilte samfunn. Jeg føler at det å være kvinne, det å føde barn, det å være mor, ikke blir anerkjent i det hele tatt. Jeg var jo så stolt av kroppen min, over hva den hadde fått til! Kvinnekroppen er så utrolig spennende! De første døgnene etter fødselen, da det silte blod fra underlivet, melka piplet fra brystene og tårene rant konstant...alle kroppsvæskene! Det var en voldsom opplevelse. Jeg følte meg på samme tid både dyrisk og ekstremt kvinnelig. - Vivian.

Moderskapet; grunnlag for kvinnens underordning?

Da Simone de Beauvoir i *Det annet kjønn* (2000 [1949]) beskrev kvinnen i et biologisk perspektiv, brukte hun ord og uttrykk som «rugekasse», «underkastet arten» og «fanget i naturens snarer» (ibid: 175). Det er vanskelig å finne noe som kan tolkes som *positivt* i Beauvoirs fortolkning av kvinnekroppens reproduktive evner, siden hun også bruker ord som «reproduksjonens slaveri» (ibid). Sherry Ortner viderefører Beauvoirs fremstilling av kvinnen som artens slave;

Womans body seems to doom her to a mere reproduction of life; the male, in contrast, lacking the natural creative functions, must (or has the opportunity to) assert his creativity externally, artificially, through the medium of technology and symbols. In so doing, he creates relatively lasting, eternal, transcendent objects, while the woman creates only perishables- human beings (Ortner 1974: 75).

Basert på noen av mine informanters erfaring fra graviditet, fødsel og amming, vil jeg forsøke å vise at andre former for «slaveri», slik de opplever det, eksisterer i den norske moderskapsdiskursen. En form for slaveri som de gir uttrykk for, er blant annet det å skulle leve opp til idealer om den perfekte gravide, som en forlengelse av skjønnhetstyranniet, å være den lykkelig ammende, den sunne mor, den spreke mor, og den likestilte mor, for å nevne noen idealer som mine informanter ofte refererte til. En av mødrene snakker også om

et «arbeidslinjeslaveri», som hun mener går på bekostning av småbarnsfamiliene. Dette vil jeg diskutere mer i kapittel 5. Som vi skal se opplever mødrene i mitt materiale ikke det å være «dømt til reproduksjon» som undertrykkende i seg selv. Derimot opplever de en form for diskriminering i strukturene som omgir moderskap; for eksempel at tradisjonelle svangerskapskurs er erstattet med kurs på nett, å bli sendt hjem fra sykehus før amminga har kommet i gang, og en følelse av at det å bli mor ikke anerkjennes som noe som har en verdi, eller som Vivian uttrykker det;

å bli mor. Det er det største som har skjedd meg, noen gang. Det er det største privilegiet med å være kvinne! Men hjelpe meg, det føltes ikke sånn; det var kanskje bare min egen mor som så at jeg ikke hadde behov for noen andre eller noe mer, enn mitt eget barn de første ukene. Alle andre maste om at jeg måtte la far få mate litt fra flaske og ta meg en tur ut, ikke bare sitte inne og amme og være en kjedelig mamma. Jeg ville være en kjedelig mamma!

Dette utsagnet fra Vivian indikerer noe om ambivalensen og krysspreset som omgir norske mødre. Krysspreset kan defineres en situasjon der forventninger som representerer motstridende verdier, plasserer aktørene i dilemma (Eriksen 1993:110). Vivians dilemma gikk her ut på forventningen fra omgivelsene på å komme seg litt ut og overlate barnet til far, mens hennes egne behov kun dreide seg om å få være hjemme med barnet. Videre i dette kapittelet skal jeg fortelle om Marte, Frida, Hanne og Sunnivas erfaringer rundt graviditet og fødsel. De har også ulike opplevelser av krysspreset i forhold til det å skulle være god mor versus likestilt kvinne. Selv om de representerer forskjellige typer mødre, har historiene deres likevel en fellesnevner; de har alle en oppfatning om hva som er det ideale svangerskap og den perfekte fødsel. Et annet mønster er deres ulike definisjoner av hva som er «naturlig» i forhold til graviditet og fødsel, når naturen føles som noe storslagent og mektig, når det føles som noe skremmende, og når det oppleves som noe man skal undertrykke. Historiene deres er fortalt i retrospekt; altså jeg hadde ikke anledning til å følge mødrene gjennom svangerskapet, men møtte dem alle som relativt nye mødre. Her er et utdrag fra mine feltnotater, av mitt første møte med Marte;

Jeg møter Marte første gang en gnistrende kald februardag, vi skal gå trilletur med våre sovende barn. Marte er 25 år, og omtaler også seg selv som en «ung mor». Martes erfaringer skiller seg hovedsakelig fra de andre mødrenes ved at hun ikke visste at hun

var gravid før hun var godt over fire måneder på vei; hun var på «partyferie» (hennes uttrykk) i Syden med venninnegjengen, og våknet plutselig en morgen med store magesmerter. Først trodde hun det var matforgiftning, men ettersom det bare ble verre, måtte hun oppsøke lege. Hun sier hun falt av stolen da legen kunne fortelle henne at hun var fire og en halv måned på vei. Hun var gravid. Hun var i et miljø som «likte å ta seg en fest», som hun uttrykker det, og ble veldig bekymret da hun oppdaget at hun var gravid;

Jeg var livredd for at jeg hadde fucka opp hele svangerskapet. Det var ikke så rosenrødt, nei! Gikk liksom ikke der og strutta med magen, nå var jeg jo ganske stor fra fra også, så det vistes ikke så godt på meg at det var en til inni der, for å si det sånn. Ikke hadde jeg sånne gjerne lyster på ting heller; jeg drømte ikke om å drikke bensin, som jeg har hørt andre gravide gjør. Jeg var ikke kvalm heller, ikke noe spesielt, liksom! Jeg følte meg som den eneste i hele verden som var gravid, uten å være det. Hele... det uperfekte livet bare strømmet på.

Slik jeg tolker henne har Marte altså noen klare oppfatninger av hva det vil si å være gravid, det holder ikke å faktisk *være* fysisk gravid, det var en helt klar sosial, følelsesmessig og kroppslig identitet Marte knyttet til det; hun var like gravid som alle andre, men *følte* seg ikke gravid, og dermed «uperfekt», som hun sier. Hun planla ikke å bli gravid, forventa det heller ikke, men var det like fullt. Hun forteller meg at hun begynte å kjøpe seg «gravidblad» som magasinet *Babydrøm* for å liksom «bli litt mer gravid»;

Men grøss! Det fikk meg bare til å føle meg enda mindre som en gravid kvinne. Alle bildene i hele bladet viste lykkelige, vakre kvinner med store, stramme mager som de poserte med, med trange klær og armene bak hodet, så magen kom mest mulig frem.....og omtrent alle kvinnene som var portrettert fortalte om graviditeten som den lykkeligste tida i livet....Det var ikke meg, altså! Kunne det ikke gått an å bare vært gravid, rett og slett? Det er jo en helt naturlig ting.

Marte refererer flere ganger til «det naturlige» ved å være gravid, men opplever det som stressende med alle måtene man liksom skulle være gravid på; «Jeg mener... jeg var verken spesielt i kontakt med meg selv, som det står om overalt, eller med naturen, som de beskriver

det!» Forestillinger om den perfekte gravide er et typisk eksempel på andre former for slaveri enn det som Beauvoir og Ortner beskriver.

I bladet *Babydrøm* beskrives kvinnen gjerne som å være i nær kontakt med egen kropp. Kroppen sender signaler om hvordan den har det og om hva den trenger, og den gravide kvinnen bør følge opp disse signalene. Den gravide er også mer i kontakt med følelsene sine enn før, og bør leve i takt med disse følelsene, for å ikke gå på akkord med seg selv og med *naturen*. Den gravide kvinnen fremstilles som hormonstyrt og dermed i naturens makt: kroppen hennes er en påminnelse om naturens kraft i vår moderne verden. «Naturen» og en forståelse av den gravide kroppen som spesielt *naturlig* og fantastisk, ligger under som en eksplisitt tolkningsramme i ledere, artikler og annet stoff i bladet; «finn fram til urkvinnen i deg!», «gyng med på hormonbølgen!» Og ikke minst, et eksplisitt, men også underforstått, «koseimperativ». Graviditeten er noe du skal nye og kose deg med, for eksempel ved å «skjemme bort deg selv fordi du fortjener det!» Forsiden på et knippe magasiner har tittelen «Din magiske reise», «Kjærlighet og babylykke», «9 magiske måneder», «Vær glad i kroppen din» (*Babydrøm* 2015/16). Ut fra dette levnes ikke mye rom for å «bare være gravid», som Marte sier.

Fremstillingen av den gravide kroppen som vakker, sexy og naturlig, kan på en måte tolkes som å formidle et positivt bilde av kvinnekroppen; graviditet er naturlig og svangerskap en viktig del av en kvinnes liv. Marte opplever fremstillingene av «den fantastisk naturlige gravidkroppen», som hun uttrykker det, som et ideal å måles etter, heller enn en anerkjennelse av kvinnekroppen. I sin doktoravhandling *En kropp - to liv. Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen- en antropologisk analyse* viser Malin Noem Ravn hvordan den gravide kroppen ikke er fritatt for kroppslige idealer, men tvert imot har spesifikke idealer knyttet til seg;

Den gravide kroppen, eller magen, har noen idealer å leve opp til. Ideelt sett skal kvinnen legge på seg kun på magen og få større bryster. Ryggen skal være like smal som før, legger, lår og rumpe like stramme. Ansiktet skal helst ikke preges for mye av svangerskapet. Idealet er dermed kort beskrevet en slank, ikke-gravid kropp med en stram, passe stor mage på (Ravn 2004:49).

Her ser vi hvordan en oppfatning av «det perfekte», begynner allerede under svangerskapet. Marte vender stadig tilbake til hvor «normal» hun følte seg under hele svangerskapet, og hvordan det nærmest var litt trist å ikke være «ordentlig gravid», som hun sier. Hun følte seg

egentlig bare i knallform, og tok på seg masse ekstravakter; «haha, jeg jobba som en gærning! Jeg skulle jo liksom bare ha ligget på sofaen og spist sjokolade og lest gravidblad»

Ravn beskriver graviditet som noe en kan «overkommunisere» eller «underkommunisere». Det kan settes i sammenheng med Goffman (1992) og hans begrep rolledistanse eller omfavelse av en rolle; å overkommunisere rollen sin som gravid, som jeg senere skal vise eksempler på fra mitt feltarbeid, kan være det samme som å omfavne rollen. Marte ”underkommuniserte” graviditeten sin ved å ikke være «ordentlig gravid» i følge seg selv. Senere i dette kapittelet skal jeg vise et annet eksempel på å underkommunisere, eller distansere seg, fra det å være gravid. Videre hevder Ravn at en kan spille seg ut som mer eller mindre gravid i sosiale sammenhenger; å være `veldig gravid` beskrives som å hele tiden rette fokuset mot graviditeten, å bare snakke om baby- og gravidrelaterte tema, og endre hele livsstilen på grunn av svangerskapet. Marte tilhører mer Ravns kategori `avslappet gravid`, som hun beskriver som å videreføre seg selv i større grad, gjøre mer eller mindre det en gjorde før og ikke bli hysterisk opptatt av risikofaktorer, og ved å se at livet består av mer enn graviditet og barn. Ravn skriver;

Kvinnene forsøker å fremstå som gravide på en måte som er i overenstemmelse med sitt eget selvbilde, med en passelig dose `meg selv`, og en passelig dose `gravid kvinne`. Å finne en balansert selvrepresentasjon er ikke enkelt, fordi kvinnene ikke får mulighet til å forvalte denne del-identiteten helt etter eget forgodtbefinnende: Delvis fordi kroppen etterhvert setter begrensninger og delvis fordi omgivelsene bryter inn og gjør svangerskapet sosialt relevant gjennom blikk, kommentarer og ved å gjøre graviditeten og den gravide kroppen til samtaleemner (Ravn 2004: 63).

Det å skulle finne en «balansert selvrepresentasjon», altså å være akkurat passe gravid og samtidig en passelig dose «selv», og at «svangerskapet gjøres sosialt relevant», minner igjen om Goffman og hans begrep inntrykkskontroll. I det ligger nettopp at vi mer eller mindre bevisst forsøker å kontrollere hvilket inntrykk andre får av oss. Hilde ønsker for eksempel ikke å fremstå som særlig gravid, mens Marte gjerne skulle vært litt mere gravid.

Marte var på et vis verken «veldig gravid», eller «avslappet gravid», men likevel var hun like gravid som alle andre. Hennes svangerskap og Ravns empiri viser at det allerede fra graviditeten blir avgjørende å tilhøre en form for kategori, en *type* gravide. Marte opplevde at hun verken var den ene eller andre typen, og følte seg «uperfekt». Denne samtalen og generelt samværet med henne tidlig i feltarbeidet, fungerte som ledetråder inn til liminalitet

som en del av moderskapet. Hun var «verken, eller», og syntes det var problematisk. Som hun sa; «den eneste som var gravid uten å være det». Selv etter at graviditeten var påvist var hun ifølge seg selv «ikke spesielt gravid». Hun uttrykte skuffelse og en følelse av nederlag over å ikke være «ordentlig gravid» og «i kontakt med naturen, som alle snakket sånn om».

Jeg spurte henne hvordan hun forberedte seg til fødselen; om hun ønsket at den skulle være så «naturlig» som mulig (føde uten medikamentell smertelindring), siden svangerskapet ikke hadde opplevdes som så naturlig som hun kunne ønsket;

føde uten smertelindring?! Er du gærn?! Nei, selvfølgelig ikke. Hååå, jeg skulle ha epidural ja! Det får være måte på «naturlig» her. Vi har tross alt kommet lengre enn da våre oldemødre lå på fødestua. Å takke nei til smertelindring.... det anser jeg rett og slett som idioti.

Martes idealer om «det naturlige» strakk seg altså bare til det å være gravid. Det er interessant å se hennes erfaringer i sammenligning med Fridas opplevelser av svangerskapet. Hun beskriver seg selv som «fantastisk gravid», og tok ut sykemelding tidlig i graviditeten, for å ta ekstra godt vare på seg selv og barnet.

Jeg var liksom så....så fantastisk gravid! Jeg følte meg i ett med meg selv, med universet, med moder jord! Det var som om jeg aldri skulle gjort noe annet enn å gå rundt og være gravid. Gjennom hele graviditeten...jeg bare gikk rundt og var gravid, liksom! Det ble den eneste identiteten min.

Frida kan beskrives med Ravns begrep «veldig gravid». Det er ikke noe hun legger skjul på i sine fortellinger, samt at «det naturlige» faktisk var veldig viktig for henne, på en annen måte enn Marte; som vi husker fra introduksjonen driver Frida et senter for meditasjon med samboeren sin. Hun har utdanning innen naturmedisin, dyrker urter og frø i en blomstrende urtehage og har hjemmedyrkede tomater i vinduskarmen. Hun omgir seg med *natur* på alle måter; for det første bor hun i et hus omgitt av trær og skog. Hun spiser helst mat som vokser opp av jorda. Badebaljen til sønnen er laget av salt og mineraler og kan graves ned i hagen når den ikke skal brukes mer. Lekene er utelukkende av tre eller økologisk stoff. Klærne laget av økologisk og fairtrade bomull. Hun abonnerer på økologisk fruktkurv levert på døra en gang i uka, har et vegansk kosthold, bor i en liten leilighet nesten oppe i skogen, der hinduistisk inspirert kunst henger og klirrer svakt i furua utenfor vinduet, og gir meg en

følelse av å befinne meg ganske langt borte fra den norske furuskogen, pluss at jeg ofte får servert te egenhendig kjøpt i Kina.

Hjemmefødsel var det eneste aktuelle alternativet for henne da hun skulle føde. Det ble likevel sykehusfødsel til slutt, etter 52 timer, men uten smertelindring, så hun klarte å innfri sine egne forventninger til det å føde naturlig. Hun beskriver fødselen som en voldsomt kraftfull opplevelse, der hun virkelig kjente på alle kreftene i seg; ” jeg hadde liksom ikke kontroll. Stolte på naturen og bare... ga meg over!” Morkaka får hun med seg hjem og legger den i fryseren til tælene gikk ut av jorda; da gravde hun den ned i hagen og planta et epletre oppå! Det var heller ikke noe alternativ for henne å ikke amme; “det er jo bare å være rolig og ikke gi seg det, så kommer melka! Det er jo naturlig. Må bare ikke stresse”.

Hele Fridas fortelling gir meg assosiasjoner til feministen Gena Corea (1985) som representerer en av fortellerlinjene rundt reproduksjon som jeg nevnte innledningsvis; hun operer med et skarpt skille mellom natur og kultur, der patriarkatet, teknologi og menns kontroll tilhørte kulturen. I likhet med Tina ser hun på naturen som representant for noe godt, kvinnelig og autentisk. Utfra Coreas perspektiv kan kvinnefrigjøring oppnås ved å fremelske natur, noe jeg også finner uttrykk for i Fridas ønske om en naturlig fødsel.

Martes forestillinger om «det naturlige», i forhold til det å være «ordentlig gravid» begrenset seg til selve svangerskapet.

Før mye gravid, for lite gravid?

Jeg har allerede nevnt idealet for den gravide kroppen. Ravn beskriver også noe hun kaller en idealtipe for den gravide kvinne generelt, basert på fremstillinger av gravide i bladet *Gravid*:

Den gravide skal stort sett være lykkelig med sin graviditet, selv om hun kan være litt deprimert innimellom og ha gravidplager. Hun skal være stolt av kroppen sin og spesielt av magen, som hun gjerne må vise frem, både med og uten klær. Hun er fornøyd med å være gravid, og det er et høydepunkt i livet hennes. Hun må gjerne leve intenst, nyte, føle, begjære og lytte til seg selv. Hun skal flørte og forføre verden med den struttende magen sin (Ravn 2004: 47).

Denne idealtypen gir ikke rom for å føle seg utmattet av alle hormonene, utslitt av de kroppslige vondtene, eller bare noe så trivielt som halsbrann etter sterk mat. Marte var i følge seg selv «for lite gravid», mens Hilde var «alt for gravid»;

Jeg var sånn....monstergravid! Eller hva skal jeg si....ekstremt gravid i alle fall. Måtte stå opp midt på natta og spise en hel pose ostepop fordi jeg bare *måtte* ha det! Tårene som rant i ett kjøer og hormonene som herjet med meg....Jeg følte meg milevis fra de lykkelige damene med store mager på de derre glansede ukebladene, gravidblad, eller hva de heter. Men jeg la ikke på meg mye da, det skal jeg ha! Jeg klarte å trene store deler av svangerskapet, faktisk. Vil jo ikke ha en overvektig unge heller! Ville selvfølgelig ikke bli feit selv heller. La bare på meg 6 kilo. Var i grunnen veldig nøye med hva jeg spiste, utenom de ostepop- nettene da, haha! Ellers gikk det mye i korn og gulrøtter ja. Ville ha kontroll over vektøkningen.

En kveld jeg stikker innom Hilde får jeg se bilder fra de siste månedene av svangerskapet; hun kunne godt vært avbildet i et av gravid- magasinene, som en av disse «lykkelige, vakre gravide» Marte snakket om; en stram, men ikke spesielt stor mage, på en ellers slank kropp. Det ble en lett fødsel, barnet veide så vidt 3 kilo, og selv tok hun den første treningstimen en uke etter fødselen.

Perfeksjonsslaveri

Fra Martes forestillinger om «den perfekte gravide» fyller Hilde alle kriteriene. Jeg synes likevel det er verdt å bemerke at hennes innstendige trening og kontrollerte matinntak under stort sett hele svangerskapet, kan være en del av en trend som bekymrer jordmødre; i en artikkel i Aftenposten uttrykker en nybakt mor bekymring for flere venniners ønske om å føde undervektige barn. Hun er urolig for at presset om å legge på seg lite, trene under hele svangerskapet og komme kjapt tilbake i form etter fødsel kan ha spredt seg til fokus på det nyfødte barnets vekst, og at det virker som om mødrene kjører et hardt regime mot seg selv, der målet er å være «minst mulig gravid». Jordmor Tine Aaserud, styremedlem i Jordmorforeningen, støtter morens antakelser;

Det virker som om det er status å ikke øke for mye i vekt og ikke få for store barn. Gravide i dag strever med å være så perfekte på alle måter, og det er et voldsomt fokus på kropp, vekt og kosthold. Undervektige barn er mer utsatt for sykdommer, vanskeligere for å ta brystet og får en tøffere start enn normalvektige barn (Aftenposten 20.02.14).

Selv om Hilde altså på mange måter lever opp til i alle fall Martes bilde av «den perfekte gravide», kan det se ut som om hun var påvirket av en trend som i ytterste konsekvens kunne vært skadelig for barna hennes. Trening er fremdeles en viktig del av Hildes liv, og hun sier selv at det viktige for henne er å være «i form». Hun fremstår for andre som «perfekt». I følge Foucaults teori ville hun fremstått som et tydelig resultat av hvordan de rådende diskursene skaper samfunnsmedlemmene om til «lydige kropp». Foucault understreker at jo mer effektive disiplineringsmekanismene er, desto mindre merker vi dem, og desto mer vil vi selv, gjennom sosialisering og dagligliv, bidra til at mekanismene overholdes. Med sin disiplinering av kroppen, som *uttrykkes* som et ønske og behov for å holde seg i form, bidrar Hilde til å forsterke forestillingen om vår kulturs perfekte kropp, som stram og sprek. Hannes fortelling handler også om en form for disiplinering av kroppen. I likhet med Hilde var hun også veldig opptatt av å ikke legge på seg, og uttrykker nærmest en slags sorg over at hun ikke klarte å bare slappe av og kose seg med den voksende magen;

Å være gravid... det mest naturlig i hele verden liksom....Men, likevel....jeg var jo livredd for å legge på meg mer enn det absolutt nødvendig. Altså, bare på magen da.....Skulle ønske jeg hadde klart å slappe litt mer av, bare kosa meg! hvordan magen plutselig ble felleseie, alle kunne grafse så mye de ville, og kommentere; `åh, e du bare tre måneder på vei?! Da e du ganske stor!` Det er jo veldig artig å høre.....man kommenterer jo aldri magene til hverandre, det er jo den mest sensitive kroppsdel, alle fall for damer. Men da jeg var gravid....lovløs tilstand! Det var jo fremdeles magen min. Også alle de velmenende rådene, om alt fra hva jeg skulle og ikke skulle spise, hva jeg skulle gjøre, om jogging var bra, hvilke øvelser jeg måtte gjøre hver dag, hva slags oster jeg burde styre unna, og det evige; `skal du virkelig drikke så mye kaffe?`...hva slags musikk jeg skulle høre på, som var bra for barnet i magen, og som ville virke beroligende på han senere! Herregud... alle hadde plutselig så mange meninger om hvordan jeg skulle leve livet mitt.

Motstridende idealer

Her kan vi også se en form for «slaveri» eller disiplinering, i form av kostholdsråd og aktiviteter som blir anbefalt under fødselen. Sunniva, som skiller seg ut fra de andre informantene med at hun selv er utdannet sosialantropolog, opplever en form for «krysspress» i forhold til de eksisterende idealene og normene rundt graviditet og fødsel; med

sin faglige bakgrunn som sosialantropolog bruker hun med største selvfølge begrepene «natur» og «kultur» i sin fortelling om svangerskap og fødsler;

Da jeg begynte å studere sosialantropologi ble jeg først provosert over dikotomien kvinne natur versus mann kultur. Akkurat som om kvinnen liksom var underlegen mannen bare fordi hun fødte barn, liksom. Men etterhvert som jeg studerte østlig filosofi og religion også, der gudinnene i hinduisme enten er jomfru Maria-aktige eller ville og uregjerlige, så jeg denne dikotomien i et nytt lys; det å bli assosiert med naturen er noe mektig og kraftig, noe vilt. Kvinnen må temmes fordi hun er vill og har dødelig styrke, ikke fordi hun er tilbakestående. Med disse perspektivene i bakhodet har jeg gjennomgått to svangerskap og to ammetåker. Jeg har merket hvordan hormonene herjet i kroppen min og hvordan jeg har blitt irrasjonell og småhysterisk under svangerskapene. Hadde ikke kontroll på noe, og var veldig «natur»; en vill hormonbombe! Jeg følte jeg ble umyndiggjort av kroppen min, både av den reduserte fysiske kapasiteten, men også av psyken min, da jeg kunne bli hysterisk av småting. Jeg ble veldig bevisst på hvordan hormonene styrte meg; da jeg var gravid og i nyfødtp perioden ble jeg til og med opptatt av å ha det ryddig og rent! Haha, jeg som vanligvis er godt over gjennomsnittet rotete. Det var akkurat som om hormonene fikk meg over i redebyggermodus. Og det tar ikke den norske likestillingsfeminismen høyde for! Likestillingspolitikken ignorerer kunnskap om hvordan hormonene påvirker kvinner og presser kjønnene til å opptre på samme måte, som om biologiske forskjeller ikke eksisterer. Det gjør meg fly forbanna!

Hennes fortelling er et hint om at likestillingspolitikken som føres i Norge ikke nødvendigvis oppleves som frigjørende for alle. Hun sier rett ut at den politikken som føres overser biologiske forskjeller mellom kjønnene. Alle hennes narrativer peker i samme retning; hun staker ut en ny feministisk kurs, som går under navnet «forskjellsfeminisme», en retning innen feminismen som anerkjenner biologiske forskjeller mellom kjønnene (Holst 2013), og som Corea nevnt innledningsvis kan være en representant for. Corea er sterkt kritisk til patriarkatet, som hun assosierer med teknologi, kultur og menns kontroll. Dette står i motsetning til naturen, som hun mener representerer det gode, kvinnelige, autentiske. Å tukle med naturen, ved å for eksempel ikke la kvinner få amme så lenge de har mulighet til, betrakter hun som å tukle med kvinners eneste kilde til makt.

Videre forstår jeg Sunniva som at hun opplever to former for «slaveri»; når hun forteller hvordan hun ble «umyndiggjort av kroppen sin» peker det mot Beauvoir og Ortners begrep «reproduksjonsslaveri»; hun var underlagt kroppens hormonelle herjinger fordi hun var gravid, og følte også at den intellektuelle hjernekapasiteten hennes ble sterkt redusert gjennom svangerskap og ammetåke. Når hun senere sier at hun opplever likestillingsfeminismen som ignorant i forhold til hvordan hormoner påvirker kvinner og at dagens likestillingspolitikk i forhold til arbeidsliv ikke tar høyde for at det er kvinner som bærer frem, føder og ammer barn, kan det betraktes som en moderne form for «slaveri». Sunniva bruker selv ordet «arbeidslinjeslaveri» om regjeringens knallharde linje om å få kvinner fortst mulig tilbake i jobb etter fødsel;

Apropo fødsel ja..... allerede på fødestua presser idealene seg på; i mange miljøer er smertelindring tabu, kvinnen skal finne fram til urinstinktene i seg og gladelig suse gjennom smertehelvete uten medisinsk bedøvelse. Så fort den nybakte moren får barnet på brystet overvinne den altoverskyggende morskjærligheten alle smertene og urkvinnen ammer sitt barn til brystvortene blør. Det å være mor er omfattet av et mestringsparadigme, vil jeg nesten si, som en forlengelse av prestasjonssamfunnet; vi skal prestere på fødestua; føde uten smertelindring, og vi skal prestere i arbeidslivet; tilbake i jobb så fort som mulig. Det er et krysspress av en annen verden; på den ene siden har vi «urkvinne tilbake til naturen-» idealet om å føde naturlig, amme lenge og bære ungen rundt i bæresjal. På den andre siden er det «kultiverte karrierekvinnidealet», der målet er å frigjøre seg fra naturen i størst mulig grad, altså en kultiveringsprosess av kvinnekroppen for å løsrive seg fra biologien til å bli en likestilt karrierekvinne.

Men vet du hva? Det at vi faktisk har en kropp som er biologisk forskjellig fra mannekroppen...det å kunne bli mor...det er det beste med å være kvinne!

Ut fra Sunnivas uttalelser tolker jeg det som at nettopp det å bli mor var frigjørende, altså reproduksjon, mens det å skulle leve opp til ulike mestringsidealer i forhold til morsrollen, som undertrykkende. Flere forteller om en ny opplevelse og en ny stolthet av det å være kvinne etter at de ble mødre, som for eksempel Vivian og Frida her;

det største privilegiet med å være kvinner er jo å kunne bli gravid! Å bære fram et liv. Å bli mor. Det å bli mor....Det gjør at alt annet føles uvesentlig! Alt annet er

uvesentlig. Det er det som er så fantastisk befriende! Den viktigste personen i mitt liv er ikke lenger meg. Og det er frihet, det. Hadde det bare vært lov å si det høyt, du! At jeg faktisk driter i selvrealisering og mindfulness. Jeg trenger ikke «å finne meg sjøl». Jeg har funnet noen andre! -Vivian.

Alt falt på plass for meg da jeg ble mor. Jeg følte meg helere, på et vis. Det å ha et lite menneske som var totalt avhengig av meg...alt annet føltes meningsløst. Jeg satt der og amma og amma, og følte meg som en dronning! Som en ordentlig kvinne, en urkvinne. –Frida.

Som vi ser opplever flere at det å skulle leve opp til ulike idealer i forhold til graviditet og fødsel som en form for «slaveri», heller enn det å bli mor i seg selv. Under samtaler om graviditet og fødsel beskriver informantene et motsetningsforhold mellom ønske om å ha «kontroll» på den ene siden og «naturen» på den andre. Dette gir assosiasjoner til Sherry Ortners artikkel «Is Female to Male as Nature is to Culture?» (1974). Hennes analyse av oppfatninger om kvinner som nærmere naturen enn menn gir mening til informantenes begrep om «natur» som motsetning til «kontroll». Det virker som det eksisterer en forestilling blant informantene om «naturen» er ukontrollert, og at «natur» handler om hormoner, om å miste oversikten, om fokus som dreier seg mer og mer bort fra jobb og samfunnet rundt og bare glir inn i en «ammeståkeidentitet», som Sunniva beskriver tida etter fødselen som. De er som regel vant til å ha kontroll, men store deler av svangerskap og fødselsopplevelsene beskrives som å «miste» kontroll. Frida opplevde det å «gi seg over til naturen», som noe fantastisk, mens Hilde opplevde det som å «miste kontroll» som noe negativt.

Ideer og opplevelser rundt hva som er natur og hva som er kultur kommer også til uttrykk i mødrenes ammepraksiser. Nå skal jeg vise hvilke diskurser som eksisterer rundt amming, og mødrenes egne opplevelser av å amme, eventuelt å ikke amme. Fra et reproduksjonsperspektiv er det å være gravid en naturlig tilstand. Likevel er tilstanden omgitt av flere idealer som tilskrives kulturen. Altså er ikke graviditet bare natur likevel? Amming virker for meg umiddelbart som naturlig. Gjennom mine informanters fortellinger, og med henvisning til annen empiri på amming, vil jeg nå vise at det ikke nødvendigvis er så enkelt å kun beskrive amming som noe naturlig.

Amming; forpliktelse eller fornøyelse?

Jeg bodde rett og slett i senga, amma, drakk vørterøl, spiste tjukke brødsiver med smør, og amma. Og melka kom i strie strømmer; haha! Jeg klarer å fullamme barnet mitt ja, husker jeg at jeg tenkte. Det var en voldsom seier og en følelse av at kroppen min var.....fantastisk. -Vivian.

Jeg prøvde og prøvde, helt til det kjentes som om jeg tørka ut på innsida! -Hanne.

Amme? Næsj, det ble liksom aldri noe av. Ungen vræla i to døgn, det var fantastisk da mannen min kom hjem med en pakke morsmelkerstatning. Ungen sovna momentant etterpå. -Marte.

Selv om dette bare er noen utsagn fra mine informanter, viser de et mangfold. Noe av det mest interessante med dette feltarbeidet var nettopp oppdagelsen av det mangfoldet som eksisterer blant norske mødre. Jeg trengte ikke reise til andre siden av jorda for å finne kulturforskjeller. Her er for eksempel utdrag fra mine feltnotater under et barseltreff, omtrent 500 meter fra mitt eget hus;

jeg er på mitt første barseltreff. Det vil si, mitt første barseltreff som antropolog i felt. Merker at jeg beveger meg litt klumsete i kaoset som oppstår i en liten gang, når fem mødre og fem barn skal inn og vogner skal parkeres på en forsvarlig måte utenfor. På med regntrekk og myggnetting og babycall for de som sover. Være stille, så de ikke våkner, for guds skyld! Løfte opp de andre, vikle dem ut av voxiposen. Jeg blir redd for å stå i veien, og ender opp med å gjøre nettopp det. Finner meg til slutt en posisjon som en slags «håndtlinger» mellom inne og ute; tar i mot våkne babyer og leker mens mødre kler av seg. Det fungerer. Vertinnen har lagt tepper og matter på gulvet, mødre og barn ruller seg rundt. Alle kledd i ull fra topp til tå. Nøstebarn på liten og stor. Brødmat, pålegg, kaffe og vann i store beholdere settes fram. På spørsmål om vi vil ha stor eller liten kaffekopp svarer alle som i kor; «stor»! Vi er småbarnsmødre. Vi sover ikke om nettene. Vi vil ha den største koppen med kaffe. Det går ikke lang tid før den første puppen vippes fram. Samtalen dreier raskt inn på nattamming, såre brystknopper og den *jobben*, det «arbeidet», amming er. Flere ga uttrykk for at de hadde blitt veldig forundra da melka ikke bare kom av seg selv, som hadde vært det

naturlige, som de sa. Amming var noe de måtte jobbe for! Altså er det ikke bare naturlig likevel? Som Vivian sier;

det er som om alle kreftene mine bare bli sugd ut av meg! Så kommer mannen min heim; `åja, her sitter du å amme og koser deg ja', mens jeg ser blikket hans sveipe over den bomba kjøkkenbenken; han har vært på jobb i flere timer for å forsørge familien, så kommer han hjem og må fortsette å jobbe. Som om ikke jeg har jobba i hele dag, for å «brødfø» det minste familiemedlemmet!

«Amming er kroppsarbeid!»

Ja, amming er kroppsarbeid, og det skulle bare mangle at vi får ha permisjonen for oss selv! Husker dere den såkalte barne- og familieministeren Lysbakkens oppfordring til oss om å slutte å amme for å føle oss fri til å gå tilbake til jobb, og ikke ta fra far muligheten til å være omsorgsperson? At jeg skulle slutte å amme for at far skulle få slippe til som omsorgsperson, og jeg selv skulle stå fritt til å gå tilbake i jobb? Også nevnte han stresset i familien ville reduseres med mindre fokus på amming. Hahaha! Jeg skulle bare fått vist han hvem som hadde blitt stressa i min familie om jeg ikke skulle få amme mer, men måtte gått tilbake på jobb?! Hahaha, likestilling, du liksom! Det handler ikke om likestilling. Å ikke få lov til å amme så lenge man vil..... Det er jo rett og slett fornektelse av egen natur. -Vivian.

Vivian kan sies å være en representant på «den naturaliserte mor». Hun ammet sitt første barn til hun var fire år, og har ingen planer om å slutte før den nye babyen selv gir uttrykk for at det er nok. Jeg synes det er interessant å bruke Chodorows perspektiv som komparasjon til hennes erfaringer; Chodorow argumenterer for at det ikke er naturgitt å amme sitt barn, og mener amming utelukkende bør betraktes som et sosialt konstruert fenomen. Hun ser amming som begrensende for kvinners likestilling i samfunnet (Chodorow 1992). Vivian mener derimot at det opplevdes som undertrykkende å ikke få amme så lenge hun ønsket, bare for å være likestilt og dele permisjon med far. I flere samtaler har hun gitt uttrykk for at likestilling ikke trenger å defineres som å «gjøre likt», men at det man gjør skal være like mye verdt. Hun forteller at hun ikke opplevde ammepress i det hele tatt, «presset», eller behovet, for å amme kom fra henne selv;

Press for å amme, du liksom? På sykehuset kunne de jo nesten ikke vente med å tilby flaske, da melka ikke kom sprutende med en gang. Den kom på dag tre! Nei, jeg har heller følt på presset om å *ikke* amme, nettopp fordi jeg da frarøver far permisjonstid og ikke støtter opp om likestillingstankegangen. Dere skulle sett ansiktsuttrykkene til folk da jeg ammet treåringen min litt på kafe her forleden! Og alle kommentarene jeg har fått om at jeg er mot likestilling og ikke anerkjenner far som omsorgsperson, lengter tilbake til 50- tallet....Det er ikke måte på hvor mye press det er på å *ikke* amme, spør du meg! Eller; for å si det sånn; frem til han var fire måneder, følte jeg på press om å amme. Etter det følte jeg press om å slutte, for å gi han mat på en mer tekkelig måte, og for å frigjøre meg selv litt fra han og gjøre meg klar til å gå tilbake til jobb.

Marte bryter inn;

Ja, men likestilling er jo viktig da! Jeg er så glad for at jeg ikke er nødt til å sitte hjemme og amme og amme og ikke ha noe liv! Med flaskebarn har jeg frihet på en helt annen måte! Linda (datteren) var bare en måned gammel da jeg var ute på byen for første gang! Far satt hjemme med tåteflaske og fotballkamp og storkoste seg! Det kunne ikke du gjort! Og om en måned skal jeg tilbake i full jobb igjen, uten et snev av melkespreng! Det er likestilling, det.

Da kaster Hanne seg også inn i debatten;

Det er stor forskjell på å *velge* bort amming og på å ikke få det til da. Jeg amma og amma helt til jeg fikk svære sår og blemmer og det kom ikke en dråpe melk. Jeg ble sendt hjem fra sykehuset uten at amminga hadde kommet i gang og ringte Ammehjelpen (frivillig organisasjon som assisterer mødre med amming stiftet 1968), og dro på ammeklinikken og prøvde alt, før jeg til slutt måtte gi opp før jeg ble fullstendig gæern. Og ungen måtte jo på et tidspunkt få mat. Men å ikke få til å amme.....Jeg kjente meg som en skikkelig dårlig mor. Stressnivået i familien vår økte voldsomt fordi jeg ikke fikk til å amme! Etterhvert var vi så utslitte av skriking og søvnmangel at flaske følte som den eneste løsningen. Hvis jeg kunne fått ro og omsorg etter fødselen, så melka hadde kommet i gang.... det ville redusert stresset i familien!

De tre mødrene Vivian, Hanne og Marte kjenner hverandre godt og har en åpenhjertig tone seg imellom. De er enige om å være uenige, som de forklarer meg. Den ene vil amme, den andre vil ikke, og den tredje skulle så veldig gjerne, men klarte det ikke. Den vesle debatten danner et mønster som forteller om ulike typer press: press fra omgivelser og myndigheter på å ikke amme for å støtte opp om likestilling, og forventninger til seg selv om å amme for å være en god mor. «Den naturaliserte mor» kommer i konflikt med «den likestilte mor». Jeg synes det er interessant å bemerke at diskriminering kan oppleves fra begge sider; noen informanter, som for eksempel Marte, oppgir det som hemmende å måtte amme, bare fordi de er kvinner, og at far like gjerne kan gi mat på flaske. Andre, som Vivian her, opplever å bli presset inn i en misforstått form for likestilling. Altså, mens lik behandling av ulik situasjon oppleves for noen som likestilling, for andre som en form for diskriminering; Vivian kommer med dette utbruddet;

Akkurat den perioden av livet som dreier seg om graviditet, fødsel, amming....den perioden av livet er underlagt biologien, og det er meningsløst å sidestille kvinne og mann. Det er ikke likestilling! Det er diskriminering! Mor har gått gravid, mor har født, mor ammer; hun trenger å komme til hektene igjen, ikke far! Lik behandling av ulike situasjoner; det er diskriminering! Og hva med barnets beste? Barnet trenger puppen!

Jeg tolker utsagnet hennes som et følelsesutbrudd, hvor det er tydelig at *hun* føler det er diskriminering og at det rokker ved hennes oppfatning av det å være en god mor. Det å skulle dele permisjon med far oppleves for mange som et dilemma; det å være god mor settes opp med det å være likestilt kvinne. Som Vivian påpeker er det ingen som snakker om barnets beste i dette tilfelle. Det er et interessant paradoks; hvem er det egentlig mor ammer for? I følge ammeanbefalingene til for eksempel Verdens helseorganisasjon (W.H.O) er de helsemessige fordelene med morsmelk av ubestridelig verdi for barnet. Barseltreffet går mot en avrunding, og vi avtaler å møtes neste uke. Jeg undersøker litt videre hvorvidt det å dele barselpermisjon likt mellom far og mor faktisk *er* diskriminering. I en kronikk skriver fødselslege og tidligere overlege Gro Nylander om å «ta barseltida tilbake». Hun hevder at staten svikter norske kvinner og bryter reglene i den Europeiske Union (EU) ved å overse behovet for en egen barselpermisjon forbeholdt mor etter fødselen. I likhet med Vivian sier hun at «lik behandling av ulike situasjoner er diskriminering», og viser til det å ikke ta

hensyn til kvinners særlige behov ved diskusjon om deling av permisjon er direkte diskriminering på grunn av kjønn, og dermed i strid med den norske Likestillingsloven. I dag har mor og far hver sin øremerkede kvote på 10 uker innenfor den felles permisjonen. Resten kan deles. Nylander viser til at ingen andre trygdeytelser er avhengige av forhandling mellom mottakerne. Ifølge EU's barseldirektiv, som også gjelder for Norge via EØS- avtalen og EU-domstolens praksis, skal en egen barselpermisjon ivareta særlige behov hos moren og spedbarnet, og skal ikke inngå som en del av foreldrepermisjonen. Norsk rett og regler for permisjon tilfredsstiller dermed ikke de EØS- rettslige forpliktelsene som Norge har. De samsvarer heller ikke med mødrevernkonvensjonen til FNs Internasjonale arbeidsorganisasjon.

Det å få barn, mener hun, oppleves av de fleste kvinner som en unik glede. Svangerskap, fødsel og barsel er imidlertid ikke bare et privilegium, men også en belastning, som Nylander mener er underkommunisert de siste tiårene. Selv helt normale svangerskap utgjør en betydelig påkjenning. Selv i vår del av verden er fødsel en stor belastning for kvinner flest, og innebærer risiko. Hun understreker hvor sårbar barselkvinnen er: I perioden 2005- 2009, med omtrent 60 000 fødsler årlig, døde 26 kvinner i Norge i forbindelse med graviditet og fødsel, altså rundt fem hvert år. Etter fødselen er kvinner flest sårbare, og nedsatt stemningsleie og søvnunderskudd er vanlig. Den nye morens psyke gjennomgår store forandringer, ammingen skal etableres og kroppen restitueres. Tradisjonelt får kvinner verden over særlig omsorg i denne fasen (Nylander 2015).

På tross av at flere av mine informanter mener det er befriende å dele barselpermisjon med far, er det juridisk sett i strid med Likestillingsloven. Jeg synes det er verdt en bemerkning i et av verdens mest likestilte land. Flere mødre, som Vivian, Sunniva og Hilde, har oppgitt at de følte de ikke hadde noe reelt valg om å dele permisjonen, men at de måtte det for å leve opp til idealet om å være likestilt. Her ser vi igjen at idealet om «den naturaliserte mor» og «den likestilte mor» som to sett med roller som kolliderer.

”Det følte nesten som en liten begravelse”

Hanne og jeg slår følge hjemover, og hun tar opp igjen diskusjonen om amming som oppsto på barseltreffet;

du vet, det å ikke klare å fullamme... «alle» ammer. Alle, alle, alle! Føler alltid jeg må forsvare eller forklare, hvorfor jeg ikke gjør det. på trening, på barseltreff, alle alle, og

hele tida! Det er faktisk veldig sårt for meg. Spesielt vemodig siden vi kanskje ikke skal ha flere barn. Det kommer ikke så mye når jeg pumper heller, bare pittelitt av det hun trenger. Mora mi sa at jeg bare måtte ha is i magen, så kom melka! Jada...på helsestasjon sa de at hun hadde «sultebæsj» sendte meg rett ned på butikken for å kjøpe erstatning. Jeg følte nesten at jeg hadde sulta ut mitt eget barn! Det var helt forferdelig.

Da jeg tilslutt nesten ga opp, fordi jeg aldri klarte å produsere nok.... det føltes nesten som en slags begravelse! Men ingen har dødd her, prøver å sette det litt i perspektiv, selv om det er vanskelig; her om dagen fikk jeg høre at barn som flaskemates ikke får nok kos! Der fikk jeg den liksom, i tillegg til nederlagsfølelsen fordi jeg ikke klarer å fullamme. Så skal jeg få høre det i tillegg, at ungen min ikke får nok kos! Ikke nok nærhet og dårlig relasjonsbygging! Enda en bekymring, nederlag og stressfaktor. Jeg må jo kose meg med babyen, denne tida er så kort, orker ikke bruke den på å kjempe med denne amminga; vi må kose oss! Det er det amming er for meg nå; kos. Jeg legger henne til brystet også får hun kanskje i seg et par ørsmå dråper før hun sovner.

Hun avslutter med å si at hun har lyst på fisk til middag; «berre gå på rema og kjøpa ein torsk, pakke han inn i folie og legge i ovnen mens eg hentar i barnehagen; skikkeleg supermamma, hahahaha!»

De fleste møtene mine med Hanne avsluttes som regel med en rå latter fra hennes side, og et noe blekere «hehe», for forskerens del. Jeg tolker denne rå latteren som en form for fandenivoldskhet, og en avstand mot å ta alt så fryktelig seriøst. Hun hever lett på øyenbrynene over de mødrene som står på kjøkkenet og koker økologisk hirsegrøt i timevis, som går rundt i økologiske bomullsklær og aldri lar barna få røre en sjokoladebit. Hennes gjennomgående holdning er at «det går da vel bra», og at det «ikke er så farlig». Helt upåvirket av hva andre måtte synes om henne er hun likevel ikke; en dag møter jeg henne på kafe etter at hun har vært på barseltrim (et gratis tilbud om trening med fysioterapeut etter henvisning fra lege etter fødsel, med problemer med bekken, og lignende problem som kan oppstå etter svangerskap og fødsel. Hun påpeker hvor utrolig varmt der var på denne kafeen, og jeg synes i grunnen det var heller kjølig der; da lener hun seg over latte`n og hvisker; «du skjønner, jeg har jo på meg treningstights og knallrosa treningstrøye underst her! Rakk ikke å skifte, og jeg sitter ikke på kafe i treningsklær! Er jo ikke en «sånn en»!» Vi fniser litt og ser oss rundt i lokalet; ved bordet halvannen meter fra oss sitter en gjeng mødre forskanset bak

en festning av Emmaljunga- vogner; i treningstights. I fargesprakende singlet og t-skjorter. De er åpenbart *sånne*, som Hanne ikke er.

Amming; naturlov eller sosial konstruksjon?

På tross av Hannes alltid kjappe replikk, på syngende sunnmøring, ble det tydelig for meg at hun syntes det var veldig problematisk å ikke kunne amme. Før hun ble mor, fremsto amming for henne som det mest naturlige og selvfølgelige av alt. Det å amme kan ses på som naturlig ifølge Ortner og hennes poeng om at kvinnen ses som nærme naturen på grunn av sin kropp og kroppens reproduktive funksjoner, men *om* hun velger å amme, *hvordan* hun ammer, *hvor lenge*, *hvor ofte*, er knyttet til kulturen rundt kvinnen; amming finner sted i et samspill mellom den enkelte kvinnes biologiske potensial og hennes kulturbetingede forståelse av hva som er riktig ammepraksis. I *The Reproduction of Mothering* (Chodorow 1992) ser Chodorow på kvinnens sosiale identitet som sosialt konstruert og ikke betinget av medfødte drifter- altså at amming ikke er naturlig, men derimot sosialt konstruert.

I artikkelen *A question of Reason* (Haastrup i Maher 1995) forteller Haastrup om det islandske samfunnets bortfall av amming fra 1700- til slutten av 1800- tallet. De islandske kvinnene ammet ikke barna sine i denne perioden, men ga barna kumelk, fløte og/eller fisk smuldret i smør. Spedbarnsdødeligheten var enorm, da kun to av 14 barn overlevde. Blant de fattigste på Island ble barna i den nevnte perioden ammet, da familiene ikke hadde råd til kumelk, og i disse tilfellene var dødeligheten noe lavere. På tross av den store dødeligheten blant de rikeste var det likevel naturlig å ikke amme for kvinnene, ettersom de ikke så noen sammenheng mellom dødeligheten og mangelen på morsmelk. Haastrup påpeker at vi er nødt til å se på det meningssskapende for mennesket, hvis vi skal forstå det naturlige i å gi barn kumelk og ikke morsmelk. Hun hevder videre at de islandske kvinnene hadde en helt spesiell tilknytning til kua, den ble på mange måter oppfattet som et livgivende husdyr og ble alltid omtalt som hunkjønn. For disse kvinnene var kua og dermed kumelk og fløte av stor verdi, og de var overbevist om at den var mye bedre enn deres egen brystmelk. Haastrups poeng i artikkelen er at «amming alltid er et spørsmål om årsak» (ibid: 104), altså at amming nødvendigvis ikke kun er en biologisk og naturlig ting for kvinner, men at det å velge å amme versus å velge det bort alltid skal ses i et kulturelt perspektiv. De islandske kvinnene var underlagt en diskurs som, i motsetning til den norske diskursen, oppfattet den gode og ansvarlige mor som en som ikke ammet, men tvert i mot skaffet annen føde til barnet.

Et annet perspektiv på amming og hvorvidt det kan forstås som natur eller kultur, kan hentes fra Janet Carstens studier av det malaysiske folk i Pulau Lankawi, der mødrene også ammer barn de ikke er biologiske mødre til. Den herskende oppfatningen på Pulau Langkawi er at barn som får melk fra samme bryst betraktes som søsken, da melken fra brystet oppfattes som byggesteiner til blod (1995: 227). Søsken i pulaisk forstand er dermed ikke nødvendigvis biologiske søsken. Det avgjørende er om to individer har fått melk fra samme bryst. Amming forstås altså som en livgivende og symbolsk handling, som indikerer tilknytning og slektskap (Carsten 1995).

Nettopp det at kvinner fra forskjellige steder i verden, på ulike tidspunkt, har ulike oppfatninger av amming og hvorvidt det er naturlig eller ikke, fremhever det interessante i å studere norske ammende kvinner og hva amming betyr for dem. Til sammenlikning med Carsten og Haastrups materiale spiller også *far* en rolle for ammepraksisen blant mødrene i min empiri.

”Far må jo få slippe til han også!”

Under en senere samtale med Marte, som valgte bort amming, forteller hun at det i utgangspunktet var for å gi seg selv litt mer fri, og for å slippe til mannen mer;

Ja, jeg vet ikke helt om det er lov å si dette da, men... Helt ærlig så tenker jeg at kan være like mye hans jobb å gi mat; jeg har vært gravid, jeg har født, nå kan han overta. Det å være en god mor for meg betyr også å gi litt til far, ikke bare sitte og kose ihjel den ungen selv. Far koser seg med fotballkamp og flaske i armkroken, jeg drar ut og lufter meg litt. Jeg elsker henne over alt på jord, det er ikke det. Men jeg blir faktisk en bedre mor av å ikke skulle være det 24 timer i døgnet. Jeg sover om nettene fordi far flaskemater, jeg kan gå ut med vennene mine en kveld nå og da...det er jo vårt barn, ikke mitt. Han kan vel like gjerne gi flaske som at jeg kan amme. Jeg har fremdeles livet mitt!

I den noe polariserte debatten om den gode mor versus den likestilte mor, kan man lett få en oppfatning av at det er ekskluderende kategorier; hvis du ikke fullammer barnet ditt, er du ikke en god mor. I dette tilfelle viser Marte at hun antagelig ikke ville vært en like god mor, om hun ikke hadde delt oppgaven med far så mye som hun gjør. Hun er altså en likestilt og god mor.

”Jeg ammer fordi det er det skjønneste jeg vet!”

Den mest ihuga ammekjemperen blant mødrene på barselgruppa er Vivian. På vei hjem fra et annet treff får jeg anledning til å spørre henne hvorfor det er så viktig for henne å amme;

hvorfor jeg ammer? Hvorfor?! Altså, hva skal jeg svare på det da.... jeg ammer jo fordi jeg skal amme! Det har aldri vært et spørsmål for meg. Det er jo vårt største privilegium som mødre, å få den kosen, nærheten og kontakten med barnet! Jeg slipper ikke ungen særlig mye fra meg nei.... jeg tenker at far får komme på banen litt senere. Nå er det vår tid. Ikke at amminga kom helt av seg selv for meg heller, jeg måtte jobbe for det! De to første ukene etter fødselen satt jeg bare i senga og amma, pumpa, drakk litervis med vann og spiste sjokolade, og tilslutt klarte jeg å fullamme. Det var veldig viktig for meg.

På samme måte som Marte velger det hun synes er best for seg selv ved å overlate mye av matinga til far for selv å få litt fri, gjør Vivian også det som er best for seg. I hennes tilfelle vil det si å amme mye og lenge, og stort sett ta seg av barnet selv. De er begge «den gode mor», og viser at dikotomien «den gode mor» versus «den likestilte mor» kanskje er litt irrelevant?

Amming; et sosialt fenomen?

I boka *Sexual Meanings; The Cultural Construction of Gender and Sexuality* (Whitehead og Ortner 1981) viser Ortner til antagelsen om at det eksisterer en universell oppfattelse av at kvinner er nærmere naturen, mens menn forbindes med kulturen. Moderskap, fødsel og amming er gitte biologiske aspekter som forbindes med det å være kvinne, men som også påvirker kvinnen. Ortner argumenterer i stedet for nødvendigheten av å se på kjønn som kulturelt og symbolsk konstruert, hvor kjønn og reproduksjon bør behandles som symboler, og hvor det meningsskapende ved symbolene kan utledes fra det samfunnet som er undersøkelsesobjektet. Symbolene vil på den måten kunne fortelle oss noe om individenes forståelse av den verden og det samfunnet de er en del av. I en norsk ammekontekst er amming ofte brukt som et symbol på den gode og velfungerende mor. Bilder av en lykkelig og vakker mor med sitt nyfødte barn ved brystet finnes i mange brosjyrer om amming rundt omkring på helsestasjoner, blant annet brosjyren fra Helsedirektoratet. I magasiner som «Mamma», «Foreldre & barn», og nettsteder som Babyverden. no, og Barn i magen.com

vises lignende bilder. Norske mødre kan altså sies å være en del av en kontekst som iscenesetter kvinners biologi og «det naturlige» med amming, og som posisjonerer amming som det riktige valg. Fremstillingen av den ammende og lykkelige mor signaliserer det naturgitt ved amming, og understreker oppfattelsen av kvinnekroppen som helt naturlig skal være i stand til å sikre sitt avkom sunn og næringsrik føde.

Chodorow er også kritisk overfor en biologisk deterministisk tankegang, som ser kjønn og kjønnsforskjeller som fundert i en predestinert biologisk natur. Chodorow poengterer at det sosiale ved kvinnens moderskap ikke er naturgitt. Det å ta seg av nyfødte barn er ifølge henne ikke et urinstinkt i kvinnens biologi (1992: 7). Videre argumenterer hun for at det er ingenting i biologien som forutsetter at det er den biologiske moren som skal oppfylle barnets fysiske og psykiske behov, og at det heller ikke er naturgitt å amme sitt barn. I følge Chodorow skal amming betraktes som et utelukkende sosialt konstruert fenomen, og hun ser amming som begrensende for kvinnes likestilling i samfunnet. I overensstemmelse med at kvinner i dag selv kan velge om de vil bli mødre, mener hun at de også bør ha en naturlig mulighet til å velge om de skal amme barnet sitt eller ei. Denne valgmuligheten er ikke synlig for kvinnen, da hun konstant blir preget av den gitte sosiale konstruksjonen av kvinnen, som diskursivt setter henne i forbindelse med moderskap, fødsel, amming og oppdragelse av barn. En argumentasjon flere av informantene gjenga fra møter med helsevesenet og ammeklinikken var at «alle kan lære å amme, og det er det beste for barnet». I en slik argumentasjon er forutsetningen at amming er naturlig, fordi kvinnens kropp kan og følgelig skal amme. Kort oppsummert blir kvinnen som følge av sitt biologiske kjønn pålagt oppgaver som kroppen hennes skal utføre.

Ut fra Chodorows perspektiv og fra flere av mine informaners hold oppleves altså amming som noe som tas for gitt at kvinnen mestrer, og som pålegges henne utelukkende fordi hun er biologisk kvinne. Representanter for dette synet oppfatter den norske ammepolitikken som begrensende for kvinnens mulighet for likestilling. Som det kom fram i samtaler med mødrene, var det ulike syn på hvorvidt det faktisk var naturlig for mødrene å amme; Marte mente det var like naturlig at far tok seg av matinga, siden hun hadde båret fram og født barnet. Sunniva så det som sin soleklare rett og plikt å fullamme barnet sitt.

Innledningsvis nevnte jeg at svangerskapet kan forstås som en liminal fase, og at det å amme barnet sitt kan betraktes som et kriterium for å bli akseptert som medlem i den nye sosiale ordenen «mor». Jeg påpekte at det bortsett fra amming ser ut til å være et fullstendig fravær av overgangsritualer for markere overgangen fra ikke- mor til mor i norsk kultur. Det er interessant i seg selv, hvis vi sammenligner med fokuset på andre overgangsritualer i det

norske samfunnet; overgangen fra barn til voksen, med storstilt konfirmasjonsfeiring, å inngå ekteskap, til og med russetid (markering av tolv års skolegang) har fått større og større fokus i det siste. Det å bli mor, noe som av alle mødrene i mitt materiale har blitt beskrevet som en total forandring i livet, og det største som har skjedd dem, markeres ikke med et eget ritual. Det var i alle fall mitt inntrykk, før denne samtalen med Hanne fant sted;

”Barselgrøt! Jeg har aldri smakt noe så godt i hele mitt liv”

Jeg er på besøk hos Hanne. Jeg spør henne om hun markerte det å bli mor på noe vis; om mannen lagde noe spesielt godt til henne etter at hun kom hjem fra sykehuset, om de gikk ut og spiste, om hun hadde sett for seg noe spesielt hun skulle gjøre etter at hun kom hjem fra barselavdelingen. Hun tenker seg lenge om, før hun plutselig bryter ut;

barselgrøt! Jeg fikk barselgrøt! Jeg glemmer det aldri. Vi kom hjem fra sykehuset, ikke så mye som en brødsmule i kjøkkenskapet, tror ikke vi hadde kaffe en gang, og jeg var jo så enormt sulten. Mannen min hadde ikke ordna noe.....da ringte det på døra! Og der sto ei gammel tante av meg, med en diger grautkjel, full av verdens beste grøt! Det var sånn blandingsgrøt, mmmm, risengrynsgrøt og rømmegrøt sammen. Det var så godt at jeg begynte å grine! Og den gamle tanta.... så god som hun var! Kom bare og ordna opp, liksom, vaska litt og pusla litt. Fikk meg til å tenke på gamle dager; da var ikke den nybakte mora overlatt til seg selv på den måten vi er i dag. Det kom andre kvinner og passa barnet så hun fikk sove, de ga henne næringsrik mat og passa på at hun fikk ro på seg til å amme.... Jeg tror det var mer kvinnefelleskap. Fødsel og barsel var kvinners arena. Nå skal menn innta den samme arenaen, med den største selvfølge...hvor ble det av alle de gode nabokjerringene, liksom? Kvinnene fikk ro etter fødselen. De første ukene etter at jeg hadde født ringte alle til mannen min og lurte på hvorfor jeg ikke svarte på telefonen. Jeg hadde jo nettopp født! Ville bare ha det rolig.

Barselgrøt er et kjent begrep også i dag, og har røtter langt tilbake i historien. Det å spise barselgrøt er sannsynligvis en eldgammel skikk i Norden, en skikk som har vært uforandret siden middelalderen. Når et barn ble født, var det vanlig at barselkvinna lå til sengs i flere dager. Etter at hun kom seg opp og kom til krefter, kom slekt og naboene med barselgrøt, oftest rømmegrøt. Det kunne bli mye barselgrøt på kvinnene; ei kvinne fra Byneset som fikk

barn i 1957, fortalte at hun fikk 30 sendinger med rømmegrøt (Kildenett.no). 30 tallerkener med rømmegrøt er nok i overkant for de fleste, men Hannes ønske om mer ro og omsorg er tema jeg tar med meg inn i neste kapittel.

Som jeg har vist i dette kapitlet, basert på mine data, danner det seg allerede under svangerskapet en oppfatning av «det perfekte»; den perfekte gravidkroppen, den perfekte graviditet. Vi kan se en sprikende oppfatning rundt når det naturlige er det perfekte, og når det mer disiplinerte er idealet. Allerede under svangerskapet utpeker de to typene «den naturaliserte mor» og «den likestilte mor» seg, med hun som sykemelder seg for å bare «være gravid og nyte det!», til hun som trener på treningssenter og jobber fulltid helt til hun går ut i permisjon. Den gravide kroppen kan også ses på som liminal; kvinna er enda ikke mor, men heller ikke «bare kvinne». Å amme kan ses på som en av de liminale stadiene i det å bli godtatt i den nye sosiale ordenen «mor»; å lykkes med amminga vil si å lykkes med morsrollen.

Ved krymping av liggetida på barsel etter fødsel og statlig regulering av foreldrepermisjon kan vi i lys av Foucaults teorier se den omfattende rollen staten har på de mest intime sfærer. Flere av mine informanter ga uttrykk for at de *ville* amme, men at de ikke fikk det til, blant annet på grunn av for kort liggetid på sykehuset etter fødsel. På tross av all aksepten de møtte fra omgivelsene på at de ikke ammet, følte de selv at de hadde mislyktes på et vesentlig område på det å være «god mor», eller som Hanne uttrykker det; «da jeg måtte gi opp amminga, fordi jeg aldri klarte å produsere nok....det følte nesten som en slags begravelse!» Som jeg har vist opplever mødre ofte motstridende sannheter eller diskurser rundt hva som er «en god mor». Sunniva sier for eksempel dette i en samtale om ulike idealer rundt fødselen, eller det å «føde riktig», som hun sier;

Fød som en urkvinne, ingen smertelindring, ta riene med et tappert smil, legg barnet til brystet og melka skal sprute fra puppene! Etterpå bærer du barnet hjem i et økologisk bæresjal, hvis du da ikke har født hjemme i badekaret. Også; shmokk! Slutt å dill, overlat ungen til far og kom deg ut i arbeidslivet!

Disse motstridende diskursene rundt hva som er en god mor, fører for mange til en form for krysspress. Krysspress kan som jeg har nevnt tidligere, defineres som et sett av forventninger som representerer motstridende verdier, og dermed plasserer individet i et dilemma.

I neste kapittel skal jeg gi et bilde av tida etter svangerskap, fødsel og amming. Liminalitet kan være en passende beskrivelse på svangerskap som fenomen, da kvinnen ennå

ikke er blitt mor, men heller ikke er bare kvinne. Som vi har sett kan det å lykkes med ammingen være et kriterium for å bli akseptert i den nye sosiale kategorien «god mor». Hva innebærer det ellers å være mor? Holder det å lykkes med ammingen for å være en god mor? Den siste fasen i Turners overgangsriter kalles reintegreringsfasen, der individet vender tilbake til sin sosiale struktur etter den liminale fasen, som i dette tilfellet er svangerskapet. Når individet vender tilbake til den sosiale strukturen det opprinnelig tilhørte er det ofte, men ikke alltid, på et høyere rangnivå. Hvordan oppleves dette blant mødrene fra mitt materiale? Gir det status å være mor? Det er et av temaene for neste kapittel.

Kapittel 5: Mor eller kvinne: noen paradokser

Det er reaksjonært å være hjemme for lenge med barna, det er galt å gjøre karriere mens barna er små, det er forkastelig å kjøpe barnemat på glass, det er snobbete å ha med hjemmelaga økologisk barnemat på barseltreff, man skal helst ikke bli ferska i å løpe rundt i treningstights i skogen, da man heller skulle vært i skogen med barn og kakao, men hvis du eser ut og legger på deg i småbarnsperioden, ja da er du bare en feit ut selvutslettende mamma, som ikke klarer å ta vare på deg selv og gnisten i forholdet. -Vilja.

Jeg lar Vilja åpne dette kapittelet, ettersom uttalelsen illustrerer godt det mangslungne og ambivalente som mange av mødrene opplevde. Det hun sier indikerer også noe om hvilke forventninger som er knyttet til det å være mor; det er mange roller å fylle! Når jeg har gjengitt Viljas beskrivelse til andre mødre, har de umiddelbart nikkert gjenkjennende på hodet og sagt at «ja, akkurat sånn er det!» Beskrivelsen hennes er kanskje en kort oppsummering av hva det vil si å være mor i Norge i 2017? Basert på mitt materiale skal jeg i dette kapittelet vise ulike håndteringer av morsrollen og kvinnerollen; er de overlappende? Hvordan ethvert samfunn deler alt inn i rent og urent, er hva antropologen Mary Douglas (1996) understreker som den viktigste kulturelle inndeling. Det «rene» er det som er inneholdt i sin egen kategori, avgrenset, ubesmittet av kontakt med alt som ikke tilhører det. Det «urene» er det som ikke holder seg innenfor grensene, men flyter over; det urene er det åpne, flytende og tvetydige. Essensen i noe som er urent er at det er ubestemmelig- det passer ikke inn i noe mønster, det lager kluss i kategoriene. «Det urene er derfor forbudt og farlig, det truer den etablerte sosiale orden og signaliserer kaos og oppløsning» (Solheim 1997: 11).

Ifølge Douglas er ulike oppfatninger av rent og urent er med på å skape kategoriene og skillene i alle kulturer. Jeg synes beskrivelsen av ulike oppfatninger av rent og urent er en god måte å forklare kulturforskjeller på. Blant mødrene fra mitt materiale er det for eksempel store forskjeller rundt deres oppfatninger av hva som er «forbudt og farlig», og dermed urent. Jeg vil vise hvordan «karrieremoren» opplever «kvinnemoren» som truende for den etablerte sosiale orden, og motsatt. Først vil jeg ta dere med hjem til Vilja, blomsterdekoratøren, som bor sammen med med mann og to barn.

”Kvinnemoren”

Jeg har avtalt å møte Vilja hjemme hos henne. Hun bor egentlig midt i byen, men en gate uten biltrafikk og en bakgård vendt innover mot store trær, gir meg følelsen av plutselig å befinne meg langt ute på landet. Hun bor i en rød tomannsbolig, med mannen sin og deres to barn. På ytterdøra henger et navneskilt i keramikk. En stor blomsterpotte med røsslyng har fått plass oppå trappa. Hun har jord under neglene og er varm og svett da hun åpner døra;

jeg holder på å rydde i parsellhagen, sier hun andpusten. Markens grøde, vet du! Å kunne dyrke sine egne gulerotter! Å ha tomatplanter, chilliplanter og sukkererter i vinduskarmen, som en grønn gardin. Å få jord under neglene, å ha overskudd til å sette en brøddeig om kvelden og la den stå og heve over natta, så ungene kan få ferskt brød til formiddagsmat dagen etter. Vi har valgt å kjøpe et rimeligere og ikke så luksuspregede hus så vi har ikke gjeld til langt over hodet, vi har ikke bil og sparer flere tusen på det, vi kjøper stort sett alt vi trenger på gjenbruk eller vi arver eller syr selv. Det går an å ha det godt som mor i Norge! Må bare jobbe litt mindre og gå litt mindre på treningsstudio, haha! Også må vi få innført sekstimersdagen! Skjønner ikke at det ikke er gjort for lenge siden.

Vilja er hjemmeværende med to barn på fire og to år. Det er først og fremst helsemessige årsaker til at hun ikke er i jobb, men også et ønske om en mindre hektisk hverdag i småbarnsperioden. Bortsett fra et økende «barnehagepress» som hun sier, fra omgivelsene om at barna må i barnehage for å sosialiseres med andre barn, og «det evige gnålet om pensjonspoengene mine», er hun tilfreds med situasjonen. Hun har likevel mye på hjertet;

ingenting provoserer meg mer enn når folk begynner å mase om pensjonspoengene mine, og om jeg ikke har tenkt på det? Hah! Jeg svarer som regel at nei, det har jeg ikke tenkt på, og løper videre for å leike med dattera mi. Men hvis vi hadde hatt full jobb hver dag, mannen min og jeg, vært såkalt fornuftige og tenkt på pensjonspoeng og oppussing av badet?! Det hadde vært et mareritt! Jeg hadde ikke fungert i det hele tatt. Det som også provoserer meg er at jeg anklages for å lengte tilbake til 50- tallet, og spørsmål om jeg virkelig bare vil være hjemme på kjøkkenet? For det første baker jeg verken cupcakes eller leser interiørblader. For det andre så er det på ingen måte «bare» å være hjemme med to unger hele dagen. Det er jobb, det! Mannen min er ofte

mye mer uthvilt når han kommer hjem fra jobb enn meg, som «bare har vært hjemme». Det eneste jeg vil er å ha et liv som innebærer å ikke skynde seg hele tida. Jeg vil bare ha litt tid til å leve, ikke bare slave for staten! Jeg er dessuten overbevist om at vi på sikt sparer samfunnet økonomisk med å la barn vokse opp under litt roligere omgivelser, med foreldre som ikke er så stressa og perfekte hele tida. Et mye mer bærekraftig samfunn.

Med sine valg om å være hjemme går hun litt motstrøms, og reaksjonene fra omgivelsene tolker jeg som at hun oppleves som en som «utfordrer den etablerte sosiale orden», for å bruke Douglas's begrep. Toinntektsfamilien med to fulltidsarbeidende foreldre er langt på vei normen for småbarnsforeldre i Norge, og med sitt noe utradisjonelle valg kan hun ses på som noe «flytende», som ikke passer inn i kategorien «småbarnsmor og karrierекvinne», som langt på vei er det som forventes av den politisk korrekte mora. Hun har også et litt alternativt syn på det å gjøre karriere. Den tradisjonelle oppfatningen av ordet er gjerne «yrkeskarriere», men hun omtaler det å gjøre karriere som noe som like gjerne kan skje på hjemmebane; «å oppdra og gi omsorg til egne barn? Å gjøre dem til gangs mennesker? Er ikke det karriere, kanskje? Jeg er litt sånn.. ikke karrierекvinne, men....kvinnemor!»

Slik jeg oppfatter Vilja er hun en kraftig motvekt til dagens samfunn, som preges av idealer som effektivitet og profitt. En annen kritisk røst er Sunniva, informanten som selv er sosialantropolog, og dermed skiller seg litt ut fra de andre mødrene i mitt material. Hun utfordrer også noen grenser med sin måte å være mamma på.

”Kan jeg ikke få være mamma?”

Sunniva er 34 år gammel og hjemmeværende ett år utover betalt permisjon. Mannen er ingeniør, og «klippen i livet», som hun uttrykker det. Den yngste datteren er på 13 måneder, eldste tre og et halvt år og hjemme fra barnehagen et par dager i uka. Hun forteller om en lengsel etter et å leve i et samfunn der det er lov å være «bare mamma», og ikke alt mulig annet samtidig. En lengsel etter aksept for at det å være hjemme med små barn er et behov og en nødvendighet;

Jeg er på en slags refleksjonsreise der jeg prøver å finne meg selv som kvinne i dagens norske samfunn. Når jeg hører Norge bli omtalt som verdens beste land å være mamma i, spenner hele kroppen seg i en slags emosjonell motreaksjon; for det føles

og oppleves ikke slik. Min opplevelse av å være mamma i Norge er rett og slett at det er litt vondt, fordi jeg ikke føler at det er plass for å være mamma. Jeg føler det er en ny, trang kjønnsrolle for kvinner, der det ikke er plass til å være mor, men bare plass til den yrkesaktive karrierkvinnen som finner sitt kall utenfor familien. Mødre som jeg, som går utenom den fastlagte familiemalen og velger å være hjemme ett år ekstra og jobbe deltid, blir utsatt for en slags svertekampanje fra toneangivende feminister, politikere og media, som nærmest gjør det skambelagt å være en kvinne som trives i morsrollen.

Jeg føler det har blitt tabu å snakke om morsrollen og mor i samfunnet vårt i dag, vi skal kun bruke kjønnsnøytrale ord og begrep som foreldre og omsorgsperson, isteden for mor. Har unngått å bruke ord som morsinstinkt, mammahjerte, og morsrolle fordi det ikke passer inn i et likestillingsperspektiv. Jeg opplever at alt fokuset på likestilling blir undertrykkende. Jeg opplever at kvinner som prioriterer familielivet blir undertrykte. Vi må ha sekstimersdager! Bort fra dette arbeidslinjeslaveriet.

Sunniva opplever «en ny, trang kjønnsrolle for kvinner (...), med bare plass til den yrkesaktive karrierkvinnen som finner sitt kall utenfor familien». Hun føler det har «blitt tabu å snakke om morsrollen, morsinstinkt og morskjærighet». Jeg tolker det som at hun utfordrer verdier som effektivitet og likestilling og dermed oppfattes som en «uren» kategori i møte med sine omgivelser. Både Sunniva og Vilja kan sies å være representanter for «den naturaliserte mor», som «gjør oppofrelsen for barnas skyld til en glede», og som nok ikke oppfatter det som oppofrende heller, men som det eneste naturlige, altså virkelig «slaver av reproduksjon», som Beauvoir og Ortner nok ville sagt. Som jeg har vist føler de seg fanget av en annen type «slaveri», et «arbeidslinjeslaveri», som Sunniva har uttrykt. De truer begge normen om den likestilte, fulltidsarbeidende mor. De ønsker begge en annen type samfunn, opplever manglende anerkjennelse for valget sitt om å være hjemmeværende, og kunne ønske at andre valgte som dem;

Bare det å si at jeg lengter etter et sånt mammafellesskap er så tabu at jeg nesten skulle ønske jeg ikke turte å si det. Ille nok at jeg selv lengter etter å være hjemme og jobbe deltid på egne vegne, men hvordan kan jeg i det hele tatt våge å lengte etter at andre mødre skal ta det samme livsstilsvalget? -Sunniva.

”Men hva med oss som ikke kan velge?”

Er det alltid snakk om valg? Både Vilja og Sunniva har menn i fast jobb, og har på den måten en *mulighet* til å være hjemme.

Marte har for eksempel fagbrev som barne- og ungdomsarbeider, og mannen er utdannet mekaniker. Marte sier hun gjerne skulle vært lenger hjemme med barnet, men at de ikke hadde økonomisk mulighet til det. Journalist og skribent Kadra Yusuf setter ord på dette dilemmaet i et innlegg i Dagsavisen; Toril Skard, SV-vetaran og likestillingsforkjemper, og Gro Nylander (som vi kjenner fra kapittel 4) viser til forskning som slår fast at mor er den viktigste omsorgspersonen for barnet det første leveåret. Så blir far en sentral del av barnets liv. Ikke før i tredje leveår er barnet psykisk rustet til å takle en større sosial krets, som en barnehage. Yusuf poengterer at det ikke er alle mødre som har et valg, og at de fleste ikke går på jobb for å realisere seg selv, men fordi de må betale regninger. Yusuf avslutter med følgende vignett;

Vi må slutte denne romantiseringen av at mor skal og bør være hjemme til nærmest førskolealder. Folk må gjerne ønske dette, romantisere den gamle husmorrollen, drømme om å sitte på gulvet og pludre og koke sunn grøt dagen lang. Men vi kan ikke lage familiepolitikk basert på en drøm (Dagsavisen 27.04.17).

Yusuf understreker noe som gir gjenklang hos flere av mine informanter. Jeg finner artikkelen hennes som svært relevant for materialet mitt. For det første serverer den myten om den lykkelige husmoren, som verken Sunniva eller Vilja føler at de er. Tvert imot forteller begge at det å være hjemme med barn også er en jobb, og ikke noe de gjør bare fordi de har så fryktelig lyst, men fordi de tror det er det best; som Sunniva sier;

Jeg elsker å være hjemme på kontantstøtte, elsker familielivet og å være med barna, og jeg er helt sikker på at det er best for dem. Nå høres jeg ut som den altoppofrende gode mor, men jeg lykkes ikke helt der heller; jeg blir som regel kjempelei hver eneste ettermiddag, for selv om jeg liker omsorgsarbeidet, synes jeg husarbeidet er kjipt. Middag er som regel frossenwok eller noe annet som toro eller findus har laget. Jeg står ikke på kjøkkenet og traller i et blomstrete forkle, liksom.

Det andre vesentlige poenget i Yusuf's artikkel er at selv om flere mødre skulle ønske å være hjemme med barna sine, er det ikke alle som har økonomisk mulighet. Budskapet hennes er at det må ikke bli sånn at bare mødre som har råd til å være hjemme i tre år blir regnet som gode nok mødre. Argumentet hennes gir meg assosiasjoner til Hilde og Martes livssituasjon, der Hilde helt bevisst har planlagt graviditeter etter barnehageopptak og gladelig delt permisjon med mannen sin, fordi hun gjerne vil tilbake i jobb. Marte skulle gjerne vært hjemme til datteren ble to år, men hadde ikke økonomisk mulighet til det. På samme måte som Sunniva og Vilja mente hun at det beste ville være å vente med barnehagestart til barnet i alle fall var to år. Utsagnene fra Nylander og Skard som refereres til i artikkelen danner et bilde av den gode mor som den hjemmeværende mor. Som vi skal se har Hilde derimot har valgt annerledes, og mener hun er en helt grei mor; «Altså...ærlig talt! De får kjærlighet, mat og klær! Det får da være grenser, liksom». Hun har sett seg lei på debattene som jevnlig florerer i media, om hvorvidt barnehage er skadelig for ettåringer, «dette tilknytningshysteriet», som hun sier.

Både Vilja og Sunniva sin måte å være mor på ligger tett opp mot en omsorgspraksis som har fått navnet «tilknytningsomsorg» i Norge. Bevegelsen oppsto i USA, hvor den går under navnet «attachment parenting» (AP). Prinsippene i tilknytningsomsorg ser på sterk tilknytning mellom foreldre og barn som grunnleggende for barnets utvikling. Et uttrykk for denne tankegangen var synlig i Yusuf's artikkel som nevnt lenger oppe, om at bare mødre som er hjemme med barna til de er tre år blir akseptert som gode mødre. Å praktisere tilknytningsomsorg kan med andre ord oppfattes som nok et krav til det å være god mor. Med Douglas's begrep om rent og urent som avgjørende for å skape kategorier og skiller i alle samfunn, kan Sunniva og Viljas valg av omsorgspraksis oppfattes som noe «urent» og flytende i forhold til andre praksiser. Det skal jeg vise med å gi et innblikk i Hildes liv, som tar avstand fra «tilknytningshysteriet» og holder seg i sin egen kategori som «karrierekvinn», eller «den likestilte mor», for å bruke et av Sørensen's begrep. Hilde fastholder at «det får da være grenser». I det følgende skal jeg vise forskjellige empirisk eksempler på grenseoppretholdelse. Først med noen narrativer fra Hilde.

Den likestilte mor?

Utdrag fra mine feltnotater;

Det er en mild februar dag, jeg sitter på et tova sitteunderlag på sandkassekanten i parken og drikker kaffe med Hilde. I sandkassen pludrer hennes to barn, en gutt på to og ei jente på fire. Barna er født med to års mellomrom, med to år i mellom, begge godt planlagt, født på sommeren så de skulle være ett år til barnehagestart i august året etter. Også det temmelig godt planlagt; «mine graviditeter følger barnehageåret! Kan ikke risikere å ikke få plass. Det er ikke aktuelt for meg å være lenger borte fra jobb. Ikke for mannen min heller.»

De planla graviditet og fødsel etter statlige ordninger. Både hun og mannen hadde fast jobb flere år før hun ble gravid første gangen, hadde etablert seg i romslig leilighet med fire soverom, liten hageflekk og gangavstand til dagligvarebutikker. Hun har en utdanning innen organisasjon og ledelse, og har en lederstilling i Norsk Arbeids- og velferdsetat, (NAV. Mannen er utdannet økonom. De hadde bodd sammen i mange år, og giftet seg også før de fikk barn. Alt var lagt til rette, og «ting var på stell». Permisjonen har paret delt mellom seg begge gangene, og barna begynte barnehage da de var 10 og 11 måneder. Permisjonen hans var ferdig før sommerferien begynte, og hun så ikke på det som noe alternativ å søke permisjon uten lønn. Da ble det barnehagestart;

Selvfølgelig var han liten og han skreik mye den første tida. Jeg måtte rive han løs fra jakken min nesten hver morgen jeg skulle gå. Men sånn var det! Det måtte bare gå, og jeg ville virkelig tilbake på jobb. Det hender selvfølgelig innimellom....

Hun stopper opp litt. Blikket følger toåringen i sandkassa. Han har fått øye på en liten mark i snøen; «mamma, mamma, se mamma!» Toåringen bøyer seg så langt fram at han nesten tipper over på nesene, men klarer å innhente seg i siste øyeblikk. Bamsen som har blitt plassert i ei bøtte rives opp og må komme og se på markene; «se, bamse! Ser du?» Vi blir oppslukt av øyeblikket alle sammen, storesøster på fire river seg løs fra sine prosjekter lengre bort og kommer løpende hun også. Så står vi der, krokboyd

over en mark i snøen, og er helt stille, et par sekunder. Så er toåringens oppmerksomhet brukt opp. Han har oppdaget en traktor; «trattor, trattor!» Hilde ler og smiler mot meg og tar opp tråden i samtalen;

Det er noen sånne øyeblikk jeg tenker at jeg burde hatt mer tid til å dele med dem. Gått mer på turer i skogen med kakao, som alle legger ut bilder av på facebook. Sånne ting. Men altså nei, jeg hadde ikke blitt noe bedre mamma av å gå hjemme, jeg hadde ikke det. Andre får gjøre som de vil. Jeg liker å jobbe, jeg liker jobben min, og jeg tenker at det også er en verdi å overføre til barna; verdien av å jobbe hardt, og å bidra til fellesskapet.

Slik jeg tolker Hilde ut i fra disse feltnotatene tviler hun litt på valgene sine noen ganger, men hun er samtidig ikke i skvis, og har et avklart forhold til rollene sine. Hun er ganske tydelig på at hun ikke hadde trivdes med å være hjemme eller jobbe redusert, og ut fra det hun sier og det hun gjør sammen med barna sine, forstår jeg at det er viktig for henne at barna blir selvstendige og lærer seg å bidra til fellesskapet. Det at hun prioriterer jobb så mye som hun gjør, kan ses på som et av hennes svar på «barnets beste»; å bli selvstendige og lære verdien av å jobbe. I neste fortelling om Hilde kommer det fram at hun også har sine øyeblikk av tvil og usikkerhet. I likhet med Vilja og Sunniva, som påpeker at de ikke er den romantiske husmora i evig blomstrete forkle som står på kjøkkenet og traller dagen lang, vil det nå bli tydelig at Hilde heller ikke bare er den perfekte karrierekvinnen som mestrer kombinasjonslivets krav til fulle.

I stresslessen

Her er enda et utdrag fra mine feltnotater, som er en av grunnene til at jeg valgte akkurat det bildet som preger forsiden av avhandlingen. Hilde passer godt til beskrivelse «sjonglør»;

Jeg skal på kveldsbesøk til Hilde. Jeg tar med kokesjokolade og h-melk; det er en gufsete og kald kveld i mars. Jeg ringer på, og en solariumsbrun og muskuløs overarm åpenbares i det døra skyves opp. Hun kommer tydelig rett fra trening, har på en tettsittende singlet, en stram, stram mage med definerte muskler synes under det glatte stoffet. I gangen står familiens skopar marsjert opp på hylla, jakkene henger pent på knaggene. Ingen støvdatter ruller under sofaen. Ingen sokker ligge og slenger i

krokene. Ingen halvspiste brødskiver. Ryddig og stramt, i stil med hennes eget utseende. Hun synker ned i skinnstolen og puster ut. Det hadde vært en skikkelig bra treningsøkt, barna hadde vært litt grinete på barnepassen (treningscenterets barneavdeling, der barna får tilsyn mens foreldrene trener), men hun gjentar at det viktig for henne å trene, at hun må det, for å ikke ese ut, som hun sier.

Det at hun bruker ord som «ese ut», «flyte ut», og «må jo ha litt kontroll», som jeg også viste i forrige kapittel om svangerskap, åpner opp for nok en parallell til Douglas's begrep om det «rene» som noe som er inneholdt i sin egen kategori, mens det «urene» er det som flyter over grensene, er åpent og tvetydig. Under svangerskapet var det viktig for Hilde å ikke legge på seg for mye, å «ikke flyte ut», da heller. Som jeg nevnte tidligere er ubestemmelighet det urenes essens (Douglas 1997:11). Det ubestemmelige passer ikke inn i noe mønster og må elimineres for å opprettholde kulturens eget klassifiseringssystem; «det urene er derfor forbudt og farlig, det truer den etablerte symbolske orden, og signaliserer kaos og oppløsning» (ibid:11). Som jeg tolker Hilde er det å kontrollere kroppen gjennom trening og matinntak en måte å opprettholde vår kulturs klassifisering, eller definisjon, av den politisk korrekte kroppen; «den er mager, sterk og «i form» - dermed tilfredsstillende den kjerneverdier som autonomi, tåleevne, konkurransedyktighet, ungdommelighet og selvkontroll-kjerneverdier vi er dressert til å sette høyt» (Nielsen 2000: 222). Utdraget i feltnotatene mine fortsetter slik;

Hilde *er* mager, sterk og kontrollert, hun er «inneholdt i sin egen kategori» som moderne, likestilt kvinne. Jeg titter litt beskjemet ned på kokesjokoladen og hmelka jeg har med, regner i grunnen ikke med at hun vil takke ja. Skulle tatt med proteinshake med bringebærsmak isteden. Jeg må spørre; «jeg tenkte jeg kunne lage litt kakao til oss? Du har sikkert hatt en lang dag, og på tampen skal du sitte her og snakke med meg». Jeg blir overrasket da ansiktet sprekker opp i et digert smil; «ordentlig kakao altså? Med sjokolade og greier? Ikke noe pulver nei, haha! Ja, kjør på», sier hun, og peker inn i skapet der kjelene står. Mens jeg brekker opp sjokoladen i biter kan jeg studere oppslagene på kjøleskapet; ukemeny. Foreldremøte i barnehagen. Dugnad i borettslaget. Fireårsklubb i kirka. Invitasjoner til barnebursdag både lørdag og søndag. Treningstimeplaner for både mor og far. Det ser ganske travelt ut. Jeg åpner kjøleskapsdøra for å sette inn melka. Der ligger fjordland-middager stabla opp. Da jeg kommer tilbake med to rykende kakaokrus, har Hilde nesten sovna

i stresslessen. Det *er* ganske travelt; «herregud altså, jeg sovna nesten», sier hun unnskyldende. Jeg kjenner at det var riktig med den kakaoen likevel. Hun titter ned i koppen, lukter, med hele nesen nedi; «Mmmmmmm! Ah, herregud», sier hun igjen og fortsetter;

Du aner ikke..... det har vært helt sinnssykt i dag. Har fått ny avdelingsleder og lagt om litt på rutinene. Det kokte i hodet mitt da jeg kasta meg i bilen og råkjørte for å rekke barnehagen. Jeg kom inn porten ett minutt på halvfem. Da satt han og snufsa i sandkassen, mens en pottesur ansatt bare sto og så på! Herregud! Vi gråt begge to da jeg løfta han opp og holdt han i armene mine. Huff.

Hun tar en pause. Drikke kakao i store slurker. Slår av tv`n, som bare står og flimrer på lydløs uansett. Trekker pusten dypt og sier;

Nei, det er ikke så ofte jeg stiller meg de store spørsmålene. Vanligvis bare racer jeg rundt og har det fint med det. Men sånn som i dag...da hender det at jeg våger å stille de store spørsmålene; er det riktig å leve på den måten vi gjør? Kunne vi ha jobba mindre? Venta litt med å pusse opp badet? Jeg var jo så fast bestemt på å ikke gi opp noe, før jeg ble mor. Fortsette å trene, klatre i karrierestigen, dra på spa med venninner, dyre middager på restaurant med mannen min, sånne ting. Og alle rundt meg gjør det samme, kjenner ingen mødre som er hjemmевærende eller jobber deltid. Vi racer rundt i våre hektiske liv og tror det må være sånn.

Hilde kan på alle vis sies å representere «den likestilte mor», men som jeg har vist kan det også være et ledd av en «barnets beste- diskurs»; hun vil at ungene skal bli tidlig selvstendig, og er helt sikker på at barnehage er bedre for dem enn å gå hjemme med henne. Som hun sier; « jeg hadde ikke blitt noe bedre mamma av å gå hjemme. Og barna har det jo bra i barnehage! Jeg blir så kvalm av dette tilknytningshysteriet». Utenfra virker altså Hilde som selve ikonet på «den vellykkede karrierkvinnen som mestrer kombinasjonslivets krav». Den hendelsen jeg nå skal skildre beskriver hvor viktig det er for henne å ha kontroll, å føle seg «ren», i symbolsk og overført betydning.

Nyvasket hus og avkledd sjel

Hildes hus er alltid strøket når jeg besøker henne. Jeg har ofte stukket innom når jeg tilfeldigvis har vært i strøket, og hun ikke ville rukket å sydde på forhånd. Hilde har ikke vaskehjelp. Det var hun veldig tydelig på at hun ikke ville ha, og det åpnet for en komparasjon med Jorun Solheims artikkel, *Kvinnen og huset* (1998). Solheim forteller fra sitt feltarbeid blant husmødre i et norsk bygdesamfunn på 90-tallet, der hun intervjuet en oljearbeiderhustru med fire små barn. I perioder på tre uker av gangen organiserte hun husholdet alene mens mannen var i Nordsjøen. På spørsmål om hun noen gang spurte venninner eller andre om hjelp med husarbeidet, svarte hun; «Jeg ville aldri sluppet en annen kvinne til i huset. Det blir liksom for intimt, det» (1998: 29). Solheim tolker uttalelsen som en treffende kommentar til det hun mener er en spesiell symbolsk forbindelse mellom kvinnelighet og husarbeid i moderne kultur, eller som hun sier, mellom *kvinnen og huset*. Solheims mødre var stort sett hjemmeværende, og hadde slikt sett bare én jobb; å være husmor. Utenom Sunniva og Vilja har mødrene fra mitt feltarbeid full stilling utenfor huset. Forventer de likevel det samme av seg selv i forhold til det å holde huset i orden som det Solheims mødre gjorde? Kan den symbolske forbindelsen mellom kvinnen og huset som Solheim viser til, forklare noen av mine informanters følelse av utilstrekkelighet i forhold til hus og barn?

En kveld jeg var sammen med Hilde peker i den retning. Hun har selv ringt meg og sagt at jeg kan ta en tur. Hun har skjønt at jeg er evig interessert i alt hun sier og gjør, og byr villig på informasjon om livet sitt, som småbarnsmor, arbeidstaker, ektefelle og datter. Da jeg kommer inn ser jeg at huset er enda ryddigere enn det pleier å være. Hilde selv virker mer sliten enn hun pleier. Jeg tenker at det henger sammen, og spør om hun puster ut etter dagens husvask, også midt i uka, til og med? Neida, kan hun fortelle. Søstera og mora hennes har vært der tidligere på dagen og rundvaska;

jeg hadde vel slengt en kommentar eller to om at jeg var litt sliten for tida, at huset ikke så ut og at jeg ikke hadde vaska skikkelig på flere uker.....mora mi vet jo hvor nøkkelen ligger, og søstera mi er faktisk sykemeldt for tida. Så hadde de slått seg sammen, og rett og slett låst seg inn mens vi alle var ute av huset, og rundvaska! Jeg mener, hengt ut teppene, rista dynene, tørka støv, støvsugd og vaska, vaska vinduene! Plukket opp skitne klær fra rundt omkring i huset, til og med satt på ei maskin med 60 grader! Altså, hele familiens undertøy liksom, mine egne truser inkludert...De hadde

tørka bort smuler *inni* brødsuffa! Nei, jeg....jeg burde jo bare blitt kjempeglad, for det trengtes jo å vaskes. Men det føltes bare som en voldsom krenkelse altså. Følte meg avkledd og invadert på samme tid....en voldsom invadering av privatsfæren! Jeg følte meg avkledd langt inn i sjelen.

Det *er* altså noe med kvinnen og huset, i alle fall med Hilde og hennes hus. Jeg spør henne hvorfor hun tror hun tok det så ille opp, i stedet for å bare bli glad;

ja, nei, jeg vet ikke helt egentlig....Bare....ville ikke at de skulle se hvor skittent det kan være her. De gjorde det jo åpenbart for å være snille, men jeg takla det bare ikke. At det er så dårlig stilt, liksom. Det har vel litt med stolthet og ære å gjøre? Jeg er jo liksom karrierekvinnen som takler alt; pene barn, plettfritt hjem....også takler jeg det egentlig ikke likevel. Det føltes vel som å bli avslørt, på et vis... Jeg følte meg som en elendig mor, rett og slett! Lar ungene vokse opp i et reir, liksom.... Jeg forkynner jo stadig vekk at jeg ikke er en sånn mor som baker boller eller lager tomatsaus fra bunnen; det har vi toro og boller på 1, 2, 3 til, men det å bli avslørt som en som ikke holder orden i hjemmet, nei det var....det var skikkelig ille.

I likhet med husmoren fra Solheims eksempel som ut fra Solheims tolkning like gjerne kunne snakket om sin egen kropp når hun snakket om huset sitt, bruker også Hilde ord og uttrykk som kan peke i samme retning; hun følte seg «avkledd langt inni sjelen», opplevde det som en «voldsom invadering av privatsfæren», og hun følte seg «avslørt» og som «en elendig mor som lar ungene vokse opp i et reir». Dette kan igjen kobles tilbake til Douglas's begrep om *kroppens* symbolske betydning for forståelsen av sosiale og kulturelle system. Et gjennomgående tema hos Douglas er hvordan symbolske distinksjoner og ritualer omkring renhet og urenhet i alle kulturer synes å knytte an til kroppslige grenser og grenseoverskridelser. «Kroppen er en modell som kan stå for ethvert uavgrenset system», sier hun (1997: 121). Det at huset til Hilde var skittent, opplevde hun som en direkte «avsløring» av henne. Det å ha en stram kropp henger sammen med det å ha et «stramt» ryddig hjem. Dette kan vi finne igjen hos Solheims analyse.

Blant sine husmødre på Vestøy finner hun at *orden og renslighet* utgjør et prekärt område for markering av kjønnsgrenser. Det gjelder nettopp oppgaver som rengjøring, klesvask og støvtørking. Hun viser til at det finnes oppgaver som menn kan utføre, som å vaske opp, støvsuge og bære ut søppel, mens alt som omfattes av mer omstendelig vasking,

det som dreier seg om å skape blanke og skinnende flater over hele huset, utføres nærmest utelukkende av kvinner. Solheim tilføyer at disse husene er eksepsjonelt rene og ryddige, praktisk talt plettfriske. Hun finner det samme mønsteret for klesvask, som det mest utpregede kvinnelige domene. Alle typer rydding, pynting og innendørs dekorering som er beregnet på at huset skal se vakkert og innbydende ut, er rene kvinneoppgaver. I samtaler om husarbeid finner Solheim at det er de oppgavene som omfatter husets orden, renslighet og utseende å gjøre, som kvinnene er mest opptatt av. Hun viser til at det er i det renslighetsområdet de forankrer sin *respektabilitet* som kvinner, og hvor de vurderes mot lokalsamfunnets standarder for hva som er en *ordentlig* husmor. Området har en sterk moralsk dimensjon, som synes å være forbundet med deres kvinnelige *ære* eller dyd (Solheim 1998: 43). Solheim opplyser at noen av kvinnene hadde jobb utenfor huset, men de fleste var husmødre. Hilde, som er i full jobb som betyr mye for henne, føler likevel at det gikk på nettopp *æren* løs, å bli «avslørt» som en som ikke klarer å holde orden i huset sitt. Hun er ellers fornøyd med egen innsats på veldig mange andre områder i livet sitt, og huset ser rimelig strøket ut til vanlig. Hun *takla ikke* at noen andre kom og utførte det husarbeidet Solheim knyttet opp mot kvinnenes ære. Det kvinnelige domene av renslighet og orden består stort sett av oppgaver kvinnen utfører alene, og blir presentert som tilhørende intimsfæren. Det er et felt hvor kvinnelig *renhet* står på spill (ibid :42).

Ut fra dette tolker jeg Hildes for meg uventede og voldsomme reaksjon som at hun følte seg *uren*, som hadde et skittent hus. Hun lager sjelden mat fra bunnen av, strikker ikke, baker ikke, og det har hun ingen problemer med å forsvare. Men, da det kom andre kvinner og vasket i skapene hennes og pusset vinduene, så fikk hun problemer. Hildes hus er til vanlig hva jeg vil kalle *plettfritt*, som husene i Solheims eksempel var. Da Hilde ble «avslørt», som hun sier, med skittent hus, følte hun seg som en elendig mor. Det kan kobles til symbolikken mellom kvinnen og huset; når huset er i orden er kvinnen er i orden, det finnes ingen pletter på henne. Hun er *ren*, i likhet med huset.

Hilde nevnte ikke mannens innsats i hjemmet med et ord, hun la det utelukkende på *sin* manglende innsats at huset «var bomba». I samtaler vi har hatt tidligere om arbeidsfordeling i heimen, har jeg forstått det som om hun til enhver tid har oversikten over hva som må gjøres i huset, og tildeler mannen oppgaver. Han «hjelper til», ikke ulikt mennene til sjømannshustruene hos Solheim som fikk tildelt arbeidsoppgaver når de var hjemme. Hun opplever det helt klart som sitt ansvar å sørge for at barna har tørre og rene klær til dagen etter, at det er brød i skapet til matpakkedager i barnehagen, og at huset generelt er i orden. Hun bruker ikke mye tid på å *lage* mat, men sørger for at det *er* mat i

huset. Til tross for at hun i likhet med mannen har hundre prosent jobb utenfor hjemmet, er det fremdeles hun som har hovedtyngden av ansvaret også *i* hjemmet, i likhet med de fleste andre mødre jeg har truffet i feltarbeidet. Tendensen er at selv om kvinnene er i full jobb utenfor huset, er de også i full jobb *innenfor* huset.

Hele fortellingen om Hildes uventede husvask, minner meg på Rosaldos argument, hvor kvinner assosieres med små barn og dette derfor knytter dem til husholdssfæren, som sees som underordnet den offentlige sfæren. Løsningen på denne asymmetrien mellom kjønnene vil være å øke menns deltakelse i husholdssfæren. Kvinner kan først regnes som «true equals» når menn i større grad tar på seg ansvar for barna i hjemmet/ husholdet (1974: 42). Mannens deltagelse i husarbeidet og «husholdssfæren» generelt ville nok lettet Hildes liv betraktelig!

Jeg finner det relevant å sammenligne Hildes erfaringer med Sunniva og Viljas angående hvor viktig de synes det er å ha det reint hjemme. I likhet med mødre fra Solheims materialet er de hjemmeværende begge to, men Sunniva er ifølge seg selv «godt over gjennomsnittet rotete», og Vilja har nærmest gjort det til en «politisk kampsak å ha det rotete», som hun sier;

det holder at jeg er hjemmeværende, og en såkalt «tilknytningstyrann», som har båret begge barna rundt i bæresjal og amma til de selv sa stopp. Jeg skal i alle fall ikke ha et strøket hus og evig duft av nybakte boller i tillegg! Her en dag inviterte jeg naboene på lunch, og hadde det rotete *med vilje!* Jeg hadde rukket å fjerne sokkeparene fra salongbordet og et par sånne ting hvis jeg hadde anstrengt meg pittelitt. Men jeg hadde bestemte meg; bring it on, tenkte jeg! Det høres jo helt sprøtt ut, men det er faktisk viktig for meg; jeg er ikke den perfekte husmora fra 50- tallet som alle tror, selv om jeg er hjemme. Du (henvender seg til meg) vet jo at det faktisk har ganske mye med helsetilstanden min å gjøre, ikke sant, jeg hadde rett og slett ikke takla å arbeide full tid nå i den mest intense småbarnsperioden. Men det vet jo ikke alle andre. Tror bare jeg går hjemme og baker boller!

I likhet med Hilde, som syntes det var fryktelig ubehagelig å bli «avslørt med rotete hus», er Vilja tilsvarende bekymret for å bli ytterligere stigmatisert som «blomstrete husmor», ved å ha det *for* ryddig. Det mest slående med disse funnene er hvordan mødre, bare ved å være den de er, gjør dikotomien «den naturaliserte mor» versus «den likestilte mor» irrelevante. Vilja er hjemmeværende først og fremst fordi hun ikke har helse til å jobbe akkurat nå og de

for så vidt også tror det er en grei løsning for barna. Sunniva er hjemme fordi de har kommet fram til at det er den beste løsningen for dem og de har økonomisk mulighet til det, men hun «står heller ikke på kjøkkenet og baker boller dagen lang», som hun sier. Hilde er «karrierekvinnen som takler alt, men så gjør jeg egentlig ikke det likevel».

Kategoriene «husmor» og «karrierekvinne» er med andre ord tett sammenvevde. I mediediskursene fremstår kombinasjonen av foreldreskap og yrkesaktivitet som normalen, men i den daglige diskursen settes det spørsmålsteget ved hvorvidt kvinner som bruker mye tid på krevende arbeid; «karrierekvinner», i det hele tatt kan være gode mødre. Hilde tar et oppgjør med dette og sier at «jeg er da god nok». Det virker som om forholdet mellom «husmoren» og «karrierekvinnen» er fylt av paradokser og motsetninger. De presenteres ofte gjennom en enten/ eller- dramaturgi; enten først og fremst mor, eller først og fremst karrierekvinne.

Nå har jeg vist ulike måter å utøve morsrollen på. I tråd med idealer for individuell selvrealisering er det også lansert en hypotese om kvinners «trippelutfordring», der forventninger om suksess også på en arena for «egentid» inngår. Da består kombinasjonslivet ikke bare av arbeid og familie, men av tre elementer som skal håndteres og balanseres; arbeid, familie og *selvet* (Ravn m.fl 2016). Hvordan forholder mødrene fra mitt materialet seg til det å ha et «selv?»

«Jeg må jo være meg selv!»

Et emisk begrep som går igjen i samtaler med alle informantene, er det å «være seg selv», og «å få tilbake kroppen sin etter fødselen». Jorun Solheim spør seg om «morsfiguren danner selve modellen for det grenseløse- det sakrale – som må ofres og forstøtes for at et «selv» overhodet skal ta form» (1998: 71). Er det nødvendigvis en motsetning mellom det å være mor og å være seg selv? Det skal jeg diskutere gjennom noen empiriske eksempler:

Det å bli mor for meg, i alle fall den første gangen.... det opplevde jeg som en voldsom frihetsberøvelse! Plutselig hadde jeg ikke regien i mitt eget liv lenger. Hvis vi hadde tenkt oss ut, babyen og jeg altså....så bæsja han, så måtte han ha en pupp etter bleieskiftet...vi var kronisk tre timer for sent ute! Det ligna jo ikke meg i det hele tatt. Jeg var liksom ikke hovedpersonen i mitt eget liv lenger og det.... det var vanskelig! -Hilde

Jeg spør henne hva hun opplevde som det mest problematiske med å miste den friheten hun var vant til?

Å ikke få trent som jeg ville! Å bare sitte der som ei anna melkeku, liksom. Fullstendig underlagt naturen, eller jeg vet ikke hva jeg skal si jeg, jeg følte meg bare så ekstremt «mor», liksom! Og ingenting annet.

Vivian bruker *nøyaktig* de samme ordene, men med positivt fortegn når hun beskriver den første tida som nybakt mor;

Jeg var ikke hovedperson i mitt eget liv lenger! Og det var fantastisk sunt, for meg. Hadde ikke tid til å vase rundt i mine egne problemstillinger hele tida. Det var et annet, lite menneske som var totalt avhengig av meg. Jeg opplevde det som en form for frihet; jeg skulle bare være mor, ingenting annet.

Hilde møtte full forståelse fra omgivelsene på å lengte bort, mens Sunniva, med lignende erfaringer som Vivian, ikke møtte samme aksept for sin måte å være mor på;

Med det første barnet følte jeg at jeg var bare mamma, ingenting annet. Men reaksjonen fra folk rundt meg da jeg var på det mest oppslukte, gikk mest i retning av at jeg måtte komme meg ut av ammetåka snart. Jeg følte det var liten aksept for å bare være mamma. Helt frem til nå har jeg ønsket bare det; å være mamma. Det har jeg følt at ingen har forstått, og at det riktige har vært å lengte ut av morsrollen. Jeg hadde ikke noe behov for å «være meg selv»; som om det å være mor ikke er en del av mitt selv!

Det å «finne seg selv» som mor, utløser ifølge mitt materialet større motstand blant omgivelsene enn det å lengte bort fra morsrollen. I dagsaviser og den offentlige diskursen tegnes bilde av «den likestilte mor» som idealet; hun som finner seg selv, er seg selv og *ivaretar* sitt selv, med et blomstrende parforhold, stor venneflokk og fritidsaktiviteter. Hilde og Marte har ved flere anledninger uttrykt et sterkt behov for «å ha et liv». Men hva betyr det å «ha et liv?» For Martes del innebar det for eksempel å ha frihet til å «gå på byen», treffe venner og shoppe. For Hildes del var det viktigere å få trent som hun ønsker og å kunne treffe venner av og til, eller bare «være meg selv», som hun sier. De sier begge at de «hadde et liv»,

før barnet kom, og reagerer mot oppfatningen av at barnet skal utgjøre hele morens tilværelse. Skrekkeksempelen de begge trekker fram er venninner som bare sitter hjemme og ammer og som ikke vil gjøre noe annet; «en sånn typisk kjedelig mamma, som bare snakker om gulp og grøt». De vil ikke være en sånn kvinne som mener at det å få barn «er det største i verden!»

Ulike bilder av det å «ha et liv», eller til og med å ha «et godt liv», ser ut til å komme på kollisjonskurs her. På en side kan «livet» forstås som det å få barn, at kvinnen blir hel først som mor. Som kontrast kan livet også oppfattes som meningsfullt og helt i seg selv, uten barn; Marte visste jo ikke at hun var gravid før svangerskapet var nesten halvgått; i følge henne gikk hun ikke og ønsket seg barn heller. Jeg knytter Hilde og Martes perspektiv til Goffmans begrep *rolleomfavning*, og at de er skeptiske til en slik «omfavning»; de har begge uttrykt bekymring for å bare bli «en kjedelig mamma». Å «omfavne» en rolle vil si å gå helt og holdent opp i sin rolle. Det innebærer en uttrykt følelsesmessig tilknytning til eller tro på rollen, et aktivt engasjement i rollen, og beherskelse av rollen (1961: 107). En slik omfavning av morsrollen kan vi se hos Sunniva og Vilja, der de begge uttrykker en lengsel etter å få være «bare mamma»; altså en omfavning av morsrollen. Hilde og Martes behov for å være seg selv og skepsis mot å bare bli «en kjedelig mamma», altså å distansere seg litt fra morsrollen, kan med Goffmans begrep beskrives som rolledistanse, i kontrast til rolleomfavning. Begrepene rolledistanse og rolleomfavning er også relevante for mødrenes holdning til *kroppen* sin etter at de ble mødre; for Hilde handlet det om å få «kroppen sin tilbake» fortrest mulig etter fødselen, helst uten synlige tegn på nettopp å ha gjennomgått et svangerskap; altså en *avstand*, eller distanse, til mammakroppen. Sunniva derimot, omtaler kroppen sin som avseksualisert etter at hun ble mor, og opplevde det som frigjørende. Nettopp det at kroppen aldri ble helt som før, var frigjørende; det kan tolkes som en *omfavning* av kroppen. Også Vilja uttrykker en annen stolthet over kroppen sin enn før hun ble mor;

Jeg har til og med fått en ny slags kjærlighet for magen min, som jeg alltid har syntes vært for slapp; nå tenker jeg at den vesle bulen som aldri forsvinner helt er et tegn på at det har bodd noen inni der, og det synes jeg er vakkert!

Mødrene har med andre ord svært ulike oppfatninger av kroppens forandringer etter at de ble mødre. Kvinnekroppen fremstår som «tvetydig», for å bruke Solheims begrep. Et ord som har gått igjen når mødrene forteller om svangerskap og fødsel og livet som mor forøvrig, er ordet

«grenseløst»: de har omtalt seg selv som «grenseløst gravid», «grenseløst trøtt», «grenseløs kjærlighet», «grenseløs utmattelse», «ingen grenser mellom babyen og meg», og både svangerskap og fødsel har blitt beskrevet som «grenseløse opplevelser». Hva er det med grenser, eventuelt mangel på grenser?

Den tvetydige kvinnekroppen

I artikkelsamlingen *Den åpne kroppen* (1998) utforsker Solheim kvinnekroppens symbolikk, og nettopp spørsmålet om kroppslige grenser er av stor betydning. Et viktig poeng hos Solheim er kvinnekroppens åpenhet og relative mangel på grenser, sett i forhold til menn. Hva er egentlig kroppens grenser, og hvor går skillet mellom kroppens fysiske materialitet og kroppens symbolikk? Solheim gir ikke noe klart svar på spørsmålet, men mener en forestilling om en form for materialisert kroppserfaring fremtrer som en slags endelig referanse for det vi er i stand til å forestille oss. Når informantene mine har brukt ord som «grenseløs» og «grensesprengende», kan det kanskje tyde på at det å bli mor overgikk det de var i stand til å forestille seg? Solheim mener vi opplever kroppens grenser som virkelige-*som om de var natur* (1998: 19), altså fysiske grenser. De kan tøyes, invaderes og overskrides, men vil alltid ha sin referanse til noe som synes å eksistere som en grunnleggende erfaringsstruktur, en kroppslig tilstand som framstår som en livsbetingelse.

Solheim beskriver denne grenseopplevelsen som grunnleggende for vår virkelighetsoppfatning, og dermed at det grenseløse kanskje er det farligste av alt; «hvis grensene mellom deg og verden brister, går virkeligheten i stykker» (ibid: 20). Det kan bidra til å forklare Hildes sterke reaksjon på moren og søsterens impulsive husvask av *hennes* hus; hun følte de tråkket over en fysisk og symbolsk grense; de tråkket bokstavelig talt over dørstokken og inn i hennes hus, og dermed opplevde Hilde det som at de «tråkket» inn i en del av henne, og virkeligheten hennes gikk litt i stykker. Hun utvilsom følte seg som en dårlig mor fordi hun hadde et «dårlig» hus.

En annen side ved kvinners åpenhet som i følge Solheim fremtrer som «bokstavelig» sann er kvinnekroppens *seksuelle* åpenhet (ibid: 45). På den ene siden manifesterer den seg gjennom kvinnelighetens reproduktive funksjoner, men kvinnekjønnets seksuelle åpenhet dreier seg også om kroppens gjennomtrengelighet fra utsiden. Kvinnekroppen evne både å la seg invadere av- og inkludere- et annet menneske. Hilde og andre mødres følelse av utilstrekkelighet kan med dette til dels forklares med den biologiske forskjellen mellom mannekroppen og kvinnekroppen; kvinnen blir invadert, mannen invaderer. Følelsen av å bli oppspist, kan nærmest forklares bokstavelig, ved det lille barnet, som suger næring fra brystet

til det å være tilgjengelige og «åpen» for mannen når barnet endelig har sovna; «jeg føler meg helt grenseløs», som Hilde sier. Kanskje det er derfor det er så viktig for henne å trene og holde kroppen stram, og ikke «flyter ut», som hun selv sier, og ikke lenger er «inneholdt i sin kategori» som en sunn og sprek småbarnsmor, for å trekke en linje tilbake til Douglas's begrep om det «urene» som noe som flyter over grensene, og der det «rene» er noe som er inneholdt i sin egen kategori. Også Tord Larsen gir et godt bilde av kvinnen som tvetydig;

Kvinnen er så å si kulturens ambassadør i naturen og er i stand til å transformere natur til kultur ved sin sivilisering både av naturen og barna. Som naturnær er kvinnen uren. Men når hun transcenderer de sekulære grensene mellom natur og kultur og forbinder dem med sine transformative evner, hever hun seg over våre sekulære klassifikasjoner og deltar i det guddommelige (Larsen 2009: 331).

«Det guddommelige» gir meg assosiasjoner til Sørensen (2007) begrep om «det naturaliserte moderskap», som viser tilbake på en jomfru Maria- lignende oppfatning av moren; gjennom jomfrufødselen og relasjonen til sønnen- gjennom det rene, hellige moderskap blir Maria guddommelig og kan gjøres til gjenstand for tilbedelse. Gjennom teologiske utlegninger knyttes Maria til egenskaper som fromhet, sedelighet, ydmykhet og omsorg. Med Maria som knutepunkt for moderskapsdiskursens positive morsbilde, ble det semantiske feltet som omgav den «gode mor» fylt av begreper som *omsorgsfull, oppofrende, aseksuell og ydmyk*. Denne omsorgsfulle, i stillhet oppofrende, aseksuelle moren blir stående som det fremste kvinneidealet i den vestlige verden i lang tid fremover. Spørsmålet er om ikke en slik forestilling fremdeles ligger til grunn i oppfatninger om «den gode mor»? En slik forestilling om den altoppfrende gode mor strider mot den norske likestillingspolitikken, og kan nok på mange vis forklare mødres følelse av å aldri være «bra nok». Hanne fortalte meg en dag at hun hadde sett en helsesøster legge ut på facebook en artikkel som anbefaler samsoving til barnet er fem år, for å sikre god tilknytning;

Jeg ble helt knust og fikk ikke sove hele natta! Er barnet mitt tilknytningsskadd, liksom?! Har jo sovet i egen seng siden hun var et halvt år, fordi jeg måtte slutte med nattamming og prøve å få sove på nettene fordi jeg snart skulle tilbake på jobb! Altså.... jeg skulle gjerne ligget sammen med henne i senga døgnet rundt til hun begynte på skolen jeg, men da kunne jeg ikke gått på jobb og gjort alt det andre som jeg også må, samtidig. Det *går* ikke!

Den bulgarsk-franske psykoanalytiker og språkfilosof Julia Kristeva hevder i essayet *Stabat Mater* at vi lever i en sivilisasjon der det guddommelig feminine er blitt absorbert i moderskapet, og der alle, menn som kvinner, bærer på en fantasi om den idealiserte relasjonen til en mor (Kristeva 1986). Er det rom for å være «seg selv» i et slikt bilde av moren? Hilde mener at det *må* være det.

”Jeg er jo fremdeles meg selv!”

Jeg blir invitert hjem på ost og vin til Hilde og hennes venninner. Da jeg kommer er hun blank i øynene og ser lykkelig, og samtidig litt matt ut;

Ja, jeg sendte jo barna mine med besteforeldrene for et par timer siden, de skal være der helt til onsdag, det blir fire dager. Det er bare så ufattelig deilig, men jeg får jo dårlig samvittighet når jeg sier det også! Ja, nei, jeg måtte i alle fall bare sette på skikkelig høy musikk og danse for meg selv og grine og flire om hverandre! Det er så deilig å kjenne at gamle- Hilde, før barn, at hun finnes et sted, fremdeles. Jeg er jo fremdeles den jeg var før!

Som jeg har lært Hilde å kjenne, opplever jeg at hun tar vare på seg selv. Å være «seg selv» innebærer for henne noe annet enn det å være mor. Hun må treffe «jentene sine», som hun sier, hun må trene, hun må noen ganger gå på kafe helt alene;

jo, jeg prioriterer tid til meg selv, jeg gjør det. Men jeg får jo dårlig samvittighet for at barna noen ganger har unødig lange dager i barnehagen, eller at jeg bruker barnevakt noen helger, bare for å få være litt i fred...jeg mener; jeg leser jo aviser! I det siste har det jo vært fryktelig mye om hvor skadelig det er med barnehage, jeg føler meg nesten kriminell som sender barna mine dit. Men egentlig tror jeg barnehage er bra for barna, de trenger å sosialiseres med andre barn!

Som jeg tolker henne tar hun avstand fra forestillingen om den altoppfrende gode mor, og klarer som regel å holde fast ved at hun foretar riktige valg for seg og barna og at hun er «en helt grei mor», som hun sier. Det å «ha et liv» er i følge henne det som foregår utenfor jobben og utenfor hjemmets arena. Hilde er en av mødrene som oppfordrer andre mødre og

venninner om å «ikke bare bli en kjedelig mamma», og omtaler dem som er «kjedelige mamma`er» i litt negative ordelag, som en som «bare sitter hjemme og strikker og ammer, og ikke er med på noe lenger!» Hilde mestrer i stor grad det som kan sies å utgjøre moderne kvinners trippelutfordring; å opprettholde og ivareta et aktivt «selv», i tillegg til karriere og familieliv. Likevel sliter hun tidvis med dårlig samvittighet. Vivian, som har en direkte motsatt oppfatning av det å være «seg selv», føler også at hun er seg selv.

”Jeg har jo funnet noen andre! Trenger ikke være meg selv lenger”

Jeg er på vei hjem til Vivian, som selv har omtalt seg som «en av disse kjedelige mødrene som bare sitter hjemme og strikker». Det flyter ei elv gjennom gangen. Ei elv av røde, blå, rosa og grønne sko, stripete ullsokker og ei og annen veske. Stein. Sand. En godt lest Klassekampen troner øverst på et grønt støvlepar. «Hallo?» «Hallo! Bare kom inn!» Jeg vader meg gjennom den fargerike elva. Vivian holder på å på å lage fiskeboller. I blenderen. Det henger brøduppskrifter og ikke timeplaner, på kjøleskapsdøra. Det flyter av sko, småstein, jakker, kongler, fargestifter og skjerf, allerede i det vesle vindfanget i den lille leiligheten. -Utdrag fra mine feltnotater.

Her bor Vivian, med sine to barn på fire og seks år. Som vi husker jobber hun deltid i en humanitær organisasjon, mens mannen jobber fulltid i helsevesenet, og tar ofte på seg overtidsvakter. Det medfører at han er borte opptil flere dager i strekk, men det er likevel en løsning de trives med;

Jeg føler meg veldig selvstendig og flink når han er borte og jeg takler alt alene. Det var veldig bekræftende for meg å bli mor; jeg følte at jeg fikk realisert meg selv faktisk, selv om det å bli mor ikke akkurat er den mest vanlige definisjonen av «selvrealisering». Men jeg føler det! Jeg får gitt alt jeg har av kjærlighet og omsorg og får utviklet hele potensialet mitt der. Jeg har blitt tryggere på meg selv, på mange vis. Vet at jeg trengs, og hvor jeg skal være; jeg har en oppgave i livet!

I likhet med Susanne savner hun mer anerkjennelse og aksept for det å være mor; hun forteller om da hun fikk sitt første barn;

jeg var student da jeg ble gravid, og alle, inkludert meg selv, snakket om hvor gunstig det var, som student var jeg jo så fleksibel; Jeg kunne gå tilbake til forelesninger et par uker etter fødselen, kjæresten min kunne få være mye sammen med den lille, siden det var viktigere for meg å gjøre ferdig mastergraden min, han var fremdeles på bachelor og kunne ta det litt med ro. Jeg kunne sitte og amme på forelesning og studere på kveldstid. Ingenting passet bedre enn å få et barn nå!

I tråd med de statlige føringene var det en gunstig periode å få barn på; gode stipend fra Lånekassen og fullført studiet på normert tid. Videre forteller hun;

ingen var skeptiske til at jeg frivillig ga avkall på det som jeg seinere har skjønnet er noe av det mest verdifulle vi kan oppleve som mødre; å være med på den første biten av et nytt lite menneske sin reise. Ingen sa til meg at jeg kom til å gå glipp av alt, at jeg kom til å sitte med melkespreng på lesesalen og lengte hjem, at kveldsstudiene kom til å bli et helvete, og at jeg skulle komme til å føle meg konstant stressa. Hvorfor var det ingen som sa til meg at hei, kjære deg! Du har blitt mamma! Stopp opp! Nyt livet! Neida. Alle bare..... 'kjør på, og bli ferdig med studiene!' Det endte med at jeg ble fullstendig utkjørt og verken fikk studert som jeg skulle eller vært mamma, som jeg dypest sett ville.

Da det andre barnet kom, gledet hun seg vilt til permisjonstida. Hun var fast bestemt på å bli hjemme i to år, for så å begynne å jobbe svært redusert. Som hun selv sier;

jeg var, og er jo fremdeles, økonomisk avhengig av mannen min. Er jeg dermed undertrykt? Ufri? Jeg kan love deg det ikke hadde føltes som frihet å levere fra meg ettåringen min i barnehage! Jeg føler jeg lever drømmen hver dag; hjemme med minstemann, og med fireåringen, som er hjemme fra barnehagen to dager i uka, sammen med oss. Det er det jeg vil! Det vi vil! Jeg føler meg fantastisk heldig! Jeg sier aldri et nedsettende ord om de mødrene som leverer barnet sitt i barnehage når det er ti måneder. Men som hjemmemamma føler jeg meg som fritt vilt. Alt er liksom lov å si om oss.

Hennes narrativ minner meg på drøftingen min innledningsvis, der jeg viste til at det å få barn nærmest kan ses på som et slags «kulturelt imperativ» i Norge, og at kvinner i større grad

forventes å bli mødre, enn at menn forventes å bli fedre. Ifølge Sunniva og Viljas erfaringer som hjemmевærende og deltidsarbeidende er det ikke knyttet en like stor naturlighet til det å ta seg av sine barn som man ønsker, som det å få barn.

Grenser i det grenseløse?

Noe av det mest interessante , og kanskje mest overraskende, med å gjøre feltarbeid i «egen kultur», var oppdagelsen av alle kulturforskjellene som likevel manifesterte seg blant de norske mødrene. Hilde, som jeg skildret tidligere i dette kapitlet, kan sies å være en representant for «den likestilte mor», og tilhører en helt annen «mødrekultur» enn Frida, som blant andre utgjorde en av fortellingene om graviditet og fødsel i kapittel fire.

Til sammenligning med Hilde som lever opp til alle kravene til det å være mor og yrkeskvinne, men samtidig føler seg oppspist fra alle kanter, har Frida valgt å jobbe redusert mens sønnen ennå er liten. Med sin alternative livsstil, med meditasjon, vegansk kosthold, og et generelt rolig tempo i livet, kan Frida ses på som en som utfordrer blant annet den etablerte normen om toinntektsfamilien og barnehageplass for ettåringen. Det viktigste for henne er å være mest mulig sammen med barnet sitt. Som regel når jeg kommer hjem til henne er det lettere kaotisk i huset, med skopar litt hulter til bulter i gangen. Oppvask på benken. Mat fremme. Det som først treffer sansene mine er likevel følelsen av ro, hygge, og en beroligende duft av røkelse eller te, eller begge deler. Ingen flimrende tv- skjerm i bakgrunnen. Samtalene våre blir sjelden avbrutt av mobiltelefonen. Hun har alltid litt nøtter eller tørket frukt i ei skål, eller en økologisk mango til datteren min, de få gangene jeg har med henne. Stemningen er *avslappende*. Om sin egen hverdag sier hun en dag dette;

ja, nei, her er det fullt kaos som alltid. Alt flyter, egentlig. Men vi har det bra ja! Alternativet ville jo vært å jobbe fulltid og ha Ask i barnehage...kunne ikke falle meg inn, altså. Ja til kaos, sier nå jeg. Og kjærlighet! Kjærlighet, kjærlighet.

Umiddelbart ved vårt første møte virket hun på meg som fri som fuglen; ingen hindringer, ingen grenser, ingen planer om å jobbe mer, ingen konkrete planer utover det å gå i skogen og plukke masse bær, mens sønnen kravler rundt i lyngen. Natur, frihet, kjærlighet og hjemmefødsel; jeg hadde funnet den reinkarnerte hippiemor! Men etter som jeg ble bedre kjent med henne, fant jeg at i all den friheten og det potensielt *grenseløse* har hun selvfølgelig også grenser og oppfatninger av hva som er riktig og ikke riktig å gjøre, kanskje til og med

strengere grenser enn mødre som ved førsteinntrykket virker å være veldig «innenfor» alle grenser. Sykehusfødsel var for eksempel aldri noe alternativ for henne. Uaktuelt å «ikke få til amminga». Utelukkende økologiske babyklær og tøybleier. Vaksinerer ikke barnet. Veldig restriktiv med eget kosthold både under graviditet og i barseltid. Hun beskriver sitt eget liv som «kaotisk».

Jeg finner henne mer «ryddig» enn mange andre; det er ingenting som ikke «passer inn» hos henne; mangoen og bananen som ligger på en stol i gangen er merket økologisk og fairtrade. Klærne laget av økologisk materiale. Lekene til sønnen likeså. Hun har sine grenser for hva hun vil ta inn i huset, hva hun vil ta inn i kroppen, og hva hun vil foreta seg av aktiviteter; har for eksempel ikke tv. Selv om hun har helt andre grenser enn Hilde, og har en annen oppfatning enn Hilde på hva som er «rent og urent» både i forhold til mat og kropp. Kostholdet hennes er strengt vegansk (kosthold uten animalske produkter) , i kontrast til Hilde som spiser både kjøtt og fisk. I motsetning til Hildes ideal om en muskuløs kropp, går Fridas ideal mer i retning av det «naturlige»; løstsittende klær, og en tynn og senete kropp, heller enn svært muskuløs. Frida kan også sies å være trygt plassert i en kategori; en kategori som i den norske diskursen omtales som «alternative». Ifølge Goffman finnes det sosiale konvensjoner for alt vi gjør; det finnes det ikke noe slikt som en «naturlig» handling; alt er «kulturell» eller samfunnsdefinert (Eriksen 1998: 63). Selv om Frida uttrykker en større draging mot det «naturlige», som vi så i kapittel 4 om graviditet og svangerskap, er det ifølge Goffman også noe som er definert som «natur» av samfunnet. Altså er «det naturlige» kulturskapt.

På samme måte som Hilde til en viss grad tar avstand fra forestillingen om «den gode mor», tar Frida avstand fra idealet om «den likestilte mor». De utøver begge en form for rolledistanse, for nok en gang å låne et begrep fra Goffman.

«Den gode mor», «den likestilte mor?»

Som jeg har vist i de to siste kapitlene, blir norske mødre eksponert for mange og til dels motstridende idealer om «den gode mor». I den offentlige diskursen om moderskap fremstilles ofte «den gode mor» og «den likestilte mor» som motstridende kategorier (se for eksempel Ravn m.fl. 2016 og Sørensen 2007). Ut fra mitt datamateriale synes det som om kategoriene ikke er så gjensidig ekskluderende likevel. Vi har for eksempel Vilja, som hjemmeværende uten egen inntekt som ut fra det hegemoniske likestillingsperspektivet vil komme ut som dårlig stilt. Økonomisk avhengig av mannen sin ville hun blitt oppfattet som

ufri. Selv sier hun at hun føler seg hundre prosent likestilt med mannen sin, fordi han ser ut til å verdsette hennes jobb på hjemmebane i like stor grad som han verdsetter sin egen arbeidsinnsats som familiens økonomiske forsørger.

Hilde, den «suksessrike karrierkvinnen med de pene barna», som hun litt såret fortalte meg at en venninne hadde omtalt henne som forleden, representerer en kontrast til den oppofrende, gode mor, og ville blitt plassert i kategorien «den likestilte mor» i den offentlige diskursen. Hun opplever imidlertid at det å være likestilt i betydningen i fullt lønnsarbeid utenfor hjemmet, ikke er noen motsetning til det å være en god mor. Tvert i mot gjentar hun at hun tror barna har godt av å vite at mor har et liv utenom dem, at de ikke utgjør hele innholdet i hennes liv. Mannen hennes er også opptatt av jobben, og de «duller ikke rundt med ungene», som hun sier, men har fokus på at ungene skal bli selvstendige. Det at hun selv er opptatt av jobben sin mener hun på sikt vil lære barna at det å jobbe og bidra til fellesskapet er en verdi. Det kan vel utelukkende forstås som å være til barnas beste? Til en viss grad tolker jeg Hilde som at hun opplevde kravene til det å skulle være en «god mor» som litt klaustrofobiske; hun snakket ofte om at hun ble litt svett av det såkalte «tilknytningshysteriet» (hennes uttrykk), og ville bare få være mor på sin egen måte hun også. Paradokset blir at nettopp de mødrene hun kanskje ville omtalt som «tilknytningstyranner» også etterspør aksept for å få være mor på sin måte.

Undertrykkende strukturer

Basert på mine samtalepartneres uttalelser om morsrolle og moderskap mener jeg å kunne argumentere for at det ikke er moderskapet i seg selv som oppleves som undertrykkende, men strukturene som omgir det. Strukturene legger føringer på den enkelte mors utforming av moderskapet. Dette står i kontrast til Beauvoir og Ortner som fremstiller det å bli mor som grunnlaget for kvinners universelle underordning. Strukturer kan også forstås som diskurser. I lys av Foucaults teorier om makt og sannhet, vil jeg analysere noen styrende diskurser som tidvis oppfattes undertrykkende for noen av mine informanter. Flere informanter har nevnt den korte liggetiden på sykehuset etter fødsel, lik deling av foreldrepermisjon med far, normen om toinntektsfamilien og ettåringen i barnehage og mor i full jobb etter seks måneder, som ulike måter å undertrykke deres verdier og det spesifikt kvinnelige på. Denne strukturelle styringa kan knyttes opp mot Foucaults begrep om biomakt; biomakt beskriver den makten som er forbundet med ønsket om å styre individenes kropp i samfunnet- altså makten over de biologiske kroppene (1976: 145). Biomakten kan ses i ønsket om å styre

fødselstall, befolkningsvekst og levealder. Han skriver: «biomakten har uten tvil vært et uunnværlig element i kapitalismens utvikling; kapitalismen hadde ikke vært så sikker uten denne kontrollerende innsettelse av legemer i produksjonsapparatet» (ibid). Med dette menes at makten og styringen av for eksempel befolkningsvekst har vært avgjørende for et samfunns makt over individene. For eksempel nevner han biomakt som styrende for individenes seksualitet, at individets seksualitet bestemmes av den styrende diskurs (ibid: 146). Dette kan kobles til flere av mødrene i mitt datamateriale som planla graviditeter og permisjon etter barnehageopptak, så de skulle være sikret plass til ettåringen. I tråd med mine informanter stiller jeg spørsmålsteget ved om det faktisk er frigjørende?

Som jeg leser Foucault er han av den oppfattelse at de samfunn som har skapt frihet, også har skapt styringssystemer til å styre friheten. Styringen kan ses gjennom samfunnets diskurser, som for eksempel likestilling i vårt samfunn; far er en like god omsorgsperson som mor, far må få slippe til på hjemmebane, heller pappa enn pupp (Dagbladet, Aftenposten, nrk.no, 23.03.2017). Grunnen til at disse diskursen og dermed makten, godtas av individene, som i utgangspunktet *har* frihet til å velge annerledes, er at den bidrar til å skape noe som individene ledes til å ønske, for eksempel å være en god mor, å amme sitt barn, å være en likestilt kvinne, å være en lykkelig familie, osv. Eller, sagt med andre ord; diskursen bidrar til ønsket om å være normal, et ønske om å ikke falle utenfor de kategoriene som eksisterer og som formulerer hvordan man som individ lever opp til den normen som er fastsatt fra maktutøvernes side, for eksempel å mestre kombinasjonslivet med karriere og små barn. Et av Foucaults poeng er at denne formen for styring er så sterk, fordi den fremstår som framkalt av de styrede selv; den styrede oppfatter ofte ikke seg selv som styrt, men som fri.

Styringsmentaliteten kan ses i moderskapsdiskursen i det norske samfunnet, med oppfordringen om få tilbake kroppen sin etter fødsel, komme raskt tilbake i jobb og ikke gå i «deltidsfella». Styringen oppleves ikke som negativ fordi den muliggjør at individet kan realisere seg selv som for eksempel sunn og sterk, likestilt og fulltidsarbeidende, altså en ansvarlig borger som bidrar til statskassa. Det problematiske i dette er at det ikke er alle mødre som vil, eller kan, på grunn av ulike helseplager, jobbe fulltid mens barna er små. Disse kvinnene lever ikke opp til normen fastsatt fra maktutøvernes side, om å mestre kombinasjonslivet med karriere og barn.

I likhet med de andre mødrene opplever Sunniva at det eksisterer motstridende diskurser, eller sannheter om «den gode mor». Hun sier blant annet dette;

Budskapet etter fødsel er mer eller mindre «kom deg i form, kom deg i jobb», men under selve fødselen! Da er det et annet ideal som råder; da skal du føde som en urkvinne, uten smertelindring, og melka skal liksom bare strømme fra brystene. Det er på en måte litt sånn «urkvinne tilbake til naturen», med smertemestring, amming, tilknytning og bæresjal. Parallelt med dette har vi det mer «kultiverte karrierекvinneidealet», der målet er å frigjøre seg fra naturen i størst mulig grad. Jeg opplever det som et krysspress; føde naturlig, amme lenge, ha god tilknytning, også svijsj; stå på i yrkeslivet, gjør karriere!

Disse motstridende idealene eller diskursene fører altså til en form for krysspress. Idealene kan med Foucault leses som ulike former for *sannhet*: en vilje til sannhet har i følge Foucault eksistert i det vestlige samfunn i det siste århundret, og denne viljen kan betraktes som et eksklusjonssystem; hvis noe ikke er sant, ekskluderes det. Foucault mener at den vestlige makt og vitenskap er inspirert fra de tidligere kristne presters makt; prestene kunne bruke sin makt som disiplineringsmiddel. De tok hånd om menigheten som gruppe, men kjente samtidig til det enkelte individs tanker og følelser, fordi folket skriftet (1982: 214). Etterhvert forsvant kirkens og prestenes makt, og staten tok over. Statsmakten, som Foucault også kaller livsmakten, tar hånd om både individ og samfunn. Staten fokuserer på menneskets velferd definert som sunnhet, velstand, sikkerhet og beskyttelse. Med den moderne statsmakten kom et helt nytt «presteskap», bestående av forskere, politi, sunnhetseksperter, medisinsk personale og pedagoger. Makten hos disse personene ligger i den kunnskapen og dermed diskursene, de benytter seg av for å objektivere samfunnets individer ved å sette dem i identitetskategorier. Kategoriene medvirker til individenes selvforståelse.

I den norske moderskapsdiskursen om å være «urkvinne» og «karrierекvinne» nærmest samtidig for å leve opp til idealene god mor og likestilt kvinne, er det to kategorier som kolliderer; for eksempel er den norske diskursen vedrørende den ammende og ikke ammende mor av stor betydning for hvorvidt moren kan plassere seg i kategorien «god og ansvarlig mor» eller «dårlig og uforsvarlig mor». På samme vis kan vi se at det å gå tidlig tilbake til full jobb kort tid etter fødsel eller ikke, kan ha betydning for om hun plasserer seg i kategorien «vellykket karrierекvinne» eller «mislykket; havna i deltidsfella». Foucault mener at makten når helt inn i individets innerste, og bestemmer måten å forstå og disiplinere seg selv på. Ut fra mitt datamateriale kan det synes som om statsmakt og andre ytre strukturer som påvirker mødrene er mer undertrykkende enn det å bli mor i seg selv.

Det symbiotiske moderskapet

Litteraturprofessor Toril Moi skriver i forordet til *Det annet kjønn* at en av Beauvoirs hovedtanker er at oppdragelsen av kvinnene påtvinger dem «kvinnelighet», noe som gjør at de opplever seg selv som *den andre*, som *objektet* i forhold til mannen, som er *subjektet* (Moi i Beauvoir 2000). På den måten blir «kvinnelighet» og omsorg for barn noe som begrenser kvinnen på hennes vei mot full frigjøring og som hindrer henne i å engasjere seg i prosjekter av en transcendent karakter. Det transcendentale står i motsetning til det evig repeterende, immanente moderskapsarbeidet, som matlaging, rengjøring, amming og omsorgsoppgaver. Hos den franske eksistensialisten var ord som «frihet», «valg» og «kvinnen som subjekt» viktige tema, som hun bringer med seg inn i diskusjonen om moderskapet. Hun betegner kvinner som opplever svangerskapet og ammingens gleder som så store at de vil oppleve det igjen og igjen som «rugemaskiner» (Beauvoir 2000: 601 [1949]). Hun tegner et bilde av samfunn der mor og barn «tilhører hverandre», som en «skjebnesvanger undertrykkelse» (ibid: 626). I hennes framtidvisjon vil «den gode mor» ikke fremstilles som i symbiose med barnet, men som et aktivt subjekt som ikke nærer seg selv i denne symbiosen.

I mitt materiale har jeg funnet at flere mødre ikke opplever det å være i symbiose med barnet, som uansett ikke strekker seg utover det første leveåret, som undertrykkende i seg selv. Derimot har de opplevd å ikke få fred og aksept for at de *ønsker* denne symbiosen, for en kort periode av livet da barnet er avhengig av dem. For å referere til Goffman igjen; et hovedinntrykk jeg sitter igjen med er at flere av mødrene representerer en rolleomfavneelse av morsrollen, heller enn å distansere seg. I kontrast til sine subjektive følelser i forhold til det å være mor opplever de at samfunnet i større grad forventer at de distanserer seg fra morsrollen, og ikke lar den utgjøre hele livet deres. Den følgende uttalelsen fra Vivian illustrerer poenget mitt.

«Har vi likestillingspolitisert oss bort fra instinktene våre?»

Jeg kunne ligge og se på henne i timevis, og grine av lykke. Jeg ville ikke gjøre noe annet enn å bare ligge der ved siden av henne, snuse henne forsiktig i nakken, stryke over det bløte hodet, kysse kinnene, fingrene, de bittesmå tærne! Det er det største jeg har opplevd. Jeg ble fly forbanna da folk allerede et par, tre måneder ut i fødselspermisjon begynte å spørre hvilke planer jeg hadde etterpå, om jeg hadde begynt å søke på noen jobber, hva jeg kunne tenke meg å jobbe med, og om jeg ikke gleda meg til å komme litt ut i verden igjen, og ikke bare være i ammetåka og

mammaboble? Hva, tenkte jeg. Her har jeg gått og båret fram et lite menneske i ni måneder. Kjempet meg gjennom en fødsel. Kroppen min produserer faktisk all næringa dette lille mennesket trenger... også skal jeg ikke få nyte denne tida? Har vi likestillingspolitisert oss bort fra morsinstinktene våre, fra omsorgsevnen vår? - Vivian.

Her er det nettopp instinktene og det spesifikt moderlige Vivian fremhever som noe hun savner aksept for. Hun har ikke behov for noe annet enn å være mor, altså en fullstendig rolleomfavning. I sammenligning med Ortner og Beauvoirs framstilling av moderskapet som grunnlag for kvinners underordning, utgjør hele hennes mammaopplevelse en betydelig kontrast. På mitt spørsmål om hvordan hun opplever Norge som det beste landet å være mor i, svarer hun dette;

jeg reagerer sterkt følelsesmessig på at Norge er det beste landet å være mamma i, fordi jeg ikke føler at det er et godt land å være mamma i, at morsrollen er tabu og at samfunnet har morsundertrykkende holdninger og strukturer. Jeg kjenner på en emosjonell lengsel etter å leve i et samfunn der jeg kan være mamma, at det er nok å være mamma, at det ikke kreves at jeg skal være så mye annet samtidig, at det er akseptert at det å være hjemme med små barn er et behov og en nødvendighet.

At det å være mor liksom er undertrykkende? Undertrykking av følelser og instinkt; det er undertrykkende det! Det frigjørende med hele moderskapet er jo nettopp en dypere kontakt med instinktene og følelsene, som en motreaksjon på vår vitenskapelige, teknologiske, rasjonelle verden. Det burde vært rom for å snakke mer om følelser!

I følge Edvin Ardener (1977) handler kvinners taushet ofte om at kvinner representerer et alternativt syn på sitt samfunn, og ofte går de i mot menns fremstillinger om hvordan verden ser ut. For eksempel kan norsk likestillingsstatistikk ofte bygge på tradisjonell mannlig tankegang om hva som er verdifullt i et menneskeliv, som å jobbe hundre prosent i fast jobb. Når kvinners livsverden i mange samfunn forties eller «knebles», skyldes det ikke nødvendigvis at de ikke snakker, men at de ikke uttrykker seg innen den dominerende koden; måten de uttrykker seg på, nettopp ved å ta tak i følelsene, gjør at de oppfattes som irrasjonelle, og dermed ikke blir lyttet til på samme måten som menn. Følelser *er* jo ofte irrasjonelle, men like fullt reelle. Kvinners versjon av virkeligheten får ofte en underordnet

plass, der typiske kvinneaktiviteter nedvurderes, og at kvinners utsagn ikke tas på alvor. Sunniva sier for eksempel dette;

jeg opplever at alt fokuset på likestilling blir undertrykkende. Jeg opplever at kvinner som prioriterer familielivet blir undertrykte. At samfunnet er kvinneundertrykkende på en dyptgripende måte. Jeg merker at det offentlige ordskifte angående deltidsarbeid og kvinner som er hjemme ulønnet har gått inn på meg og påført meg skam.

Dersom vi aksepterer at kvinner biologisk sett er mer tilpasset et liv som omsorgsgivere enn menn, så kan vi si at samfunnet vårt er kvinneundertrykkende på en dyptgripende og indirekte måte ved å undertrykke det kvinnelige. Da er det vanskelig å godta at Norge er det beste landet å være mamma i.

Som jeg har lært Sunniva å kjenne er det nettopp det «naturlige» og spesifikt moderlige som forkastes som noe verdifullt i vårt samfunn; hun forteller om en emosjonell lengsel etter å være mamma. Hun ønsker seg et samfunn basert på «mykere», feminine verdier, som en erkjennelse av de biologiske forskjellene mellom mann og kvinne. Det ville vært frigjørende for henne. Det er igjen en oppfatning av kvinnefrigjøring som jeg tolker som fundamentalt forskjellig fra Ortner og Beauvoirs begrep om frihet. I likhet med Vivian hadde Susanne tidligere følt press på å være seksuelt attraktiv, men opplevde som mor at det ikke var viktig lenger. Det å være «dømt til reproduksjon» opplevdes for henne som frigjørende, noe jeg ikke tolker Ortnes utsagn som; «in other words woman's body seems to doom her to mere reproduction of life» (1974:75).

I de siste to kapitlene har jeg blant annet vist at morsrolla er blitt svært utvida. Det er et vidt spekter av morsroller som dagens mødre kan velge fritt mellom. Morsrollen og utforminga av den har i stor grad blitt et valg som er opp til den enkelte mora; hun må selv manøvrere rundt inne i det store, men vakleворne moderskapet og finne sin plass, sin individuelle utforming av moderskapet. Helt opp til henne er det likevel ikke, vi har sett at det å være mor er omfattet av mange og ofte motstridende forventninger, blant annet å leve opp til forestillinga om den altoppfrende gode mor og samtidig være en likestilt yrkeskvinne. Som vi også har sett er det statlige og offentlige diskurser og institusjoner som styrer valgene deres og deres selvoppfatning av seg selv som mødre.

Natur og kultur

Ut fra empirien basert på de siste to kapitlene kan det se ut som om natur og kultur ikke er to uforenlige størrelser, men snarere at de er uløselig uløselig knyttet sammen. Kroppen kan sies å opprette skillet mellom kultur og natur ved å *være* natur, men i det øyeblikk den blir omtalt, blant annet som den ideelle gravidkroppen og den politisk korrekte kroppen, blir den også *kultur*. Kvinnekroppen er, som vi har sett, tvetydig. Tord Larsen skriver, med referanse til Ortner at «kvinnen er posisjonert mellom kultur og natur» (Larsen 2009: 331). At kvinnen er «kulturens ambassadør» i naturen og gjennom å sivilisere barn gjennom sosialiseringprosesser og tilknytning og ved å transformere mat fra rått til behandlet og spiselig, transformerer hun natur til kultur. Ved at hun overskrider sekulære grenser mellom natur og kultur og forbinder dem med sine transformative evner, hever hun seg over våre sekulære klassifikasjoner og deltar i det «guddommelige». I østlig filosofi og religion omtales også kvinnen som hellig, eller guddommelig, med sterke krefter. Basert på samtaler og samvær med i hovedsak seks norske mødre, tillater jeg meg å undres litt over hvordan forestillingen om kvinnen som noe guddommelig gjenspeiles i den norske likestillingstanken. Er det rom for «det guddommelige?»

Kapittel 6: Mot en ny feminisme

Gina Krogh (1847- 1916);

«for friheten og retfærdigheten maa vi arbeide og ofre- hver dag som gaar. Mænd og kvinder sammen maa rydde grunden. Under dette rydningsarbeide er det vi ser, at om de ytre murene er faldt, saa er der fler igjen, og at varetægtscellen endnu lokker for kvinders sjæleliv. Derfor vet vi, at for hvert skritt vi gaar fremover lurer nye farer, og ny kamp venter oss».

Hvilke kamper ventes mødre i et av verdens mest likestilte land? Funnene fra min empiri kan kanskje tyde på at det er opptil flere. I sin studie viser Ravn til Haraway som antyder at kvinnekroppens evne til å romme en annen kropp er en av årsakene til at kvinnen er «resistant to full liberal personhood: personal, bounded individuality is compromised by their bodies troubling talent for making other bodies» (Haraway 1991: 353, i Ravn 2007). Her ligger også et syn på det å være kvinne som en begrensning for å kunne bli noe mer; «resistent to full liberal personhood». Ifølge mitt materiale er det ikke det å være kvinne som oppleves som begrensende, men det å ikke få være det på den måten de ønsker.

Å få være kvinne og mor akkurat på den måten de ønsker, er et eksempel på en kamp norske kvinner fremdeles må kjempe. Da jeg spurte informantene mine om hva som var det beste med å være kvinne, svarte de alle at det var å kunne bære fram liv; «å bli mor». Blant mødre i et av verdens beste land kan jeg med funn fra min empiri antyde at det er strukturene som omgir moderskap heller enn moderskapet i seg selv som oppleves som undertrykkende. Diskurser eller strukturer kan omfatte alt fra idealer til hvordan den gravide kroppen skal se ut og idealer hvordan kvinnen skal føde, til forventningen om deltakelse i arbeidslivet på lik linje med menn, som altså ikke tar belastningen med å være gravid og å føde. Sunniva har uttalt at hun føler arbeidslinja i norsk politikk ikke tar høyde for at det eksisterer biologiske forskjeller mellom kvinner og menn. Jeg spurte Sunniva hvordan hun så for seg et mer kvinnevennlig samfunn;

Jeg ønsker meg et samfunn som i større grad oppvurderer det tradisjonelt kvinnelige, som å anerkjenne verdien av omsorgsarbeid, oppvurdere det å lytte og kommunisere, erkjenne tilknytning til familien og mellom nære venner som noe viktig. Jeg vil ha en større feminisering av samfunnet. Feminisme for meg handler om kvinnekamp i

forhold til kvinners rettigheter og muligheter, men også om å verdsette og fremme det tradisjonelt kvinnelige.

Dette kan ses i sammenheng med med Ardener (1975) og hans begrep «mutedness». Som jeg opplever Sunniva, savner hun en kanal å uttrykke seg gjennom, eller få formidlet sine følelser. Som Vivian også fortalte om den første gangen hun ble mor og ble oppfordret til å fortsette å studere bare to uker etter fødselen, fordi hun var så fleksibel som student; «hvis noen hadde oppfordret meg til å kjenne etter hva jeg følte, ville jeg tatt helt andre valg, som antagelig hadde vært riktigere for meg».

Ardener tar et oppgjør med det han mener er en *male bias*, en mannlig tendens, i antropologien. Han viser til at kvinner i mange samfunn er sky og tilbaketrukne og virker tause eller «kneblede», og mener det skyldes at kvinner ofte representerer et alternativt syn på sitt samfunn. Når kvinners livsverden i mange samfunn forties eller «knebles», skyldes det ikke nødvendigvis at de ikke snakker, men at de ikke uttrykker seg innen den dominerende koden: deres uttrykksformer oppfattes derfor som plapring eller syting, og at de er irrasjonelle eller overfølsomme. De kommer ikke til orde som fortolkere av eget sosiale liv; «Det er menns verdensbilde og modeller av samfunnet vi får presentert i antropologiske beskrivelser og analyser» (Melhuus m.fl.1992: 27). Kvinnene er stumme fordi de må uttrykke sin virkelighet gjennom den dominerende gruppes språk og meningsstrukturer (ibid). Dette mener jeg gir resonans til Foucaults begrep om sannhet og makt. Makten ligger ifølge Foucault i produksjonen av sannheten. Ravns beskrivelse av den ideelle gravidkroppen som «en slank, ikke-gravid kropp med en passe stor mage» (2004:49) kan for eksempel ses på som sannheten, eller malen, for hvordan gravidkroppen skal være. En lignende form for «sannhet» eller ideal finner jeg i Solheims beskrivelse av generelle idealer for kvinnekroppen, som er bygd rundt mannskroppen som norm:

Vår moderne kvinnelighet, 70- og 80- årenes kvinnelighet, er på mange måter en negasjon av den kroppslig utviklede kvinnen (...). Marilyn Monroe er død. Tilbake står en ung gutteaktig skikkelse, uten markerte bryst og hofter, bare kjønnnet er fremdeles synlig, men også det spinkelt, nakent, uferdig. Hun minner ikke lenger om mor (Solheim 1998: 116).

Ravn og Solheims beskrivelser av kroppen, og den politiske reguleringen av foreldrepermisjon der det forventes at kvinnen skal tilbake til jobb etter seks måneder, kan

leses som en del av «det harde, maskuline samfunnet», som spesielt Sunniva, Frida og Vivian snakker om, for eksempel Sunnivas uttalelse: «(...) mange feminister går patriarkatets og kapitalismens ærend når de ber oss skjerpe oss og bare leve som den tradisjonelle mannen».

Jeg forstår henne som at hun ønsker aksept for at menn og kvinner er forskjellige, og at vi må godta disse forskjellene. I likhet med de andre mødrene etterspør hun en erkjennelse av at kvinner og menn kan oppleve verden og sine egne liv på forskjellige måter, og aksepten for det kan være en kamp både kvinner og menn må kjempe. Som vi har sett er det ikke bare forskjeller mellom menn og kvinner, men store forskjeller også kvinnene i mellom.

Kanskje kan en ambisjon for den videre feminismen være at kvinner skal klare å sette hverandre fri, fra enhver kategori? Mye av materialet i denne avhandlingen har omhandlet ulike oppfatninger av hva som er «natur» og hva som er «kultur», om natur som må kultiveres og om kultur som må ta naturen tilbake, om feminine og maskuline verdier, om likestilling og undertrykking. Hvis alle kunne fått være den de er...Det måtte ligne på selveste Beauvoirs tanker om hvordan hun så for seg framtida;

Det er innenfor den gitte verden at det er opp til mennesket å få friheten til å seire, og for å finne denne ytterste seier, er det blant annet nødvendig at menn og kvinner, hinsides sine naturbestemte forskjeller, utvetydig hevder sitt kameratskap (Beauvoir 2000 [1949]).

Kapittel 7: Avsluttende refleksjoner.

Jeg åpnet denne avhandlingen ved å stille spørsmål om det er rom for å være både god mor og likestilt kvinne i en og samme kropp. I det spørsmålet ligger nærmest en antakelse om at de to rollene var uforenlige. Dette synet reflekteres i diskurser i massemedia der kvinner ofte presenteres gjennom en enten-eller-dramaturgi; de er enten først og fremst mor, eller først og fremst karrierekvinne. Som det har kommet fram av mine empiriske eksempler fremstår de to kategoriene nå som irrelevante; mødrene fra mitt feltarbeid har vist seg å være nettopp begge deler, i større eller mindre grad.

Basert på funnene fra mitt datamateriale har spørsmålet mitt endret karakter til heller å handle om hvorfor de to kategoriene ofte fremstilles som uforenlige? Det hadde vært interessant å undersøke videre. Toneangivende feministisk orienterte antropologer og forskere, som eksempelvis Sherry Ortner, anser kvinnekroppens reproduktive evner som årsak til kvinnens underordning. Ut fra det perspektivet hadde det vært spennende å gå nærmere inn på hvorvidt kvinner ønsker å bli fritatt fra de båndene som reproduktive funksjoner kan anses å pålegge dem, eller om frigjøringen handler om at nettopp kvinnekroppens livgivende funksjoner verdsettes i høyere grad. De fleste funnene i denne avhandlingen heller mot at det sistnevnte er tilfelle. Det åpner opp for å finne ut om det forholder seg på den måten for flere kvinner, eller om et annet mønster vil avdekkes?

Etter å ha fulgt seks ulike mødre «tett inntil dagene» gjennom et halvt år, har jeg fått være med på treningsstudio, utallige kaffebarer, trilleturer og vinkvelder. Jeg føler også at jeg har fått innpass i situasjoner der fasaden sprekker, og virkeligheten og idealbildet bryter sammen. Jeg finner denne strofen fra Leonard Cohen som illustrerende for alle mine funn; «There`s a crack, there`s a crack in everything. That`s how the light get`s in». (Cohen 1992).

Litteraturliste

Ardener, Edvin 1975: Belief and the problem of woman. Ardener, Shirley (red.), *Perceiving Woman*. Malaby Press. London.

Beavouir, Simone de: 2000:[1949] *Det annet kjønn*. Pax Forlag A/S . Oslo.

Bekeng, Silje 2007: «Alfamoren» i Klassekampen 15.10.2007.

Bondevik, Hilde Lie, Anne Kveim 2012 (red): *Om blod og melk i fortid og samtid*. Unipub Forlag.

Breen, Marta 2014: *Født feminist, hele Norge baker ikke!* Gyldendal Forlag.

Briseid, Kristin 2012: *Likestillingslykke*. Kolofon Forlag.

Broch, Tuva B 2016: Naturliv og social død blant ungdom i *Norsk Antropologisk Tidsskrift* VOL. 27 NR.3-4,s. 209- 207. Universitetsforlaget.

Can, Mustafa 2014: *Tett inntil dagene Fortellingen om min mor*.

Carsten, Janet 1995: The substance of kinship and the heat of the heart: Feeding, personhood and relatedness among Malays in Pulau Langkavi. *American Ethnologist* (vol 22(2)).

Cohen, Leonard : «Anthem», fra albumet *The future* 1992

Corea, Gina 1985: *The mother machine. Reproductive technologies from artificial insemination to artificial wombs*. New York: Harper and Row.

Chodorw, Nancy 1974: Family Structure and Feminine Personality i Rosaldo and Lamphere (ads.) *Woman, Culture and Society*. Stanford University Press. Stanford.

Chodorow, Nancy 1992: *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, University of California Press.

Douglas, Mary 1997: *Rent og urent. En forestilling av forestillinger omkring urenheter og tabu* Pax Forlag A/S, Oslo 1997

Ellingsæter, Anne Lise 2005: De ”nye” mødrene og remoralisering av moderskapet, *Nytt norsk tidsskrift*. 22(4), ss. 373- 383.

Ellingsæter, Anne Lise 08.02.2015 «Mammarollen i endring», V.G.

Eriksen, Thomas Hylland 1993: *Små steder- store spørsmål Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget.

Eriksen, Thomas Hylland 2008: *Storeulvsyndromet Jakten på lykken i overflodssamfunnet*. Aschehoug.

Foldvik, Laila Fresjara 2013: *Det stille mammaopprøret*. Vigmostad Bjørke.

Foucault, Michel 1976: *Vilje til viden. Seksualitetens historie i DET lille FORLAG 1994*, dansk utgave.

Foucault, Michel 1999: *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*.

Foucault, Michel 2001: *Seksualitetens historie 2. Bruken av nytelsene*.

Frøystad, Katinka 2003: Forestillinger om det ”ordentlige feltarbeid” og dets mulighet Norge”, i M.Rugkåsa og K.T. Thorsen (red): *Nære steder, nye spørsmål: Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Gyldendal Akademiske.

Gaiman, Neil 2008: *The graveyardbook*. Harper Collins. England.

Goffman, Erving 1992 [1959]: *Vårt rollespill til daglig*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Gullestad, Marianne 2001: *Kitchen-table Society. A case of the family life and friendships of young working- class mothers in urban Norway*. Universitetsforlaget.

Hastrup, Kirsten 1995: A question of reason. *The Anthropology of Breast-Feeding Natural Law or Social Construct* Berg Publishers.

Haraway, Donna 1998: Situated knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective, *Feminist Studies*. Inc. 14 (3) 1988 ss. 575-599.

Holst, Cathrine 2013: *Hva er feminisme*. Universitetsforlaget.

Horsdal, Marianne 1999: *Livets Fortælinger*. Borgen Forlag.

Howell, Signe, Melhuus Marit (red) 1994: *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Gyldendal.

Haavind, Hanne (red) 1973: *Myten om den gode mor*. Pax Forlag, Oslo.

Kristeva, Julia 1986: Stabat Mater [1983] i Toril Moi, *The Kristeva Reader*, Oxford, s.160.186.

Larsen, Tord 2009: *Den Globale Samtalen*. Scandinavian Academic Press.

Maher, Vanessa 1995: *The Anthropology of Breastfeeding Natural Law or Social Construct*

Nielsen, Bodil Gudrun: «Min lille sol», fra diktsamlingen *Hej Søster* 1976.

Malinowski, Bronislaw 1984 [1922]: *Argonauts of the Western Pacific*. Waveland Press.

Marstein, Trude 2000: *plutselig høre noen åpne en dør*. Oktober Forlag.

Melhuus, Marit, Ingrid Rudie og Jorun Solheim 1992: Antropologien og kjønn, i Taksdal og Widerberg (red) *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Moi, Toril 1998: *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Gyldendal. Oslo.

- Moore, Henrietta L. 1988: *Feminism and Anthropology*. Polity Press.
- Nilsen, Finn Sivert 1996: *Nærmere kommer du ikke...Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Fagbokforlaget.
- Nilsen, Finn Sivert og Olaf H. Smedal 2000: *Mellom himmel og jord*. Fagbokforlaget.
- Nilsen, Olaug 2012: *Kjøkenbenkrealisme; ærlege historier om tidsklemma*. Samlaget.
- Nylander, Gro 2000: *På vei*. Gyldendal. Oslo.
- Nylander, Gro 2015: «Ta barseltida tilbake!» nrk Ytring 01.02.15.
- Ortner, Sherry B. 1974: "Is Female to Male as Nature is to Culture?" I Michelle Z. Rosaldo og Louise Lamphere, red; *Woman, Culture and Society*. Stanford California Press.
- Ortner, Sherry B. og Harriet Whitehead 1981: *Sexual Meanings. The Cultural Construction of Gender and Sexuality*. Cambridge University Press.
- Ravn, Malin Noem 2004: *En kropp: to liv. Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen - en antropologisk analyse*. Doktorgrad ved NTNU.
- Ravn, Malin Noem, Guro Korsnes Kristensen og Siri Øsleby Sørensen (red) 2016: *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*. Fagbokforlaget.
- Shulamit, Firestone 1971: *The dialectic of sex: the case for feminist revolution*. Bantam Books.
- Solheim, Jorun 1997: «Forord» i Douglas *Rent og urent*. Pax Forlag.
- Solheim, Jorun 1998: *Den åpne kroppen Om kjønnssymbolikk i moderne kultur*. Pax Forlag.
- Solheim, Jorun 2007: *Kjønn og modernitet*. Pax Forlag.
- Stalsberg, Linn 2013: *Tidsklemme i verdens beste land – er jeg fri nå?* Aschehoug Forlag.

Stoller, Paul 1989: «Eye, Mind and Word in Anthropology» i P.Stoller: *The Taste of Ethnographic Things. The Senses in Anthropology* 1989. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Sørensen, Line Fallan: *Å være mor i moderlandet Moderskapsdiskurser i Hanne Ørstavik "Tiden det tar" (2000) og Trude Marstein (2000) "plutselig høre noen åpne en dør"*. Masteroppgave i litteraturvitenskap, institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo, høst 2007.

Turner, Victor 1999 [1960]: "Midt i mellom. Liminalfaser i overgangsriter", i Arnold van Gennep *Rites de passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Thorsen, Liv Emma 1993: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920- 1985*. Universitetsforlaget. Oslo.

Vindegg, Guri 2010: Myten om den gode mor? *Tidsskrift for norsk psykologisk forening* 2010, vol.47, 250-251.

Vike, Halvard 1996[1994]: Norden, i Howell og Melhus (red) *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Universitetsforlaget.

Wadel, Cato 1991: Feltarbeid som runddans mellom teori, metode og data. *Feltarbeid i egen kultur* 1991. SEEK A/S Flekkefjord.

Wikan, Unni 1996: Fattigdom som opplevelse og livskontekst: Innsikt fra deltakende observasjon. Odd Vormnæs (red): *Vitenskap- enhet og mangfold* 1996.

Wikan, Unni 1992: Beyond the words: the power of resonance. *American Ethnologist* 19 (3) i *Norsk Antropologisk Tidsskrift* NR 3-4, 2016 27. ÅRGANG.

Ørstavik, Hanne 2000: *Tiden det tar*. Oktober Forlag.

Aaserud, Tina 20.02.14: «Bekymret for mødres ønske om å føde undervektige barn», *Aftenposten*.

Aviser

Adresseavisa, www.adressa.no

Aftenposten, www.aftenposten.no

Klassekampen, www.klassekampen.no

Dagbladet, www.dagbladet.no

Dagsavisen, www.dagsavisen.no

V.G, www.vg.no

Nettsteder

www.ammehjelpen.no

www.babyverden.no

www.barnimagen.com

www.forskning.no

www.helsedirektoratet.no

www.kilden.kjønnsforskning.no

www.kildenett.no

www.likestilling.no

www.nrk.no

www.ssb.no

www.varden.no/meninger/2.25809/jeg-er-sa-sliten-1.884562

Sosiale forum

Den Selskabelige Diskusjonsforening

Magasiner

«Gravid»

«Babydrøm»

Forsidefoto

Dreamstime_xxl_38952991.jpg